PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP

Journal of Spatial Development and Policy

ISSN: 2985-220X (Online) **Vol. 1, No. 5 (September-October 2023)**

Asst. Prof. Dr. Prayoon Saengsai (Editor)

Published by PANYAPAT
3/1273 Mueang Kao Subdistrict
Mueang Khon Kaen District
Khon Kaen Province

Journal of Spatial Development and Policy ปีที่ 1 ฉบับที่ 5

JSDP

ISSN: 2985-220X (Online)

Journal of Spatial Development and Policy Vol. 1 No. 5

Journal of Spatial Development and Policy

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 080-224-1454, 081-601-5934 อีเมล: ajsdp9900@gmail.com

เจ้าของ: ปัญญาพัฒน์ 3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร แสงใส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ สุวิทย์ ธีรศาศวัต	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานะ ลักษมีอรุโณทัย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ ศรีโสมพันธ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิกนิษฐา นาเลาห์	มหาวิทยาลัยนครพนม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์สิทธ์ ฆารเลิศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ แย้มเยื้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ผู้จัดการวารสาร:

นางสาวศิโรรัตน์ ประศรี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

Journal of Spatial Development and Policy มีกำหนดวงรอบการเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์

ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน

ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม

ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Aim and Scope)

Journal of Spatial Development and Policy ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ตั้งแต่ระดับองค์กร กลุ่ม หมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภูมิภาค ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ วารสารมุ่งเน้นส่งเสริมงานวิชาการที่มีลักษณะเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่างๆ แบบบูรณาการข้ามศาสตร์ที่ผลักดันไปสู่การสร้างนโยบายของพื้นที่ โดยเปิดรับบทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีละ 6 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้นิพนธ์บทความและผู้นิพนธ์บทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความเช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรืออธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

บทบรรณาธิการแถลง

Journal of Spatial Development and Policy ฉบับนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 5 (กันยายน - ตุลาคม 2566) มุ่งเน้นการเผยแพร่ บทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ จากหลากหลายหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 3 ท่าน จึงกล่าวได้ว่า บทความที่ทางวารสารพัฒนาเชิงพื้นที่และนโยบายได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการวารสาร และคณะกองบรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดีๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และวิญญูชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป ด้วยจิตคารวะและขอบคุณทุกท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส

บรรณาธิการ Journal of Spatial Development and Policy

สารบัญ

บทความวิจัย

แนวทางการส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) 1-12
หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
ชนากานต์ จันทร์ศรีนาค, นภาพร สุวรรณศฤงคาร, เดโช แขน้ำแก้ว,
ดำรงศ์พันธ์ ใจห้าววีระพงศ์, สุธิรา ชัยรักษา เงินถาวร

แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: 13-30
กรณีศึกษาบ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
กัญญาณัฐ จตุเทน

พฤติกรรมการเดินทางและความเต็มใจที่จะจ่ายของรถโดยสารสาธารณะ: 31-42
กรณีศึกษานิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี
ชนิสรา สาริชีวิน, ญาณิศา แหยมเกิด, ถนอมขวัญ อินทร์ศิริ, ธนภัทร บุญเนาว์, พัชรี ปรีเปรมโมทย์

พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 43-54
วิทยาเขตจันทบุรี
เกรียงไกร สุประดิษฐ์, ณัฐวรรณ มัจฉาเกื้อ, กนกลักษณ์ สารนารถ,
วิลรดา ปาทาน, พัชรี ปรีเปรมโมทย์

บทความวิชาการ

กาต้มชาสีดำ : ความคิดสร้างสรรค์บนวิถีวัฒนธรรมชุมชน 55-66
พระคมสัน เจริญวงค์, เอนก ใยอินทร์, ดาวเหนือ บุตรสีทา

PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP
Journal of Spatial Development and Policy
https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index

Research Article

Guidelines for Promoting Cocoa Processing, A Case Study of Tha Sala Community Enterprise (Pa Tiang Cocoa Farm) Village No. 9, Sa Kaeo Subdistrict, Tha Sala District, Nakhon Si Thammarat Province

Chanakan Jansrinak[1] Napaporn Suwansaruengkan[1] Daycho Khaenamkhaew[1*] Damrongphun Jaihowweeraphong[1] and Sutira Chairaksa Ngerthaworn[1]

[1] *Major of Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University*

[*] *Corresponding author. E-mail: Daycho_kha@nstru.ac.th*

ABSTRACT

This research article aims (1) to study the cocoa bean processing methods, (2) to analyze the issues related to cocoa bean processing, and (3) to study propose strategies to promote cocoa bean processing in the Thasala Community Enterprise area (Pateung's Cocoa Garden), Group 9, Sra Kaeo Sub-district, Thasala District, Nakhon Si Thammarat Province. The study adopts a qualitative research approach. The data collection tools include in-depth interviews with key informants selected purposively, including group leaders, government officials, and local customers, totaling 7 people. The data were analyzed using content analysis method. The study findings revealed that the cocoa bean processing method involves harvesting high-quality cocoa pods every 15 days. When the cocoa beans turn 50% yellow, they are collected to produce high-quality beans suitable for fermentation. The beans are sorted based on size and quality, depending on the variety, and then they are cracked to remove foreign materials and molds. Afterward, the cocoa beans are dried and fermented for 7 days. This process allows the cocoa beans to be used for beverages or other cocoa products such as chocolate and cocoa nibs. Issues related to cocoa bean processing include a lack of knowledge and training, outdated machinery and tools, and limited expertise in utilizing communication technology and online product presentation among local farmers. Strategies to promote cocoa bean processing include utilizing local knowledge and technology to reduce costs and increase product value, exchanging knowledge between cocoa gardens and relevant organizations, and defining roles and responsibilities to enhance efficiency in work and maintain cleanliness and hygiene in the production process.

Keywords: Processing, Cocoa, Tha Sala Community Enterprise

Received: 2 July 2023;
Revised: 17 October 2023;
Accepted: 25 October 2023

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy
ISSN: 2985-220X (Online)

แนวทางการส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชนากานต์ จันทร์ศรีนาค[1] นภาพร สุวรรณศฤงคาร[1] เดโช แขน้ำแก้ว[1*] ดำรงศ์พันธ์ ใจห้าววีระพงศ์[1] และ สุธิรา ชัยรักษา เงินถาวร[1]

[1] *สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*

[*] *Corresponding author. E-mail: Daycho_kha@nstru.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาวิธีการแปรรูปโก้โก้ (2) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ ในพื้นที่วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช การศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง คือ ประธานกลุ่ม เจ้าหน้าที่ภาครัฐและลูกค้าในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 7 คน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาด้วยการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า วิธีการแปรรูปโก้โก้ ได้แก่ เริ่มต้นจากการเก็บผลโกโก้ที่มีคุณภาพดีทุก 15 วัน เมื่อผลโกโก้เริ่มมีสีเหลือง 50% เพื่อผลิตผลผลิตที่มีคุณภาพและเหมาะสมสำหรับการหมัก เมล็ดโกโก้ต้องถูกคัดแยกตามขนาดและคุณภาพซึ่งขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ และต้องกะเทาะเปลือกเพื่อเอาสิ่งแปลกปลอมและเชื้อราออก หลังจากนั้นจะต้องตากแห้งผลโกโก้และหมักเป็นเวลา 7 วัน กระบวนการนี้สามารถนำผลโกโก้มาทำเป็นเครื่องดื่มหรือผลิตผลิตภัณฑ์โกโก้อื่นๆ เช่น ช็อกโกแลตและนิบส์โกโก้ ซึ่งมีสภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ ได้แก่ ขาดแคลนความรู้และการอบรม ขาดเครื่องจักรและเครื่องมือที่ทันสมัย เกษตรส่วนใหญ่ไม่ค่อยชำนาญในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและนำเสนอผลิตภัณฑ์ออนไลน์ และแนวทางส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ ได้แก่ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยี เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายและเพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ และการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสวนโกโก้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและรักษาความสะอาดและสุขอนามัยในการผลิต

คำสำคัญ: การแปรรูป, โกโก้, วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

โกโก้เป็นไม้พุ่มยืนต้นขนาดกลาง เจริญเติบโตในที่ที่มีร่มไม้ใหญ่ช่วยบังแสงแดด และความชื้นสูง โดยมีแหล่งกำเนิดอยู่บริเวณเขตร้อนชื้นของทวีปอเมริกาโดยเฉพาะแถบลุ่มน้ำอเมซอนและบางส่วนในทวีปอเมริกากลางซึ่งพบว่าอินเดียนเป็นพวกแรกที่ทำการปลูกโกโก้และนำเมล็ดมาทำเครื่องดื่ม หลังจากเกิดการผสมเกสร ผล โกโก้จะเริ่มพัฒนาจนกระทั่งแก่ ใช้เวลาประมาณ 5-6 เดือน ผลมีหลายขนาดและหลายสีตามชนิดพันธุ์ ขนาดความยาวของผล ผลอ่อนมีสีเขียวเมื่อสุกจะมีสีเหลือง แต่ผลอ่อนที่มีสีแดงเข้มเมื่อสุกจะมีสีส้ม ส่วนชาวเสปนเป็นชาติแรกที่เริ่มทำเครื่องดื่มจากเมล็ดโกโก้เหล่านี้มาผสมกับน้ำตาลจากอ้อยทำเป็นเครื่องดื่มซึ่งต่อมาเป็นที่นิยมมากในแถบยุโรปจนสิ้นศตวรรษที่ 16 ชาวสเปนได้ดำเนินการให้มีการเพาะปลูกโกโก้อย่างจริงจังขึ้นในแถบร้อนชื้นของทวีปอเมริกาและต่อมาได้มีการนำโกโก้เข้าไปปลูกตามแหล่งปลูกต่างๆ ในอาณานิคมของสเปน ดัตช์และโปรตุเกสตามทวีปต่างๆ และถูกเข้ามาปลูกในประเทศไทยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2446 โดยหลวงราชเคนิกร ต่อมากรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมให้เกษตรกรทางภาคใต้ปลูกเป็นพืชแซมสวนมะพร้าว สวนปาล์ม และสวนยางพารา (พาณี ศิริสะอาด และคณะ, 2564)

สำหรับพื้นที่ชุมชนท่าศาลา หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ เลี้ยงสัตว์ สวนยางพารา พืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่ทำรายได้ให้กับประชาชน คือ ทุเรียน มังคุด ยางพารา ฯลฯ นอกจากนั้นเพื่อสร้างรายได้ให้กับประชาชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา

(สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับเมล็ดโกโก้ ตั้งแต่วิธีการปลูกจนตลอดการแปรรูปจากเมล็ดโกโก้ โดยมีลักษณะการแปรรูปที่โดดเด่น คือ น้ำหมักโกโก้ ผงโกโก้ การตาก รวมไปถึงการส่งออกจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเมล็ดโกโก้ ในขณะที่คนปลูกและแปรรูปโกโก้เผชิญกับปัญหา คือ หากปลูกใกล้กับพืชชนิดอื่นโกโก้จะมีรสชาติไปตามพืชชนิดนั้นๆ เช่น ช่วงฤดูผลไม้จะมีรสชาติเปรี้ยวเหมือนมังคุดบ้าง ลองกองบ้าง และบางช่วงจะมีรสฝาดเฝื่อนตามเกสรดอกไม้ ทั้งนี้จากสถานการณ์การผลิตของโกโก้ของประเทศไทยมีแนวโน้มเติบโตขึ้น เกษตรกรเริ่มหันมาปลูกโกโก้มากขึ้น และตลาดมีความต้องการมากขึ้น (ไทยพีบีเอส, 2566; ณรงค์ศักดิ์ ตองติดรัมย์, 2566) แต่ยังประสบปัญหาบริบทเชิงพื้นที่หรือสิ่งที่เป็นประเด็นปัญหาในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ เกษตรกรผลิตโกโก้มีพื้นที่ในการปลูกน้อยหรือมีพื้นที่ปลูกโกโก้หรือเนื้อที่ยืนต้นและเนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิตโกโก้ จำนวน 13 ไร่ และมีผลผลิต 25,800 กิโลกรัม ทำให้สถิติความต้องการตลาดของการส่งโกโก้ในประเทศไทย ขณะนี้ปริมาณผลผลิตโกโก้ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ของโรงงานแปรรูป เช่น แปรรูปเป็นช็อกโกแลต โอวัลติน ไมโล และยังใช้ในผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพและเครื่องสำอาง ซึ่งถือว่าตลาดโกโก้ในไทย มีโอกาสขยายตัว เพราะปัจจุบันโรงงานส่วนใหญ่ต้องนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศ (สถาบันวิจัยพืชสวน กรมวิชาการเกษตร, 2563) ประกอบกับปัจจุบันยังเกิดปัญหาทางด้านเทคโนโลยี เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มยังขาดองค์ความรู้หลายๆ ด้าน รวมถึงการบริหารจัดการที่จะพัฒนาให้ทันโลกปัจจุบัน (ไทยพีบีเอส, 2566; ณรงค์ศักดิ์ ตองติดรัมย์, 2566)

ดังนั้น จึงศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อศึกษาวิธีการแปรรูป สภาพปัญหา และแนวทางการส่งเสริมการแปรรูป เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการแปรรูปของเมล็ดโกโก้ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ และส่งผลให้สามารถเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน ช่วยสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และพร้อมที่จะพัฒนาสินค้าและเพิ่มมูลค่าของสินค้า ก่อให้การความมั่นคงของชุมชนนั้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและด้านการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาคน พัฒนาสินค้าและพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)
3. เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 1 คน เลือกเจาะจงเนื่องจาก เป็นประธานกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจและนำความรู้มาใช้กับคนในกลุ่มและมีแนวทางการปฏิบัติในการแปรรูปเหมือนกัน จึงเลือกประธานมาเพื่อเป็นหลักในการให้ความรู้ 2) กลุ่มภาครัฐ จำนวน 3 คน ได้แก่ พัฒนาการอำเภอ เกษตรอำเภอ และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น เลือกเนื่องจากเป็นกลุ่มผู้ส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพในชุมชน 3) กลุ่มลูกค้าในพื้นที่ จำนวน 3 คน เลือกเนื่องจากซื้อขายกันเป็นประจำ และต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 1 ปี และยินดีให้ข้อมูล

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure interview Guideline) โดยศึกษาเอกสารและสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยอาศัยกรอบแนวคิดในการวิจัย และผลการสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเป็นแนวทางตามประเด็นการศึกษา และเครื่องมือสร้างขึ้นได้ผ่านการตรวจสอบของผู้ทรงวุฒิก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้รับจากสารหนังสือ บทความ สื่อสารสนเทศ ตลอดจนถึงเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาเอกสาร

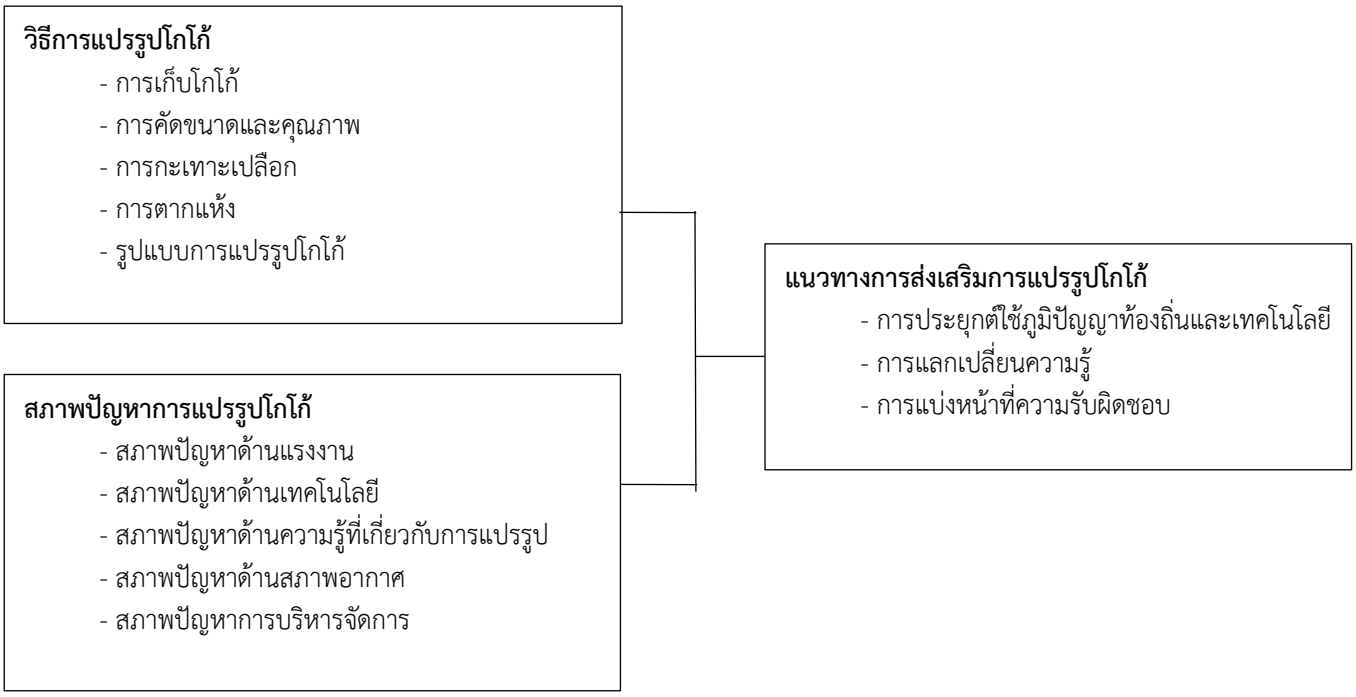
3.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ข้อมูลที่ได้จาก การสัมภาษณ์และจดบันทึกเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลโดยตรงก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือไปยังผู้ให้ข้อมูล เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยกำหนดเวลาและสถานที่ เพื่อทำการสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการจดบันทึกและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์และตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลทั้งเอกสารและการสัมภาษณ์ มาเรียบเรียงแล้ววิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอแบบพรรณนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางส่งเสริมการปลูกโกโก้: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) ในพื้นที่ชุมชนท่าศาลา หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกลุ่มในชุมชนที่ส่งเสริมและเรียนรู้เกี่ยวกับเมล็ดโกโก้ ตั้งแต่ขั้นตอนการปลูกโกโก้และการดูแลรักษา ตลอดการแปรรูปโกโก้ เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ผงโกโก้ เป็นต้น เพื่อการจำหน่ายและส่งออกผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโกโก้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. **วิธีการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)**

วิธีการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 การเก็บผลโกโก้ในแต่ละครั้งจะเน้นในเรื่องของคุณภาพเป็นสิ่งสำคัญ โดยตัดเดือนละ 2 ครั้ง หรือ 15 วัน ตัดหนึ่งครั้ง เพื่อผลผลิตที่ดีและมีคุณภาพ ซึ่งผลผลิตที่มีคุณภาพจะต้องมีสีเหลือง 50 % ของผลโกโก้ สีเหลืองต้องมากกว่าสีเขียว การเก็บผลที่สุกพอเหมาะนั้นเกี่ยวข้องกับคุณภาพของเมล็ดโดยตรง คือ ผลสุกจะมีปริมาณของเยื่อหุ้มเมล็ดหนาทำให้การเพิ่มอุณหภูมิของกระบวนการหมักเมล็ดดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์และรวดเร็ว และในการเก็บเกี่ยวแต่ละครั้งต้องพิจารณาดูว่าผลผลิตโกโก้มีปริมาณมากพอที่จะเข้าสู่กระบวนการหมัก (ภาพที่ 2)

1.2 การคัดขนาดและคุณภาพ เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากซึ่งขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ของโกโก้ เพราะแต่ละสายพันธุ์มีขนาดที่ไม่เท่ากันส่วนใหญ่จะใช้ผลที่มีขนาด 3 ขีด ถ้าน้ำหนักต่ำกว่า 3 ขีดจะเป็นผลที่ไม่ได้มาตรฐาน จะทำให้เมล็ดไม่สามารถนำไปใช้ในขั้นตอนแปรรูปได้ เพราะถ้าผลไม่สุกจะทำให้เยื่อหุ้มของเมล็ดโกโก้บางใช้เวลาในการหมักนาน แต่ถ้าผลสุกได้ที่แล้วจะใช้เวลาในการหมักน้อยเพราะเยื่อหุ้มที่มีความหนาจะทำให้อุณหภูมิสูงและจะทำให้ขั้นตอนการหมักรวดเร็วขึ้น (ภาพที่ 3)

1.3 การกะเทาะเปลือกให้เกลี่ยเมล็ดโกโก้ที่ซื้อมาลงบนถาด คัดเมล็ดที่เป็นเชื้อรา เมล็ดที่ติดกัน แตกหักหรือมีแต่เปลือก รวมทั้งสิ่งแปลกปลอมอื่นๆ ที่อาจติดมากับเมล็ดมีวิธีการกะเทาะโดยการใช้มือและเครื่องกะเทาะ ทำได้โดยใช้มือแกะเปลือกเมล็ดโกโก้ออกทีละเม็ด ซึ่งใช้เวลานานหากมีปริมาณมาก อีกวิธีหนึ่ง คือ ใช้เครื่องกะเทาะเมล็ดอาจจะใช้เวลาน้อยกว่าและได้เมล็ดโกโก้ในปริมาณที่มากกว่า ส่วนการคัดเมล็ด ต้องเป็นเมล็ดที่ไม่ลีบแบน ซึ่งแต่ละผลโกโก้มีเมล็ดโดยปริมาณ 40 ถึง 50 เมล็ด หากเมล็ดโกโก้ลีบให้คัดออก ถ้าผลแก่คัดเฉพาะเมล็ดที่เสียออก (ภาพที่ 4)

1.4 วิธีการตากแห้ง จะนำผลโกโก้ไปหมักก่อน โดยมีอุปกรณ์ คือ ถังหมักโดยการหมัก 7 วัน รองด้วยใบตองโดยใช้ถังหมักเป็นทั้งลังไม้ หมักโดยไม่ต้องใส่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 2 วัน และวันที่ 3 คนเพื่อกลับด้านเอาด้านล่างไว้ด้านบนและหมักต่อจนครบ 7 วัน เมื่อครบ 7 วันแล้ว นำมาตากโดยใช้โรงตากซึ่งวัดอุณหภูมิไม่เกิน 120 องศาเซลเซียส ควรตากให้แห้งเพราะความชื้นมีผลในการทำเมล็ดโกโก้แห้งเป็นอย่างมาก ซึ่งจะมีผลต่อรสชาติและคุณภาพของเมล็ดโกโก้แห้งเป็นอย่างมาก หากเมล็ดโกโก้แห้งช้าทำให้เกิดเชื้อราแทรกเข้าไปในเมล็ดจะทำให้รสชาติเปลี่ยนไปได้ โดยมีวิธีการวัดอุณหภูมิด้วยการใช้เครื่องวัดอุณหภูมิส่วนวิธีการวัดความแห้งจะใช้วิธีการนำมาเพื่อวัดความชื้นหากช่างแล้วน้ำหนักเพิ่มขึ้นก็ให้นำไปตากต่อหากช่างแล้วน้ำหนักเท่าเดิมก็สามารถเก็บได้ (ภาพที่ 5-7)

1.5 การแปรรูปโกโก้ของทางสวน มีทั้งหมด 3 รูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีวิธีและขั้นตอนในการทำที่เกี่ยวข้องกันในบางส่วนและบางกรรมวิธีในการแปรรูป คือ 1) การทำเมล็ดโกโก้ตากแห้ง จะนำผลโกโก้ไปหมักก่อนจนครบ 7 วัน เมื่อครบ 7 วันแล้ว นำมาตากโดยใช้โรงตากซึ่งวัดอุณหภูมิไม่เกิน 120 องศาเซลเซียส และนำมาวัดความชื้นเมื่อความชื้นได้ตามที่กำหนดจึงจะนำมาจำหน่ายได้ 2) ผงโกโก้ เริ่มจากการนำผลโกโก้สุกแล้วแล้วมาแกะเมล็ดข้างในออกและนำไปหมักไปตากตามขั้นตอน และหลังจากนำมาตากจนแห้งสนิทได้ที่แล้วนำผลโกโก้ที่ตากแห้งแล้วทำการบดเมล็ดให้แตกออกด้วยเครื่องต่อมาทั้งเมล็ดและเปลือกจะผ่านไปยังส่วนที่มีแรงลมเป่า แรงลมจะช่วยเป่าส่วนเปลือกส่วนที่มีน้ำหนักเบาให้ปลิวออกและดูดทิ้งไป เหลือไว้เพียงส่วนเมล็ดที่แตกออกเป็นชิ้นเล็กๆ หรือที่เรียกว่าโกโก้นิบส์ 3) เครื่องดื่มทรีอินวัน จากการบดเมล็ดโกโก้ตากแห้ง มีลักษณะเป็นก้อนเล็กๆ สีน้ำตาลที่จะถูกบดด้วยความร้อนสูงซึ่งจะกลายเป็นผงที่มีสีน้ำตาลคล้ายสีดินซึ่งจะนำมาทำเครื่องดื่มสำเร็จรูป เรียกว่า เครื่องดื่มทรีอินวันบดละเอียด และนำมาปรุงแต่งรสชาติตามชอบ ซึ่งมีสองแบบ คือ แบบทรีอินวันและแบบผงโกโก้ 100%

ภาพที่ 2 การเก็บผลโกโก้

ภาพที่ 3 คัดขนาด

ภาพที่ 4 กะเทาะเปลือก

ภาพที่ 5 การหมักโกโก้ก่อนนำไปตาก
ที่มา: ศรีอุบล ทองประดิษฐ์ และคณะ (2565)

ภาพที่ 6 การนำไปตากในโรงตาก

ภาพที่ 7 การตากเมล็ดโกโก้ก่อนบดและและแปรรูปต่อไป

2. สภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)

สภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) ประกอบด้วย 5 ด้านรายละเอียดดังนี้

2.1 สภาพปัญหาด้านแรงงาน เกษตรกรผู้ปลูกโกโก้ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนในชุมชน ซึ่งไม่ค่อยมีความรู้เฉพาะด้านการแปรรูปจึงต้องมีการอบรม โดยการแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่มเครือข่ายและการให้ความรู้ของทางเกษตรอำเภอ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะให้กลุ่มแรงงานในการแปรรูปโกโก้มีความรู้ในการแปรรูปโกโก้ ซึ่งถ้ากลุ่มแรงงานเหล่านี้มีความรู้แปรรูปโกโก้ที่เพียงพอจะทำให้ผลผลิตในการแปรรูปโกโก้ออกมาอย่างมีคุณภาพและถูกต้องตามสุขอนามัย

2.2 สภาพปัญหาด้านเทคโนโลยี ทางสวนยังคงต้องพึ่งพาโรงงานในขั้นตอนการแปรรูปของการทำเมล็ดโกโก้แห้งในกรรมวิธีการคั่วและการบด เพราะทางสวนเองไม่มีเครื่องจักรที่สามารถคั่วหรือบดเองได้ อีกอย่างก็คือ ในขั้นตอนการทำผงโกโก้พร้อมดื่มหรือเรียกอีกอย่างว่า ผงโกโก้ทรีอินวัน เพราะทางสวนเองไม่สามารถผลิตบรรจุภัณฑ์เองได้ ในส่วนของการซื้อขายออนไลน์ก็เช่นกัน เจ้าของสวนเองซึ่งมีอายุมากแล้วจึงทำให้การซื้อขายแบบออนไลน์ไม่ค่อยถนัดใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารไม่ค่อยชำนาญ จำเป็นต้องฝึกหัดเพิ่มเติม

2.3 ปัญหาด้านความรู้ที่เกี่ยวกับการแปรรูป ขาดการแลกเปลี่ยนความรู้ในการแปรูปโกโก้ระหว่างกลุ่ม ผู้ซื้อผู้ขาย ผู้บริโภคหรือเจ้าของสวน รวมถึงขาดความรู้การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือในเพื่อการแปรรูปโกโก้ เช่น เครื่องจักรในการบดและการแปรรูปเครื่องดื่มทรีอินวัน

2.4 สภาพปัญหาทางด้านสภาพอากาศ โดยปกติแล้วจะมีทั้งแดดลมฝนซึ่งเป็นอุปสรรคของขั้นตอนการแปรรูปของโกโก้ ซึ่งขั้นตอนในการตากเป็นขั้นตอนสำคัญและมีผลต่อการแปรรูปเป็นอย่างมาก ในขั้นตอนการตากโกโก้นั้นหากมีความร้อนจากแสงแดดไม่ถึง 120 องศาเซลเซียส จะทำให้โกโก้มีความชื้นมากและทำให้ขึ้นเชื้อราและทำให้เมล็ดโกโก้

ไม่สามารถนำมาแปรรูปได้ในขั้นตอนต่อไปตอนนี้ทางสวนโกโก้เองได้ประยุกต์ใช้โรงตากโดยพลังงานแสงอาทิตย์ ซึ่งเป็นวิธีในการแก้ปัญหาของสภาพอากาศ

2.5 สภาพปัญหาการบริหารจัดการ ขาดแคลนแรงงานและขาดการบริหารจัดการในด้านการตลาดและการจัดจำหน่าย เช่น Facebook และการสร้างเว็บไซต์เพื่อโฆษณาสินค้าผลิตภัณฑ์ ในส่วนนี้ยังไม่มีใครบริหารจัดการ เพราะเจ้าของสวนเองก็มีอายุมากแล้วจึงไม่ค่อยมีความชำนาญ จึงขาดการพัฒนาในด้านเทคโนโลยีและการจัดจำหน่ายซื้อขายออนไลน์

3. แนวทางส่งเสริมการแปรรูปโก้โก้ของวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)

3.1 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการแปรรูป เพราะการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้และช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายและเป็นการนำผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ในขั้นตอนการหมักในอดีตก็จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการนำกระสอบป่านมาใช้ในการหมักโดยนำใบตองมาปิดไว้เพื่อให้เกิดความร้อน แต่ในปัจจุบันจะใช้ลังไม้ในการหมักแต่ก็ยังคงใช้ใบตองในการรองในลังไม้ก่อนที่จะนำเมล็ดโกโก้ลงไปหมักก็จะมีขั้นตอนและภูมิปัญญาที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการตาก การหมักต่างๆ การนำผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน มาใช้ในกรรมวิธีการแปรรูป (ภาพที่ 8)

3.2 การแลกเปลี่ยนความรู้ของทางสวนโกโก้ จะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาแลกเปลี่ยนความรู้ ทั้งในส่วนของสถาบันทางการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยจะมีการอบรมและการแลกเปลี่ยนความรู้กันทุกๆ 3 เดือน เพื่อให้มีข้อมูลที่ทันสมัยและนำไปสู่การพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น โดยประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยีด้านแรงงาน ด้านการแปรรูป ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการพัฒนาการเกษตรของโกโก้ ซึ่งการแลกเปลี่ยนแนวคิดความรู้ในการแปรรูปของโกโก้ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของจัดตั้งกลุ่ม ซึ่งต้องมีจำนวนสมาชิก 7 คนขึ้นไป โดย 7 คนนี้ ต้องไม่ใช่คนในครัวเรือนเดียวกัน ทั้งนี้การจัดตั้งในกลุ่มในการแปรรูปจะต้องประกอบด้วยประธาน รองประธาน เหรัญญิกเลขาและฝ่ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งทุกคนมีหน้าที่ในการระดมทุนและจัดตั้งกติกาของกลุ่มร่วมกันเพื่อเป็นข้อตกลงในการจัดจำหน่ายสินค้า (ภาพที่ 9)

3.3 การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ในการแปรรูปโกโก้นั้นจะแบ่งงานที่รับผิดชอบตามความเหมาะสมและคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ โดยแบ่งหน้าที่ในการทำงานเป็นส่วน คือ มีทั้งแรงงานในการเก็บผลโกโก้ในสวนและเมื่อเก็บเสร็จก็จะมีแรงงาน อีกกลุ่มหนึ่งที่ทำหน้าที่การแกะเมล็ดโกโก้เพื่อนำไปหมัก และเมื่อหมักเสร็จก็จะมีแรงงานที่ทำหน้าที่ตาก ซึ่งการแบ่งหน้าที่แบบนี้จะทำให้การแปรรูปนั้นจะช่วยรักษาความสะอาดและถูกสุขอนามัยแก่ผู้บริโภค (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 8 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยี
โดยการใช้ใบตองรองในลังไม้ในขั้นตอนการหมัก
ที่มา: ศรีอุบล ทองประดิษฐ์ และคณะ (2565)

ภาพที่ 9 การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มและผู้บริโภค
ที่มา: ศรีอุบล ทองประดิษฐ์ และคณะ (2565)

ภาพที่ 10 การถ่ายทอดและสาธิตการตากโกโก้ในโรงตาก

อภิปรายผล

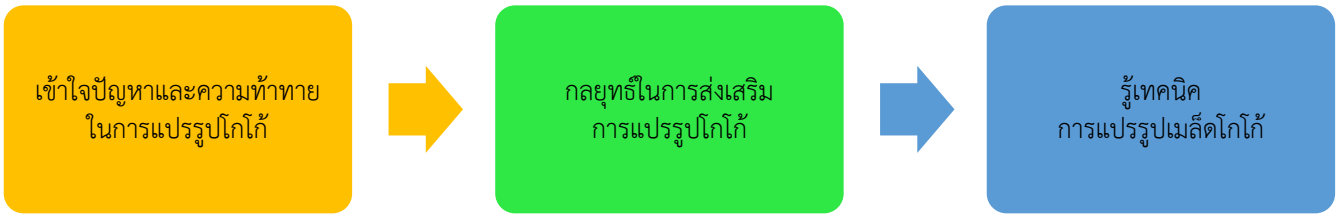
วิธีการแปรรูปโก้โก้: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน ท่าศาลา(สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ในการเก็บผลโกโก้ในแต่ละครั้งจะเน้นในเรื่องของผลผลิตที่ดีและมีคุณภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ ฉวีวรรณ เจริญผ่อง, ชลาธร จูเจริญ และสุภาภรณ์ เลิศศิริ (2565) พบว่า การเก็บมีผลให้เก็บเกี่ยว 2-3 สัปดาห์ต่อครั้งไปตลอดทั้งปี ควรใช้กรรไกรตัดขั้วผลออกจากกิ่งเพื่อให้กิ่งสามารถออกดอกรุ่นถัดไปได้ รวมถึงคัดขนาดและคุณภาพตามขนาด 3 ขีด ต่อ 1 ลูก ถ้าต่ำกว่าก็จะไม่ได้มาตรฐาน สอดคล้องกับการศึกษาของ เกษตรนำโชค (2559) พบว่า ผลโกโก้ที่เก็บมาแล้วต้องคัดขนาดและคุณภาพ จากนั้นกะเทาะเปลือก เกลี่ยเมล็ดโกโก้ลงบนถาดและคัดทิ้งเมล็ดที่เป็นเชื้อราหรือแตกหัก สอดคล้องกับการศึกษาของ อรพิน ภูมิภมร และคณะ (2540) พบว่า คัดและเลือกคุณภาพเมล็ดโกโก้ที่สมบูรณ์แล้วนำไปตากแห้ง เพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จากโกโก้ต่อไป

สภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า สภาพปัญหาด้านแรงงานและการแปรรูป แต่ยังขาดความรู้ในส่วนนี้ รวมถึงสภาพปัญหาด้านเทคโนโลยีและสภาพปัญหาทางด้านสภาพอากาศ เพราะยังคงต้องพึ่งโรงงานในขั้นตอนการแปรรูป นอกจากนี้ สภาพปัญหาการบริหารจัดการในการแปรรูปโกโก้ สอดคล้องกับการศึกษาของ สนิทเดช จินตนา และธีระพงษ์ ภูริปาณิก (2563) พบว่า ขาดความเป็นผู้ประกอบการ ไม่มีความรู้ทางด้านการบริหารจัดการธุรกิจและขาดความรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางส่งเสริมการแปรรูปโก้โก้ : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน ท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ใช้การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการแปรรูป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศรีปริญญา ธูปกระจ่าง (2546) พบว่า การประกอบกิจการโดยชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตสินค้าและการบริการอย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงเดือน สมวัฒนศักดิ์ (2548) กล่าวว่า กลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่ประกอบกิจกรรมด้านทุน ด้านการผลิต/อาชีพ ด้านบริหารจัดการ และด้านอื่นๆ ชุมชนต้องร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ นอกจากนี้ การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบถือเป็นหลักการบริหารงานที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์ และปัญญา ธีระวิทยเลิศ (2557) ได้กล่าวว่า การบริหารงานและการรวมกลุ่มกัน เน้นให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม ถ่ายทอดการเรียนรู้ชุมชนและสื่อสารแนะนำส่งเสริมกิจกรรมแก่ประชาชนในชุมชนเพื่อการบริหารงานเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีมาตรฐาน ดังที่ ยุวดี ลีเบ็น และคณะ (2563) กล่าวว่า การนำหลักเกณฑ์ของสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนมาเป็นเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตเพื่อสร้างความมั่นใจและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 11 องค์ความรู้ใหม่จากแนวทางการส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากองค์ความรู้ใหม่จากแนวทางการส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง) หมู่ที่ 9 ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

1) รู้เทคนิคการแปรรูปเมล็ดโกโก้ เริ่มต้นเมื่อฝักมีสีเหลือง กระบวนการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์โกโก้คุณภาพสูงที่เหมาะสมสำหรับการหมัก เมล็ดโกโก้ต้องคัดแยกตามขนาดและคุณภาพตามพันธุ์โกโก้ และต้องแยกเมล็ดออกเพื่อขจัดสิ่งแปลกปลอมและเชื้อรา

2) เข้าใจปัญหาและความท้าทายในการแปรรูปโกโก้ เพราะยังมีปัญหาหลายอย่าง เช่น การขาดความรู้และการฝึกอบรมในกลุ่มผู้แปรรูปโกโก้ การขาดแคลนเครื่องจักรและเครื่องมือที่ทันสมัย ส่งผลให้ต้องพึ่งพาโรงงานในกระบวนการบดและคั่ว นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในด้านความสามารถในการบรรจุหีบห่อ และผู้แปรรูปโกโก้จำนวนมากยังขาดความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสำหรับการตลาดออนไลน์

3) กลยุทธ์ในการส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ กลยุทธ์เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากความรู้และเทคโนโลยีในท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์โกโก้ เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสวนโกโก้กับองค์กรที่เกี่ยวข้อง การฝึกอบรมอย่างสม่ำเสมอ และการแบ่งปันความรู้เพื่อพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ในการแปรรูปโกโก้ นอกจากนี้ การแบ่งงานและความรับผิดชอบที่ชัดเจนในแต่ละขั้นตอนการประมวลผลถือเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและรักษามาตรฐานด้านสุขอนามัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การแปรรูปเมล็ดโกโก้เป็นกิจกรรมที่ยั่งยืนและเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

สรุปผลการวิจัย

วิธีการแปรรูปโก้โก้ ได้แก่ การเก็บผลโกโก้เน้นคุณภาพโดยเก็บเมล็ดทุก 15 วันและเริ่มต้นการเก็บเมื่อผลโกโก้มีสีเหลือง 50% ช่วยให้ผลผลิตมีคุณภาพดีและเก็บผลสุกพอเหมาะเพื่อการหมักเมล็ด การคัดแยกขนาดและคุณภาพขึ้นกับสายพันธุ์ของโกโก้และคัดเมล็ดที่ไม่ลีบแบน การกะเทาะเปลือกเพื่อเอาสิ่งแปลกปลอมและเชื้อราออก โดยใช้มือหรือเครื่องกะเทาะ การตากแห้งผลโกโก้ หมัก 7 วันแล้วนำมาตากเพื่อลดวัดอุณหภูมิและความชื้น กระบวนการนี้สามารถนำผลโกโก้มาทำเป็นเครื่องดื่มหรือผลิตผลิตภัณฑ์โกโก้อื่นๆ ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น ช็อกโกแลตและนิบส์โกโก้ เป็นวิธีที่ให้ผลผลิตโกโก้ที่คุณภาพและอร่อยสดใหม่แก่ผู้บริโภคได้

สภาพปัญหาการแปรรูปโก้โก้ ได้แก่ ขาดแคลนของความรู้และการอบรม เนื่องจากบ่อยครั้งที่เกษตรกรผู้ปลูกโกโก้ไม่มีความรู้และทักษะที่เพียงพอ ขาดเครื่องจักรและเครื่องมือที่ทันสมัย เพราะการแปรรูปโกโก้ยังคงต้องพึ่งโรงงานในขั้นตอนการบดและคั่ว และไม่มีความสามารถในการผลิตบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย ปัญหาการใช้เทคโนโลยี เกษตรส่วนใหญ่ไม่ค่อยชำนาญในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและและนำเสนอผลิตภัณฑ์ออนไลน์ รวมทั้งปัญหาสภาพอากาศแปรปรวนและไม่คงที่ส่งผลให้ขั้นตอนการแปรรูปโกโก้มีความผันผวนเพราะส่วนใหญ่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ และขาดการบริหารจัดการในการแปรรูปโกโก้และการขาดการบริหารจัดการในการขายออนไลน์

แนวทางส่งเสริมการแปรรูปโกโก้ ได้แก่ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีกับการแปรรูป โดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายและเพิ่มคุณภาพ การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสวนโกโก้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อบรมและแลกเปลี่ยนความรู้เป็นประจำเพื่อปรับปรุงทักษะและความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปโกโก้ และแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบให้แต่ละขั้นตอนของการแปรรูปโกโก้ชัดเจน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และรักษาความสะอาดและสุขอนามัยในการผลิต แนวทางการส่งเสริมเหล่านี้จะช่วยให้การแปรรูปโกโก้เป็นกิจกรรมที่ยั่งยืนและเพิ่มความมั่นคงให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้แก่ทุกคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ควรศึกษาให้ความรู้และส่งเสริมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจฯ เพื่อเพิ่มการซื้อขายในหลากหลายช่องทางมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 หน่วยงานในระดับพื้นที่ในการส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและกรมส่งเสริมการเกษตร ช่วยจัดสรรงบประมาณ เพื่อนำมาส่งเสริมในการจัดซื้อเครื่องมือเครื่องจักร ทำให้การแปรรูปโกโก้ในขั้นตอนการคั่วและการบด สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

2.2 สำนักงานพัฒนาชุมชนฯ ควรให้ความรู้และแนะนำแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสนับสนุนในด้านการกำหนดมาตรฐาน การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์และการยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่าศาลา (สวนโกโก้ป้าเตี้ยง)

3. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรทำการศึกษาเรื่อง นวัตกรรมหรือเครื่องจักรที่ช่วยการแปรรูปโกโก้โดยชุมชน เพื่อให้มีความทันสมัยและสะอาดปลอดภัย

3.2 ควรทำการศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจจากผลิตภัณฑ์จากโกโก้ เพื่อทำให้ทราบว่า ลูกค้าต้องการปรับปรุงด้านใดและเพื่อการปรับปรุงคุณภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เกษตรนำโชค. (2559). *การปลูกโกโก้*. สืบค้น 15 มีนาคม 2566. จาก https://www.kasetnumchok.com/การปลูกโกโก้/.

จุไรรัตน์ ทองคำชื่นวิวัฒน์ และ ปัญญา ธีระวิทยเลิศ. (2557). กลยุทธ์การสื่อสารกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ในเขตจตุจักร. *วารสารจันทรเกษมสาร, 20*(38), 19-28.

ฉวีวรรณ เจริญผ่อง, ชลาธร จูเจริญ และ สุภาภรณ์ เลิศศิริ. (2565). ปัจจัยการตัดสินใจเข้าร่วมเกษตรแปลงใหญ่โกโก้ของเกษตรกรในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง. *วารสารแก่นเกษตร, 50*(3), 710-718.

ณรงค์ศักดิ์ ตองติดรัมย์. (2566). *กลุ่มผู้ปลูกโกโก้ (Thailand Cocoa Growers)*. สืบค้น 15 มีนาคม 2566. จาก https://www.facebook.com/groups/growing.cocoa/posts/3047230838848756/.

ดวงเดือน สมวัฒนศักดิ์. (2548). *วิสาหกิจชุมชน*. ชัยนาท: สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จังหวัดชัยนาท กรมส่งเสริมการเกษตร.

ไทยพีบีเอส. (2566). *30 ปี โกโก้นครศรีธรรมราช*. สืบค้น 15 มีนาคม 2566. จาก https://www.thaipbs.or.th/program/Banrao/episodes/94432.

พาณี ศิริสะอาด, สุพร จารุมณี, ศิริวิภา ปิยะมงคล, สัณห์ ละอองศรี และ เกียรติศักดิ์ พลสงคราม. (2564). การศึกษาคุณสมบัติทางเคมีกายภาพของไขมันสกัดจากเมล็ดโกโก้ และการใช้ประโยชน์ของไขมันโกโก้ทางยาและเครื่องสำอาง. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 19*(2), 477-487.

ยุวดี ลีเบ็น, ชิตตะวัน ไชยลาภ, กนกวรรณ ชูเพชร และ วิมนมาส พรมโส. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของผู้ประกอบการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จังหวัดกระบี่. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 39*(6), 128-137.

ศรีปริญญา ธูปกระจ่าง (2546). ทิศทางการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกรมการพัฒนาชุมชน. *วารสารพัฒนาชุมชน, 42*(10), 14-18.

ศรีอุบล ทองประดิษฐ์, อภิญญา วณิชพันธุ์, ศิรินาถ ศรีอ่อนนวล, ณรงค์ชัย ชูพูล, จรูญ บุญนำ, สุวิจักขณ์ ห่านศรีวิจิตร, สายใจ แก้วอ่อน, เจษฎา ร่มเย็น, อรอุมา สำลี และ กมลวรรณ บุญเจริญ. (2565). *การยกระดับกระบวนการผลิตเมล็ดโกโก้แห้งให้ได้คุณภาพตามมาตรฐาน: กรณีศึกษาตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). สงขลา: คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

สถาบันวิจัยพืชสวน กรมวิชาการเกษตร. (2563). *สถานการณ์การผลิตโกโก้.* สืบค้น 15 มีนาคม 2566. จาก https://www.doa.go.th/hort/wp-content/uploads/2020/12/สถานการณ์การผลิตโกโก้_พฤศจิกายน63.pdf.

สนิทเดช จินตนา และ ธีระพงษ์ ภูริปาณิก. (2563). ปัญหา ข้อจำกัดและแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 12*(3), 179-193.

อรพิน ภูมิภมร, จันทนา จินดา, บุญให้ แหลมเพชร และ ปิยะนุช นาคะ. (2540). การหมักโกโก้ III: การปรับปรุงการหมักโกโก้โดยเสริมการหมักด้วยกล้าเชื้อผสมในระดับห้องปฏิบัติการและเกษตรกร. ใน *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 35* (น. 620-630). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP
Journal of Spatial Development and Policy
https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index

Research Article

Guidelines for Developing Drought Management of Agricultural Households in Khon Kaen Suburbs: A Case Study of Ban Lao Kwian Hak, Ban Thum Sub-District, Mueang Khon Kaen District, Khon Kaen Province

Kanyanat Jatuten[1*]

[1] *Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand*

[*] *Corresponding author. E-mail: Kanyanat_jn@kkumail.com*

ABSTRACT

This article aimed (1) to study the causes of drought in the Khon Kaen suburbs, (2) to study the management and problems of drought management among farmer households in the Khon Kaen suburbs, and (3) to study guidelines for developing drought management among farmer households in Khon Kaen suburban area This research is qualitative research. Data were collected using an interview form. The results of the study found that the causes of drought in the Khon Kaen suburbs are both natural and human actions, including the phenomenon of dry spells and less rain than usual in the area every year. and urbanization in the Khon Kaen suburbs, which is a human action. As for drought management for farmers in Ban Lao Kwian Hak, there are three methods: 1) digging shallow and deep wells, 2) improving the condition of the land by dredging the soil, and 3) installing solar cells in the area. own agricultural area the problem encountered is that there are limitations on the household budget. And from studying the guidelines for developing drought management among farmers' households in Ban Lao Kwian Hak, it was found that there are two development guidelines as follows: 1) Planting replacement crops, that is, choosing to grow crops that use less water. Wake up a variety of vegetables. 2) Conservation of water resources and water sources. Public ponds in most villages are often shallow from water flowing down and washing away the soil. Precipitates accumulate every year. This causes not much water to be stored and there is not enough water to use in the dry season. Therefore, dredging is a method of increasing the amount of water that can be pumped up for use in various activities. of farmers' households.

Keywords: Management, Drought, Suburbs

Received: 5 August 2023;
Revised: 20 October 2023;
Accepted: 25 October 2023

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy
ISSN: 2985-220X (Online)

แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น : กรณีศึกษาบ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

กัญญาณัฐ จตุเทน[1*]

[1] *คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย*

* *Corresponding author. E-mail: Kanyanat_jn@kkumail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น (2) เพื่อศึกษาการจัดการและปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ คัดเลือกจากครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกร 10 ครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นเกิดจากทั้งทางธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ การเกิดปรากฏการณ์ฝนทิ้งช่วงและฝนตกน้อยกว่าปกติในพื้นที่เป็นประจำทุกปี และการกลายเป็นเมืองในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นซึ่งเป็นการกระทำของมนุษย์ ส่วนการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรบ้านเหล่าเกวียนหักมีอยู่ 3 วิธี คือ 1) การขุดบ่อน้ำตื้น-บ่อน้ำลึก 2) การปรับปรุงสภาพพื้นที่ดินโดยการขุดลอกหน้าดิน และ 3) การติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง ปัญหาที่พบคือมีข้อจัดกัดในเรื่องงบประมาณของครัวเรือนเอง และจากการศึกษาแนวทางในการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรบ้านเหล่าเกวียนหัก พบว่า มีแนวทางพัฒนาอยู่ 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ปลูกพืชทดแทนคือเลือกปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย ปลูกพืชผักที่หลากหลาย 2) การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำหนองน้ำสาธารณะในหมู่บ้านส่วนใหญ่มักตื้นเขินจากน้ำที่ไหลลงชะล้างพาดินลงไป ตกตะกอนทับถมทุกปี ทำให้เก็บน้ำได้ไม่มากและมีน้ำไม่เพียงพอใช้ฤดูแล้ง ดังนั้นการขุดลอกจึงเป็นวิธีการเพิ่มปริมาณน้ำให้สามารถสูบขึ้นไปใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของครัวเรือนเกษตรกรได้

คำสำคัญ: การจัดการ, ภัยแล้ง, ชานเมือง

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

น้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของประชาชนและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศ ปัญหาภัยแล้งเป็นภัยธรรมชาติที่นำไปสู่ความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งทางด้านผลิตผลทางการเกษตรที่ต้องพึ่งพาแหล่งน้ำจากธรรมชาติ ด้านการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคประกอบกับประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตรที่สำคัญในตลาดโลก ภัยแล้งจึงมีผลกระทบโดยตรงต่อการลดลงของผลผลิตทางด้านการเกษตรของไทย และมีผลกระทบทางอ้อม ได้แก่ การอพยพทิ้งที่ดินทำกิน ละทิ้งที่อยู่อาศัยไปหางานทำในเมือง เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าได้ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตามมา ปัญหาภัยแล้งจึงเป็นปัญหาสำคัญของชาติ ที่ผ่านมาประเทศไทยเกิดภาวะขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมอย่างรุนแรงและมีแนวโน้มที่จะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น โดยมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น สภาวะโลกร้อน สภาพการใช้พื้นที่ที่เปลี่ยนไป และการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพ

สร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจและชุมชนเป็นอย่างมาก หลายพื้นที่ในประเทศไทยยังประสบปัญหาภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง สาเหตุประการหนึ่งมาจากการขาดแคลนแหล่งกักเก็บน้ำ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการการใช้น้ำที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นและมีการกระจายตัวของพื้นที่มากขึ้นถือเป็นปัญหาเรื้อรัง (เกรียงศักดิ์ โชควรกุล, 2563)

การผันแปรของสภาพอากาศ ซึ่งจะส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยทั้งต่อการเกษตร ตลอดจนระบบนิเวศธรรมชาติที่จะต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้ครัวเรือนในพื้นที่เสี่ยงขาดแคลนน้ำดื่ม-น้ำใช้ จำเป็นต้องซื้อน้ำมาบริโภคและอุปโภค ไม่สามารถปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ได้ เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนจากการขาดน้ำ ให้ประชาชนที่ยากจนอยู่แล้วยากจนลงมากขึ้น โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม เกษตรกรรายย่อยในพื้นที่นอกเขตชลประทานเป็นกลุ่มประชากรที่เปราะบางมากที่สุด ซึ่งพักพิงทรัพยากรน้ำเป็นหลักในการทำการเกษตรและได้รับผลกระทบมากกว่าอาชีพอื่นๆ เนื่องจากพืชผลทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าวนาปี ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ อ้อย โรงงานและมันสำปะหลัง ได้รับความเสียหาย มาตรการภาครัฐในการแก้ปัญหาภัยแล้งเน้นการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ขุดลอกลำน้ำ หนอง บึง เป็นต้น ซึ่งเป็นด้าน อุปสงค์ (Supply) การเผชิญกับการผันแปรหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศอย่างรุนแรง ทำให้มาตรการเหล่านี้ไม่สามารถรับมือกับปัญหาได้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่ไปกับด้าน อุปทาน (Demand) คือผู้ใช้น้ำกลุ่มต่างๆ และระบบการใช้น้ำ การจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ, 2564)

ภาวะภัยแล้งที่เกิดขึ้นนอกจากจะส่งผลโดยตรงต่อภาคเกษตรกรรมโดยเฉพาะพืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายและสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนแล้ว ยังส่งผลกระทบทางอ้อมต่อภาคธุรกิจภาคอุตสาหกรรม สังคมและสิ่งแวดล้อมในภาพรวมอีกด้วย โดยเกิดผลกระทบลักษณะต่างๆ จากปัญหาภัยแล้งได้แก่ พื้นดินขาดความชุ่มชื้น พืชขาดน้ำได้รับความเสียหาย ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำ และปริมาณผลผลิตทางการเกษตรลดลง เกษตรไม่มีน้ำใช้ในการเพาะปลูก รายได้และกำลังซื้อของเกษตรกรลดลง หนี้สินของเกษตรกรเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบถึงอุตสาหกรรมคือปริมาณวัตถุดิบน้อยและมีราคาสูงขึ้น ยอดจำหน่ายสินค้าลดลงตามกำลังซื้อของเกษตร รัฐบาลมีภาระในการเพิ่มงบประมาณเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและกระตุ้นเศรษฐกิจ เกิดความขัดแย้งในการใช้น้ำและปัญหาในการจัดการคุณภาพชีวิต มีการอพยพแรงงานจากชนบทสู่เมือง เกิดผลกระทบในด้านสุขภาพอนามัย และผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรลดลง อัตราการว่างงานในภาพเกษตรกรรมสูงขึ้น การส่งออกสินค้าลดลงและการเพิ่มขึ้นของอัตราเงินเฟ้อ โดยเฉพาะสินค้าอาหาร จากผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าผลกระทบจากภัยแล้งนั้นมีผลกระทบในหลายด้านซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้ประเทศต้องสูญเสียงบประมาณเป็นจำนวนมากในการนำไปใช้แก้ปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้น (สิริศักดิ์ หอมรื่น, 2555)

สำหรับบ้านเหล่าเกวียนหักเป็นหมู่บ้านหนึ่งในเทศบาลเมืองบ้านทุ่ม ซึ่งเป็นเขตชานเมือง จากข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านเหล่าเกวียนหักมีพื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ 1,734 ไร่ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านโดยทั่วไปตั้งอยู่บนที่เนิน ยากที่น้ำจะท่วมถึง พื้นที่ส่วนใหญ่ล้อมรอบด้วยทุ่งนา โดยมีที่ตั้งบ้านเรือนเป็นพื้นที่สูงที่สุดของหมู่บ้าน ลักษณะการลาดเอียงของพื้นที่จากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตกคล้ายหลังเต่า (ทิศตะวันออกสูงกว่าเพียงเล็กน้อย) ขณะที่ทิศใต้สูงกว่าทิศเหนือเล็กน้อย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2564) และเนื่องจากสภาพบริบทของพื้นที่เป็นที่เนิน ทำให้เป็นเหตุผลที่ประสบปัญหาภัยแล้งในทุกๆ ปี ซึ่งปัจจุบันจังหวัดขอนแก่นได้กลายเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น มีการก่อสร้างอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและเขตชานเมืองมากขึ้น หมู่บ้านเหล่าเกวียนหักก็เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ประสบปัญหาภัยแล้งเป็นประจำทุกปีและเริ่มหนักขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงที่ผ่านมา ทำให้คนในชุมชนเดือดร้อนเนื่องจากภาวะภัยแล้ง โดยเฉพาะครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรในชุมชน ไม่มีน้ำในการทำการเกษตรส่งผลให้พืชผลเสียหาย เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างบางครัวเรือนต้องขายที่ดินให้นายทุนเพราะทำการเกษตรไม่พอเลี้ยงยังชีพ

จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่าภัยแล้งเป็นภัยที่สร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจ สังคม เป็นอย่างมากโดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร น้ำไม่เพียงพอต่อกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทำให้พืชผลผลิตเสียหาย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาสาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น เพื่อให้เห็นการจัดการและปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรตลอดจนความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคประชาชน และหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการภัยแล้งเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่หมู่บ้านเหล่าเกวียนหักต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการจัดการและปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลเรื่องแนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 10 คน ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) คือ 1) ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านเหล่าเกวียนหัก 1 ท่าน 2) ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน 2 ท่าน และ 3) ชาวบ้านในหมู่บ้านเหล่าเกวียนหักที่ประกอบอาชีพเกษตรกร 7 ครัวเรือน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured) โดยมีแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยที่ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (In-Dept Interview) เพื่อศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาการจัดการกับภัยแล้งในพื้นที่ชุมชนเหล่าเกวียนหัก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีความชัดเจนและแม่นยำ

2.2 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลโดยการสังเกตเพียงอย่างเดียวเพื่อศึกษาดูรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ สภาพพื้นที่ ขนาดของชุมชน การตั้งถิ่นฐานและสภาพทั่วไปของชุมชน โดยไม่ได้เข้าไปสัมภาษณ์หรือสอบถามใดๆ

2.3 แบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) เป็นเครื่องมือสำคัญของการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้บันทึกข้อมูลที่เป็นจริง จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งป้องกันการลืมข้อมูลและทำให้ข้อมูลสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้านและสมบูรณ์มากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่างๆเช่น บทความ จดหมายข่าว รายงานวิจัย รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยค้นคว้าจากห้องสมุดและอินเตอร์เน็ต เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปรากฏการณ์ในชุมชน

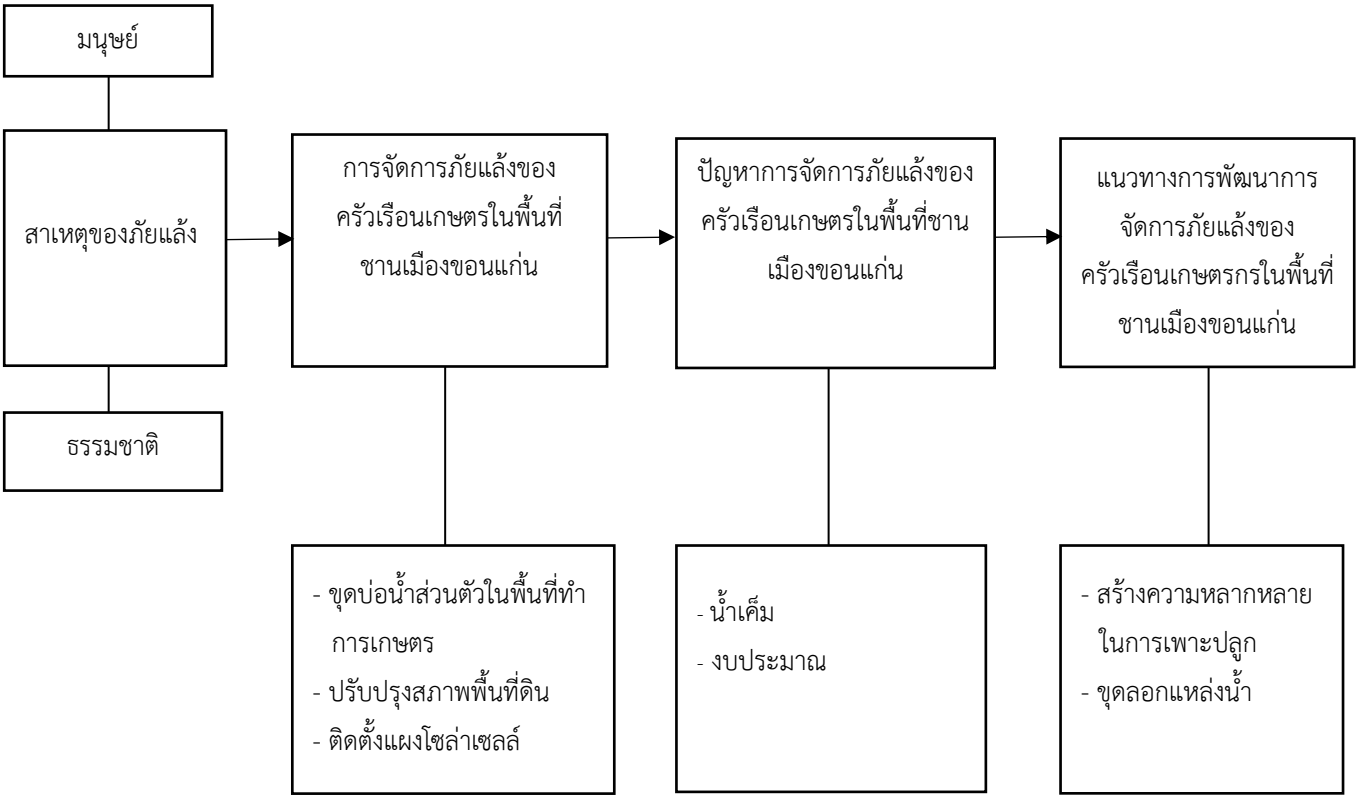
3.2 การศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ที่ผู้วิจัยไปเก็บมาด้วยตัวเองด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสำรวจ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มานั้น ผู้ศึกษาจะใช้การประมวลผลข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะของการประมวลผลข้อมูลแบบกระบวนการ เริ่มจากการบันทึกข้อมูลจากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ ตรวจสอบความละเอียดถูกต้องของข้อมูลที่ได้ในแต่ละครั้ง เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและสร้างข้อสมมุติฐานเบื้องต้นมาจดบันทึกลงในสมุด โดยข้อมูลที่ได้นั้นจะได้จากการสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต การสนทนา ข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำมาแยกออกเป็นประเด็น เมื่อแยกแล้วก็ทำการเรียบเรียงข้อมูลอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบรายละเอียดในแต่ละประเด็นว่ายังขาดเหลืออะไร นอกจากนี้ยังได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาช่วยในการเสริมข้อมูลและอธิบายข้อมูลเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้แก่ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อให้เห็นประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ช่วยในการอธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในภาคสนามมาอ้างอิง เพื่อให้เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้แล้ว จึงประมวลข้อมูลเพื่อทำการสรุปผลการศึกษาและนำเสนอการอภิปรายผลการศึกษา ข้อเสนอแนะและนำมารายงานผลการศึกษาต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ชาวบ้านชุมชนบ้านเหล่าเกวียนหักกล่าวว่า ปัญหาภัยแล้งเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ความผิดปกติของดินฟ้าอากาศ การจัดหาแหล่งน้ำไม่เพียงพอ การขาดความร่วมมือกันในการบริหารจัดการน้ำ และการสร้างอาคารพาณิชย์รวมถึงหมู่บ้านจัดสรรขึ้นบริเวณชานเมือง ปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรและชุมชนเป็นอย่างมาก ดังคำสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

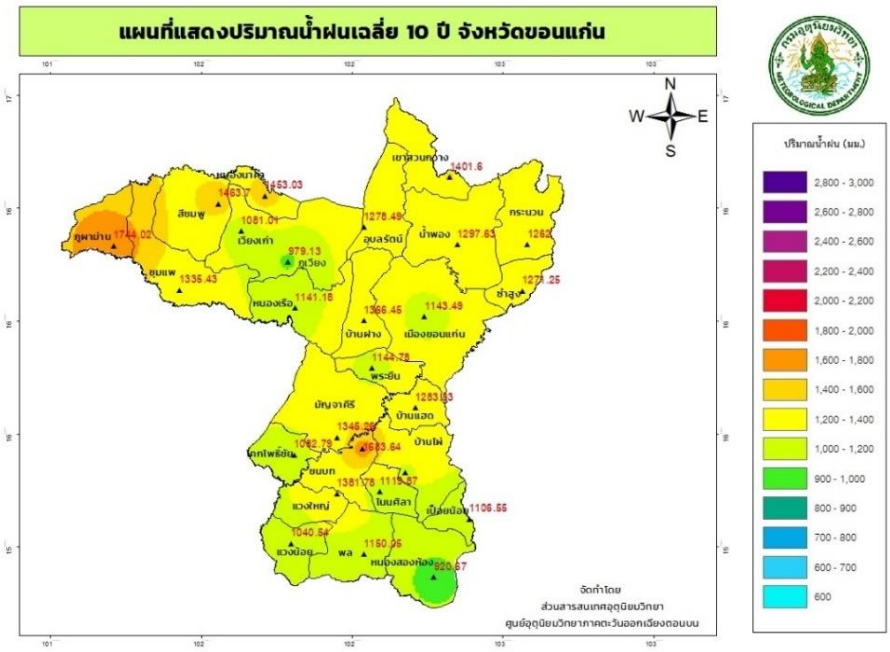
“อยู่นี่แล้งคัก แล้งมานานแล้วเป็น 10-20 ปี ถ่าน้ำฝนอย่างเดียวบ่ได้ผล เพราะว่าฝนมันบ่ตก มันทิ้งช่วงจะรอตะฝนบ่ได้ ตายหมดข้าว” (พ่อสุข, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

“แต่ก่อนแล้งจนทำนาไม่ได้ แล้งบ่ได้ข้าวจั้กกระสอบกะมี เพราะฝนทิ้งช่วงนาน” (แม่วรรณา, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

ผู้วิจัยพบว่า ในทุกๆ ปีชาวบ้านจะพบปัญหาภัยแล้งและยังเป็นเช่นเดิมทุกปี จากเมื่อก่อนแล้งมากจนไม่ได้ข้าวมา 3-4 ปีติดต่อกันและต้องไปทำอาชีพอื่นเสริมเพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว จึงแยกสาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นออกได้เป็น 3 ประการ พอสังเขปดังนี้

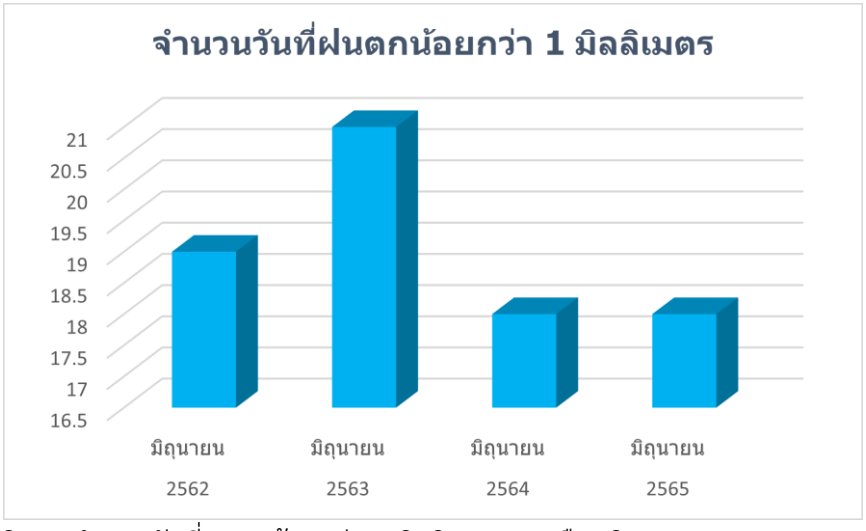
1.1 ฝนแล้ง

ความรุนแรงของฝนแล้งขึ้นอยู่กับความชื้นในอากาศ ความชื้นในดิน ระยะเวลาที่เกิดความแห้งแล้งและความกว้างใหญ่ของพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง ฝนแล้งที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากได้แก่ ฝนแล้งที่เกิดในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงฝนทิ้งช่วงที่ยาวนาน ระหว่างเดือนมิถุนายนต่อเนื่องเดือนกรกฎาคม ทำให้พืชไร่ต่างๆ ที่ทำการเพาะปลูกไปแล้วขาดน้ำและได้รับความเสียหาย พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากฝนแล้งได้แก่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง เพราะเป็นบริเวณที่อิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้เข้าไปไม่ถึง และถ้าปีใดไม่มีพายุเคลื่อนที่ผ่านในแนวดังกล่าวแล้ว จะก่อให้เกิดฝนแล้งที่มีความรุนแรงมาก (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2564)

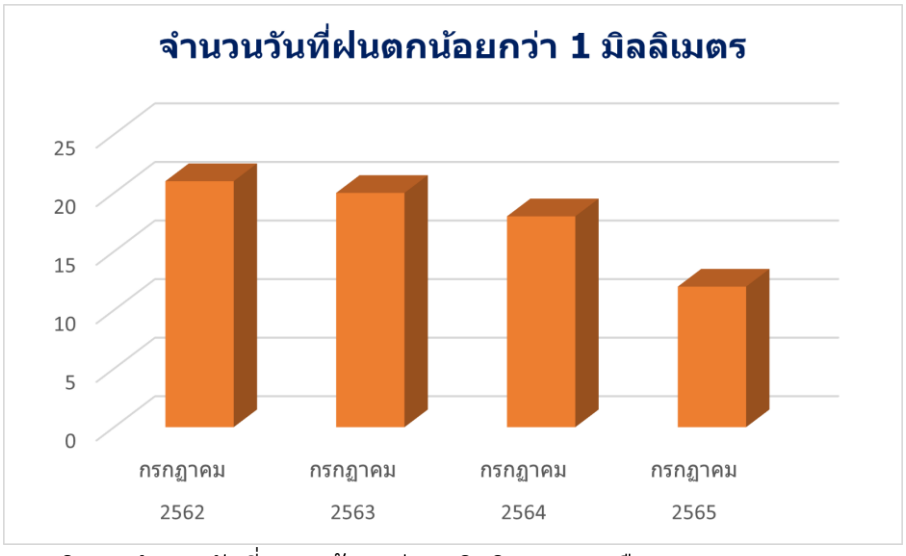
ภาพที่ 2 แผนที่แสดงปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 10 ปี จังหวัดขอนแก่น
ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา (2564)

จากแผนที่ข้างต้นในภาพที่ 2 คือแผนที่แสดงปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 10 ปี จังหวัดขอนแก่น จะเห็นได้ว่าปริมาณน้ำฝนในพื้นที่อำเภอเมืองขอนแก่นอยู่ในระดับที่น้อย ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ภัยแล้งในจังหวัดขอนแก่นมีผลกระทบโดยตรงกับการเกษตรและแหล่งน้ำ เนื่องจากประชาชนในจังหวัดขอนแก่นประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ภัยแล้งจึงส่งผลเสียหายต่อกิจกรรมทางการเกษตร เช่น พื้นดินขาดความชุ่มชื้น พืชขาดน้ำ พืชชะงักการเจริญเติบโต ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำ รวมถึงปริมาณลดลง ส่วนใหญ่ภัยแล้งที่มีผลต่อการเกษตรมักเกิดในฤดูฝนที่มีฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน

ภาพที่ 3 กราฟแสดงปริมาณจำนวนวันที่ฝนตกน้อยกว่า 1 มิลลิเมตรของเดือนมิถุนายน พ.ศ.2562-2565
ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา (2564)

จากกราฟข้างต้นในภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่า จำนวนวันที่ฝนตกไม่ถึง 1 มิลลิเมตรของเดือนมิถุนายน 2562 มีทั้งหมด 19 วันมิถุนายน พ.ศ.2563 มีทั้งหมด 21 วัน มิถุนายน พ.ศ.2564 มีทั้งหมด 18 วัน และ มิถุนายน พ.ศ.2565 มีทั้งหมด 18 วันเช่นกัน

ภาพที่ 4 กราฟแสดงปริมาณจำนวนวันที่ฝนตกน้อยกว่า 1 มิลลิเมตรของเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2562-2565
ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา (2564)

จากกราฟข้างต้นในภาพที่ 4 จะเห็นได้ว่า จำนวนวันที่ฝนตกไม่ถึง 1 มิลลิเมตรของเดือนกรกฎาคม 2562 มีทั้งหมด 21 วัน กรกฎาคม พ.ศ.2563 มีทั้งหมด 20 วัน กรกฎาคม พ.ศ.2564 มีทั้งหมด 18 วัน และกรกฎาคม พ.ศ.2565 มีทั้งหมด 12 วันตามลำดับ

ฝนทิ้งช่วงจากกรมอุตุนิยมวิทยา กล่าวไว้ว่าคือช่วงที่มีปริมาณฝนตกไม่ถึงวันละ 1 มิลลิเมตรติดต่อกันเกิน 15 วัน ในช่วงฤดูฝนถือว่าเป็นปรากฏการณ์ฝนทิ้งช่วง จะมีผลเสียหายต่อการปลูกพืชโดยเฉพาะข้าวกล้าจะเหี่ยวเฉาและแห้ง

ตาย จากตัวอย่างกราฟจำนวนวันที่ฝนตกไม่ถึงวันละ 1 มิลลิเมตรระหว่างเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม พ.ศ.2562-2565 นั้น สามารถเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นฝนทิ้งช่วง ทำให้เกิดภัยแล้งที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน

1.2 การจัดหาแหล่งน้ำไม่เพียงพอ

การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นช่วงหน้าแล้งหลังเก็บเกี่ยวหรือช่วงฝนทิ้งช่วง พบว่าเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกร และพบประจำต่อเนื่องแทบทุกปี พืชที่ปลูกหรือกล้าข้าวที่ลงไว้ตั้งแต่ต้นฤดูฝนแห้งตายเป็นบริเวณกว้าง และจะปลูกซ้ำช่วงฝนรอบสองก็จะไม่ทันเก็บเกี่ยว สภาวะแล้งยังส่งผลกระทบต่อเนื่องเนื่องจากปริมาณฝนที่ลดลง ฝนทิ้งช่วง ทำให้แหล่งน้ำผิวดินที่กักเก็บตามเขื่อน อ่างเก็บน้ำ หนองน้ำสาธารณะมีปริมาณไม่เพียงพอสำหรับการเกษตรอย่างทั่วถึง และมีการแย้งน้ำสาธารณะเพื่อทำการเกษตรเกิดขึ้นจากคำกล่าวของชาวบ้านที่กล่าวว่า

“สระใหญ่กะบ่กล้าใช้ถ้ากะจะเกิดการขัดแย้งกันในหมู่บ้าน ขั่นผู้หนึ่งไปใช้ กะจะมีคนว่า ผู้นั้นเอาแต่น้ำสระนั่น สระนี่มาเฮ็ดนา เลยบ่อยากมีปัญหากะเลยเอาแต่น้ำสระตัวเอง มีแย่งน้ำกัน ขั่นผู้อยู่ใกล้ก็อยากได้ ผู้หนึ่งกะอยากเอา มันบ่พอใช้”(พ่อผาย, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยยังพบว่า แม้จะมีฝายสาธารณะในหมู่บ้าน แต่การใช้น้ำก็ยังคงไม่ทั่วถึง ประชาชนที่มีที่นาทำการเกษตรอยู่ไกลแหล่งน้ำก็ไม่ได้ใช้ ได้ใช้แค่บางคนที่มีที่นาอยู่ติดฝายเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ว่า

“น้ำคลองหมู่บ้าน มันลงไปบได้เพราะนามันอยู่ไกลหมู่บ้าน พวกอยู่ข้างเทิ่งเขากะจะลัดเอาก่อน มันบ่พอใช้” (นายเอ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

และผู้วิจัยยังพบอีกว่า หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือแค่น้ำอุปโภคในครัวเรือนเท่านั้น ช่วงแล้งมากๆ มีเทศบาลเข้ามาช่วยเหลือ แต่ไม่ได้ช่วยในเรื่องของการทำการเกษตร ส่วนน้ำบริโภค ชาวบ้านรับผิดของตัวเองคือการซื้อน้ำดื่มบริโภคในแต่ละครัวเรือน ทางหน่วยงานไม่ได้เข้ามาช่วยเหลือ เป็นการขาดความร่วมมือกันในการบริหารจัดการน้ำที่ดี

1.3 การสร้างอาคารพาณิชย์รวมถึงหมู่บ้านจัดสรรขึ้นบริเวณชานเมือง

เมืองขอนแก่นเป็นเมืองที่มีความเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมาในยุคแรกๆ ความเติบโตของเมืองเกิดขึ้นจากเส้นทางคมนาคม แต่ในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมานโยบายการพัฒนากำหนดให้เมืองขอนแก่นเป็นเมืองนำร่องการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ, 2561) ด้วยเหตุนี้การเกิดขึ้นของหมู่บ้านจัดสรร โรงงานและอาคารพาณิชย์ต่างๆ เป็นผลโดยตรงมาจากการพยายามพัฒนาเมืองและการขยายตัวของเมืองขอนแก่นที่มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การตั้งสถานศึกษาที่ขยายออกไปตามพื้นที่ของชานเมือง และการเกิดขึ้นของอาคารสำนักงานต่าง ๆ ส่งผลให้กระทบถึงการวางผังเมืองที่ไม่ได้มาตรฐาน ขวางทางไหลของน้ำ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านแถวชานเมือง ฤดูฝนน้ำท่วมฉับพลัน และในช่วงหน้าร้อนก็เกิดภาวะภัยแล้งตามมา เพราะโดยทั่วไปพื้นที่ทางเข้าหมู่บ้านเหล่าเกวียนหักที่ดินส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรเป็นหลัก ตามคำกล่าวของชาวบ้าน ที่ว่า

“ที่นาที่เคยไปแต่ก่อน เดี๋ยวนี้กลายเป็นบ้านคนไปเหมิด ชาวบ้านขายที่ดินให้นายทุนมาทำบ้านจัดสรร ตึกให้คนเช่า เพราะบ่เฮ็ดนาแล้ว คนที่มีเงินทุนแหน่กะเอาที่ดินเจ้าของมาทำห้องให้คนเช่าแทน” (พ่อผาย, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จะเห็นว่าพื้นที่ในการก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรรไม่ได้เป็นพื้นที่เปิดใหม่เลยทีเดียว แต่เป็นพื้นที่ที่อยู่รายรอบชุมชนเดิม หรือเป็นพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนเดิมนั่นเอง ด้วยเหตุนี้บ้านจัดสรรหรือหมู่บ้านเหล่านี้ จึงมีโครงสร้างพื้นฐานเดิมอยู่บ้าง อย่างเช่น เส้นทางสัญจร ร่องระบายน้ำ รวมไปถึงโครงสร้างพื้นฐานในสังคมและวัฒนธรรม อย่างเช่นวัดหรืออื่นๆ

แต่อย่างไรก็ตาม โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ก็อาจจะไม่สามารถรองรับการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆที่เกิดขึ้น ในหลายกรณีพบว่าการก่อสร้างตามโครงการหมู่บ้านจัดสรรไม่ได้คำนึงถึงโครงสร้างพื้นฐานเดิมเหล่านี้ ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ มีการทำลาย ปิดกั้นทางระบายน้ำเดิม ทางสัญจร ในขณะที่โครงสร้างพื้นฐานใหม่ยังไม่ได้ก่อสร้างขึ้นมา ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“บ้านจัดสรรรอบๆหมู่บ้านเหล่าเกวียนหักสร้างมาประมาณ 4-5 ปี แต่บ้านจัดสรรทางเข้าหมู่บ้านพึ่งสร้างได้ 2-3 ปีที่แล้ว แต่ก่อนบ้านจัดสรรเป็นที่นาทั้งหมด มีนายทุนมาซื้อ เขากะถมที่สร้างบ้าน สร้างหมู่บ้าน มีคนจากต่างหมู่บ้านมาซื้อ นายทุนมาซื้อกะมี คนในหมู่บ้านกะขายให้เขา เขากะสร้างตึกแถวอาคารพาณิชย์ ไว้ให้คนเช่า” (พ่อสา, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยยังพบว่าการที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในพื้นที่ ประกอบกับอยู่ไม่ไกลจากเมืองขอนแก่น จึงได้รับอิทธิพลความเป็นอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และยังพบอีกว่า ครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นมาหน่อย ก็เลือกที่จะเอาที่ทำการเกษตรของตัวเองมาสร้างเป็นบ้านจัดสรรให้คนเช่า ดังคำกล่าวผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“ชาวบ้านขายที่ดินให้นายทุนมาทำบ้านจัดสรร ตึกให้คนเช่า เพราะไม่ทำนาแล้ว หรือไม่ชาวบ้านที่มีเงินทุนหน่อยก็เอาที่ดินตัวเองมาทำห้องให้คนเช่าแทน” (พ่อสุข, 21 กุมภาพันธ์ 2566) และนอกจากมีบ้านจัดสรรล้อมรอบหมู่บ้านแล้วยังมีโรงงานกระดาษ และโรงงานเย็บผ้าในหมู่บ้านอีกด้วย ตามคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“ในหมู่บ้านมีโรงงานกระดาษ โรงงานเย็บผ้า ตั้งมาประมาณ 10 กว่าปี แต่ก่อนมีโรงงานเหล้าแต่ปัจจุบันย้ายไปน้ำพองแล้ว โรงงานกระดาษใช้น้ำบาดาลที่เจาะเอง อีกโรงงานใช้น้ำจากสระใหญ่ของหมู่บ้าน เพราะน้ำประปาส่วนภูมิภาคมันจะไปบ่ถึง” (นายเอ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าว ทำให้ได้รู้ว่านอกจากการสร้างบ้านจัดสรรแล้ว ยังมีโรงงานตั้งอยู่ในหมู่บ้านอาจจะมีการจัดการน้ำที่ไม่เพียงพอต่อกัน หรือเกิดการแย้งน้ำในภาคการเกษตรกับชาวบ้าน เพราะยังมีโรงงานบางแหล่งที่ใช้น้ำจากฝายสาธารณะของหมู่บ้านอยู่ เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดภัยแล้งขึ้น

2. การจัดการและปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

2.1 การจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาพบว่า การจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น มีการจัดการด้านต่างๆดังนี้

2.1.1 ด้านการหาแหล่งน้ำใหม่ พบว่าเกษตรกรมีการขุดสระน้ำตื้น เจาะบ่อน้ำบาดาลและทำการสูบน้ำจากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่น้ำจากคลองชลประทานมาใช้ในทำการเกษตรของตนเอง เพราะแต่ก่อนแล้งมาก ชาวบ้านรอแค่น้ำฝนจะไม่ได้ผลผลิต ไม่ได้ข้าว ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ว่า

“แต่ก่อนแล้งข้าวกะตายแล้งไปเลย เพราะบ่มีสระน้ำส่วนตัว น้ำฝายหน้าหมู่บ้าน น้ำไม่ค่อยพอใช้เท่าไหร่” (นางบี, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

“สมัยก่อนไม่มีน้ำบาดาลก็เลยต้องขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้รอทำนา แต่ก่อนแล้งจนทำนาไม่ได้ แล้งบ่ได้ข้าวจั้กกระสอบกะมี เพราะฝนบ่ตก ฝนทิ้งช่วง” (นายเอ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

ผู้วิจัยพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรจึงเลือกขุดบ่อน้ำตื้นในพื้นที่นาของตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้ง แต่การขุดบ่อน้ำผิวดินก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เท่าที่ควรเนื่องจาก ที่นาของชาวบ้านบางครัวเรือนมีเยอะ น้ำในบ่อไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“สระมีขนาดเล็ก เก็บน้ำได้น้อยบ่พอใช้ ทำนา 21 ไร่ ทั้งข้าวจ้าวและข้าวเหนียว น้ำส่ำนี้มันกะบ่พอเหมิดท่งดอก กะได้ครึ่งๆ กลางๆ” (ยายดำ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

ต่อมาเกษตรกรก็เปลี่ยนวิธีมาเป็นการขุดเจาะบาดาลแต่ยังพบปัญหาน้ำเค็ม ไม่เหมาะกับการทำเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า

“น้ำบาดาลหายากเพราะน้ำเค็ม เจาะ 2-3 บ่อ ถึงจะได้น้ำที่ใช้ได้แหน่ เพราะเจาะบ่อแรกเจอน้ำเค็ม แต่ก่อนไม่มีน้ำบาดาลแล้งคัก ข้าวก็บ่ได้” (พ่อสุข, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำในการเพาะปลูกเดือดร้อน ครัวเรือนที่ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำส่วนตัวหรือครัวเรือนที่ไม่ได้อยู่ใกล้แหล่งน้ำสาธารณะ รอเพียงแค่น้ำฝนวิธีเดียวทำให้ไม่ได้ผลผลิตติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายปี ได้ซื้อข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนส่งผลกระทบต่อรายได้เป็นอย่างมาก

2.1.2 ด้านการปรับปรุงสภาพพื้นที่ดิน พบว่าที่ดินทำการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ชั้นล่างสุดเป็นดินเหนียวที่เกิดจากการสลายตัวอยู่กับที่มาของดินนั้น ดินชั้นบนมีแนวโน้มว่าจะเป็นกรดมาก จัดว่าเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดังคำกล่าวของชาวบ้าน ที่ว่า

“ส่วนมากดินอยู่ที่นาเป็นดินทราย ดินเหนียวปนทราย เคยขายหน้าดิน ลอกหน้าดินออกเพราะมันเป็นเนินบ่ได้ข้าว ลอกออกแล้วทำให้มีน้ำขังบ้าง” (พ่อสา, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

“แต่ก่อนขายหน้าดิน เพราะว่ามันบ่มีน้ำจั้กเทือ ฝนตกมามันเป็นโนน ให้แม็คโครเขามาลอกหน้าดินออก บ่แม่นว่าขายเด้ แต่ให้เขาลอกหน้าดินหนี เฮากะได้นาไฮลุ่ม แต่ก่อนมันสูง เวลาฝนตกมามันจะบ่เก็บน้ำ เฮากะต้องให้เขาเอาดินหนี แต่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน เจ้าของที่ได้ที่นาที่กักเก็บน้ำ นายทุนได้ดินไปขาย เพราะสมัยก่อนไม่ได้ขายแลกเปลี่ยนกันเฉยๆ ลอกหน้าดินออกทำให้บ่ค่อยแล้ง ไม่มีปัญหาเหมือนแต่ก่อน” (แม่ไพ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

ผู้วิจัยพบว่า สภาพของดินในบ้านเหล่าเกวียนหักส่วนมากจะมีลักษณะทางกายภาพเป็นที่เนินมากก่อนแล้ว ทำให้ที่นาอยู่สูง ช่วงฤดูฝนตกลงมาน้ำไม่ท่วมขัง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีวิธีการจัดการโดยการขุดลอกหน้าดินชั้นบนออกช่วยให้ได้ที่นาที่กักเก็บน้ำมากขึ้น แต่ก็ค้นพบอีกประเด็นที่ไม่สอดคล้องกันดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวไว้ว่า

“แม่ไม่ขายหน้าดิน เพราะถ้าขายข้าวจะไม่งาม ถ้าขายหน้าดินคือบ่ได้กินข้าวเลยล่ะ ดินหน้าใต้มันบ่งาม” (แม่วรรณา, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

ผู้วิจัยยังพบอีกว่า ดินหมู่บ้านเหล่าเกวียนหักของที่นาบางแห่งเป็นดินที่มีความเป็นกรด และมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ถ้าเกษตรกรลอกหน้าดินออก หรือขายหน้าดินก็จะต้องเสียเวลาบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เช่นเดิม เพราะฉะนั้น ที่นาของครัวเรือนใดสามารถกักเก็บน้ำช่วงฤดูฝนไว้ได้ ไม่เดือดร้อนมากนักก็เลือกที่จะไม่ขุดลอกหน้าดินออก

2.1.3 การติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ จากคำสัมภาษณ์พบว่า การติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ช่วยแก้ปัญหาในช่วงที่ไม่มีน้ำทำการเกษตรได้ จะติดตั้งในที่นาที่มีน้ำบาดาลถ้าแดดออกก็จะมีน้ำไหลตลอดทั้งวัน แต่การติดตั้งต้องลงทุนเองขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายของแต่ละครัวเรือน จึงอยากให้มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือแบ่งเบาในเรื่องงบประมาณนี้ เพื่อให้มีน้ำใช้ในการเกษตรต่อไป การติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ในครัวเรือนที่ทำการเกษตร เป็นการจัดการที่มีประสิทธิภาพ สามารถช่วยแก้ไขปัญหาภัยแล้งเนื่องจากฝนทิ้งช่วงได้ดี เป็นการผลิตพลังงานหมุนเวียนจากแสงอาทิตย์ เพื่อปั่นน้ำขึ้นมาใช้ในการเกษตร

ของชาวบ้าน เช่น ทำนา รดน้ำพืชผักสวนครัว และเปิดทิ้งไว้ให้สระน้ำตื้นได้มีน้ำกักเก็บไว้ใช้ต่อไปได้ ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“บ้านเฮามีโซล่าเซลล์หลายหลังอยู่ จั่งนาแม่ด่อนเขากะใช้โซล่าเซลล์ ปีมันแล้งเขากะใช้น้ำจากโซล่าเซลล์ดำนาแหม่ เขาจะมีสระรองรับไว้” (นางบี, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จะเห็นได้ว่าการติดตั้งแผงโซล่าเซลล์เป็นการจัดการภัยแล้งที่มีข้อดีมากกว่าข้อเสีย แต่ก็จะมีข้อจำกัดในด้านค่าใช้จ่ายในการติดตั้งและขุดเจาะน้ำบาลดาลที่มีราคาสูง บางครัวเรือนไม่มีงบประมาณมากพอในการติดตั้งแผงโซล่าเซลล์

“โซล่าเซลล์มันกะแพงเนาะ หมดเงินหลายคนก็เลยบ่ค่อยทำ ค่าเจาะบาดาล 12,000 บาท ติดตั้งโซลาเซลล์ 20,000 บาท คิดว่าติดแล้วมันจะบ่แล้ง กะแม่นอีหลี พอเฮาติดโซล่าเซลล์แล้วแม่นบ่ เฮาอยากเอาน้ำใส่ที่นา อยากตกกล้าก่อนหมู่ เฮากะได้เฮ็ดปั่นโซล่าเซลล์ขึ้นมามันกะไหลตลอด เฮากะได้กินข้าวนำ ดีอยู่โซล่าเซลล์ พอได้กินบ่ได้อึดอยาก” (พ่อผาย, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าวิธีการจัดการภัยแล้งโดยการติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์ เป็นการแก้ไขปัญหาวิกฤติภัยแล้งของประชาชนและเกษตรกรโดยการจัดระบบสูบน้ำใต้ดินด้วยพลังงานแสงอาทิตย์เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำ สามารถใช้น้ำในขณะที่ฝนทิ้งช่วงได้

2.2 ปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นที่พบมี 2 ด้านคือ 1) งบประมาณ 2) น้ำเค็ม

ครัวเรือนเกษตรกรบางครัวเรือนมีวิธีจัดการคือการติดตั้งแผงโซล่าเซลล์เพื่อปั่นน้ำทำการเกษตรเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาว แต่มีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่าย เพราะการขุดเจาะบาดาลและติดตั้งแผงโซล่าเซลล์แต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่กล่าวว่า

“พวกที่มีเงิน เขากะเจาะน้ำบาดาลมันกะได้น้ำ น้ำบาดาลเจาะหมด 3-4 หมื่น บ่มีเงิน” (แม่ไพ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

“อยากทำโซลาเซลล์ ขั่นผู้ได่อยากเฮ็ดเขากะเฮ็ดเอาเอง นาพ่อใหญ่ผายกะทำเอาเอง เพราะว่ามันแพงเด้ นาผู้ได่เฮ็ดหลายอยู่เด้บ้านเฮา เพิ่นใช้เงินเพิ่นเฮ็ดเองเลย 2-3 หมื่น ถ้าคนบ่มีเงินกะอยากให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือในการติดตั้งอยู่ เพราะต้องใช้เงินหลาย” (แม่วรรณา, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์พบว่า การติดตั้งโซล่าเซลล์มีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง มีปัญหาเรื่องข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณ เพราะการขุดเจาะบาดาลและติดตั้งแผงโซล่าเซลล์แต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณค่อนข้างมาก ต้องลงทุนเองขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายของแต่ละครัวเรือน และยังพบอีกประเด็นหนึ่งคือ ปัญหาน้ำเค็มตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่กล่าวว่า

“น้ำบาดาลหายากเพราะน้ำเค็ม เจาะ 2-3 บ่อ ถึงจะได้น้ำที่ใช้ได้บ้าง น้ำบาดาลเจาะ 2 บ่อ เพราะเจาะบ่อแรกเจอน้ำเค็ม แต่ก่อนไม่มีน้ำบาดาลแล้งคัก ข้าวก็ไม่ได้” (นางบี, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

จากคำสัมภาษณ์พบว่า มีชาวบ้านบางครัวเรือนที่เจาะน้ำบาดาลแล้วพบปัญหาน้ำเค็ม เกิดผลกระทบคือใช้ทำการเกษตรไม่ได้ เป็นน้ำที่มีคุณภาพต่ำ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า

“แต่ก่อนแล้งติดต่อกันจนบ่ได้ข้าว ได้ซื้อข้าวกิน แม่ก็เลยมาเจาะน้ำ พอมีน้ำบาดาลแล้วแม่ก็เลยอยากได้โซล่าเซลล์ มันเลยบ่เป็นน้ำเค็ม เป็นน้ำกินได้ เฮาปลูกหยังกะได้ น้ำบางสายก็เค็ม บางสายก็ไม่เค็ม ที่นาแม่ใกล้ฝายน้ำก็เลยไม่เค็ม” (แม่ไพ, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

3.1 ปลูกพืชแบบใช้น้ำน้อย

มีการปลูกพืชหมุนเวียนหรือปลูกพืชและปลูกข้าวที่ใช้น้ำน้อย เพื่อเป็นการป้องกันดินที่เสื่อมสภาพและช่วยเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตร จากการลงไปสัมภาษณ์ครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ยังไม่มีการปลูกพืชแบบใช้น้ำน้อยทดแทนมากนัก จะปลูกแค่พืชผักสวนครัวต่างๆ มีรายได้เพิ่มขึ้นนิดหน่อย ส่วนใหญ่ครัวเรือนเกษตรกรจะเน้นการปลูกข้าวเท่านั้น เพราะมีพื้นฐานความรู้มาตั้งแต่เด็กๆ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “แม่ปลูกผักสวนครัว มะเขือ ปลูกถั่วพู ข่า ตะไคร้ ได้ขายมีรายได้วันละ 30-100 บาท แล้วแต่คนสั่ง มีต้นมะม่วง กล้วย มะขามเทศ” (แม่ด่อน, 21 กุมภาพันธ์ 2566)

3.2 อนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ

ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อไม่ให้มีสภาพที่เสื่อมโทรมลงตามสภาพธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศ ไม่ให้ตื้นเขินโดยการขุดลอกหนองและบึงให้มีความลึกที่สามารถเก็บน้ำได้มากขึ้น เพราะหนองน้ำหรือบ่อน้ำในหมู่บ้านส่วนใหญ่มักตื้นเขินจากน้ำที่ไหลลงชะล้างพาดินลงไป ตกตะกอนทับถมทุกปี ทำให้เก็บน้ำได้ไม่มากและมีน้ำไม่เพียงพอใช้ฤดูแล้ง ครัวเรือนเกษตรกรจึงแก้ปัญหาโดยการขุดลอกบ่อน้ำตื้นในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง ดังนั้นการขุดลอกจึงเป็นวิธีการเพิ่มปริมาณน้ำให้สามารถสูบขึ้นไปปลูกพืชผักสวนครัว ใช้เลี้ยงสัตว์ ใช้เป็นแหล่งน้ำอุปโภคของครัวเรือนได้ และมีการป้องกันกำจัดวัชพืชให้หมดไปจากแหล่งน้ำ ให้แหล่งน้ำอยู่ตามสภาพธรรมชาติให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

อภิปรายผล

สาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ภัยแล้งเกิดจากทั้งทางธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ ทางธรรมชาติก็คือการเกิด ปรากฏการณ์ฝนทิ้งช่วงและฝนตกน้อยกว่าปกติในพื้นที่เป็นประจำทุกปี และจากการได้เข้าไปศึกษาสภาพทางกายภาพของบ้านเหล่าเกวียนหัก พบว่า พื้นที่หมู่บ้านเป็นที่เนิน ยากที่น้ำจะท่วมถึงจึงได้รับผลกระทบจากการที่ฝนทิ้งช่วงนานต่อเนื่องกันในเดือน มิถุนายน-กรกฎาคม สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการภัยแล้งที่กล่าวว่า ช่วงฝนทิ้ง (Dry Spell) เป็นสภาวะความแห้งแล้งที่มีฝนตกเฉลี่ยไม่ถึงวันละ1 มิลลิเมตร เป็นเวลาต่อเนื่องกันถึง 15 วันในช่วงฤดูฝน อย่างไรก็ตามสาเหตุรวมไปถึงการที่แหล่งกักเก็บน้ำของชาวบ้านไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ทำการเกษตร สภาวะแล้งส่งผลกระทบต่อเนื่องจากปริมาณฝนที่ลดลง ทำให้แหล่งน้ำผิวดินที่กักเก็บตามหนองน้ำ และฝายสาธารณะในหมู่บ้านมีปริมาณลดน้อยลง พื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านอยู่ไกลแหล่งน้ำสาธารณะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรัชยา เชื้อจันทึก และ พัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์ (2561) พบว่า องค์ประกอบความเสี่ยงของภาคการเกษตรบนพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง ประกอบด้วย ความเปราะบางของภาคการเกษตรทางกายภาพได้แก่การเพาะปลูกบริเวณพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง สภาพที่ตั้งชุมชนไม่มีสายน้ำไหลผ่าน ขาดแหล่งน้ำ และพื้นที่เพาะปลูกอยู่นอกเขตชลประทาน และสาเหตุจากการกลายเป็นเมือง เป็นประเด็นใหม่ที่พบในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า การขยายตัวของเมืองทำให้เกิดภาวะของการแย่งน้ำระหว่างภาคเกษตรและภาคที่ไม่ใช่การเกษตร การเกิดขึ้นของเมืองทำให้ประชากรมีความหนาแน่นขึ้นอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของพื้นที่ชานเมืองจะขนาบควบคู่ระหว่างเมืองกับ

ชนบท ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่ชานเมืองเกิดกิจกรรมต่างๆได้แก่ การสร้างอาคารบ้านเรือน ร้านค้า วิถีชีวิต ความต้องการน้ำในด้านการอุปโภคบริโภคมีมากขึ้น น้ำก็จะถูกดึงออกจากธรรมชาติมากขึ้นซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ แต่ยังไม่ชัดในประเด็นภัยแล้งว่าส่งผลมากน้อยหรือไม่ อย่างไรก็ตาม การกลายเป็นเมืองยังต้องศึกษาต่อเนื่องว่าการเกิดขึ้นของเมืองในพื้นที่ชานเมืองจะส่งผลต่อระดับน้ำใต้ดินมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับงานวิจัยของ บัวพันธ์ พรหมพักพิง และ วีรยุทธ โพธิ์ถาวร (2558) พบว่า พื้นที่จังหวัดขอนแก่นนั้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นจากการกลายเป็นเมืองที่รุกคืบเข้ามาในพื้นที่ชุมชนถึงแม้ว่าที่ดินจะมีการเปลี่ยนแปลงและมีการทำกิจกรรมอย่างเข้มข้น แต่กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินส่วนใหญ่ยังเป็นของตนเอง และเป็นที่ดินมรดกที่ได้รับจากบรรพบุรุษ สะท้อนให้เห็นว่า การกลายเป็นเมืองที่รุกคืบเข้ามาในพื้นที่ชุมชน อาจไม่ได้ส่งผลต่อที่อยู่อาศัย ถึงแม้ราคาที่ดินจะมีราคาที่สูงขึ้นแต่คนส่วนใหญ่ยังสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนดังเดิมได้

การจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษาบ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า เมื่อมีภัยแล้งเกิดขึ้น ครัวเรือนเกษตรกรในหมู่บ้านเหล่าเกวียนหักจึงมีการจัดการภัยแล้งอยู่ 3 วิธีหลักๆคือ 1) การขุดบ่อน้ำตื้นและขุดบ่อน้ำลึกในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง เพราะน้ำสาธารณะไม่เพียงพอ สอดคลองกับงานวิจัยของ พหล ศักดิ์คะทัศน์, พุฒิสรรค์ เครือคำ และ กังสดาล กนกหงษ์ (2564) พบว่า การจัดการน้ำสำหรับการเกษตรในภาวะภัยแล้งของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แฝก-แม่งัด อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวคือเกษตรกรมีการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลและทำการสูบน้ำจากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่น้ำจากคลองชลประทานมาใช้ในทำการเกษตรของตนเอง 2) การปรับปรุงสภาพพื้นที่ดิน พบว่าที่ดินทำการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรมีลักษณะทางกายภาพเป็นดินที่เนิน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีวิธีการจัดการโดยการขุดลอกหน้าดินชั้นบนออก จากการปรับปรุงสภาพพื้นที่ดินโดยการขุดลอกหน้าดินออก เพื่อให้ได้พื้นที่ดินที่กักเก็บน้ำได้มากขึ้น การจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรวิธีที่ 3) คือ การติดตั้งแผงโซล่าเซลล์เพื่อใช้ปั่นน้ำขึ้นมาทำการเกษตร เป็นการจัดการที่มีประสิทธิภาพทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีน้ำใช้ในช่วงภัยแล้ง ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้จากการอบรมของเทศบาลหรือหน่วยงานอื่นๆ แต่เป็นการรับรู้และเห็นจากครัวเรือนอื่นๆทำแล้วมีน้ำใช้ในการทำการเกษตรช่วยในเรื่องน้ำแล้งได้ จึงมีความคิดที่อยากติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ ปัจจุบันบ้านเหล่าเกวียนหักมีการติดตั้งแผงโซล่าเซลล์เพื่อใช้ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และเนื่องจากโซล่าเซลล์เป็นการนำเอาพลังงานแสงอาทิตย์ที่เป็นพลังงานจาก ธรรมชาติมาใช้แล้วจึงทำให้ไม่มีค่าใช้จ่ายในการผลิตกระแสไฟฟ้า นอกจากการลงทุนติดตั้งแผงและระบบในครั้งแรกที่อาจสูงกว่าการติดตั้งตัวจ่ายไฟฟ้าทั่วๆ ไป อย่างไรก็ตามชาวบ้านได้มีวิธีการจัดการภัยแล้งไปพอสมควรแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร เกิดสุข และคณะ (2555) พบว่าภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอนาคต วิถีชีวิตของชุมชนและระบบเกษตรกรของทุกชุมชนยังตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงฝนแล้งที่รุนแรงขึ้น และความเสี่ยงของภูมิอากาศที่สูงขึ้นในอนาคต ซึ่งมีผลกระทบต่อการปลูกพืชทั้งการทำนาปี นาปรังและพืชผัก ในการรับมือ/กลไกการปรับตัวในอนาคตซึ่งมีทั้งที่แตกต่างและเหมือนกันในแต่ละชุมชน ซึ่งนำไปสู่ความเปราะบางของระบบเกษตรที่แตกต่างกันไป โดยภาพรวมแล้ว กลไกการปรับตัวในอนาคตของชุมชนส่วนใหญ่จะเน้นการจัดหาแหล่งน้ำทั้งจากภายนอกพื้นที่ การปรับปรุงพื้นที่รับน้ำ การจัดทำระบบชลประทานและระบบควบคุมน้ำและป้องกันน้ำท่วมและการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ

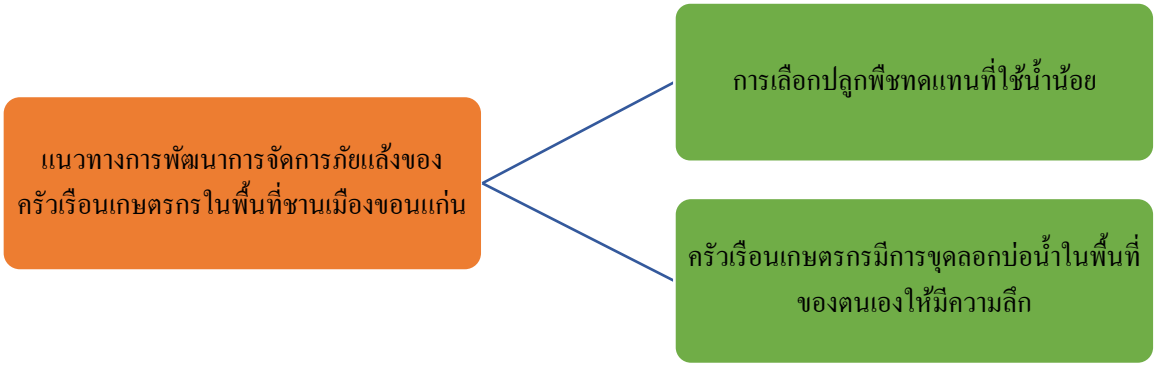
ปัญหาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ปัญหาการจัดการภัยแล้งในการขุดบ่อน้ำตื้นและขุดบ่อน้ำลึกในที่นาของตัวเอง พบปัญหาคือ ด้านงบประมาณที่มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เพราะครัวเรือนเกษตรกรต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจ้างขุดเจาะเองทั้งหมด ไม่ได้มีงบประมาณจากหน่วยงานอื่นๆ บางครัวเรือนจึงไม่มีต้นทุนที่จะขุดเจาะน้ำบาดาลได้ ส่วนการขุดลอกผลัด

หน้าดินในพื้นที่ทำการเกษตรสืบเนื่องจากวิธีการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรด้านการปรับปรุงพื้นที่ดิน ผลการวิจัยไม่ได้พบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย แต่ในทางตรงกันข้ามกลับกลายเป็นสร้างประโยชน์ให้กับครัวเรือนเกษตรกรด้วย เพราะว่าเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างครัวเรือนและนายทุน คือ แม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้นในการผลัดหน้าดินก็ตาม แต่ค่าใช้จ่ายดังกล่าวครัวเรือนไม่ได้รับผิดชอบ เพราะว่านายทุนมีการเข้ามาตักหน้าดินไปขาย ชาวบ้านก็ได้หน้าดินที่มีความกักเก็บน้ำเพิ่มมากขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ส่วนการติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ เป็นวิธีการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพ มีผลดีมากกว่าผลเสียเพราะทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีน้ำใช้ในการทำการเกษตรในช่วงที่ฝนแล้ง แต่อย่างไรก็ตามวิธีนี้ได้พบปัญหาด้านงบประมาณสืบเนื่องมาจากวิธีการที่หนึ่งคือการขุดเจาะบ่อน้ำลึก ซึ่งกระทบกับครัวเรือนเกษตรกรบางครัวเรือนในเรื่องของความสามารถที่จะขุดเจาะน้ำบาดาลได้เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูง ส่งผลให้ครัวเรือนดังกล่าวไม่สามารถที่จะติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ได้ และปัญหาที่พบเพิ่มเติมคือ น้ำที่ขุดเจาะลงไปบางแหล่งเป็นน้ำเค็ม ทำให้ไม่สามารถใช้ทำการเกษตรได้ ครัวเรือนจึงต้องเสียเวลาและเสียงบประมาณในการขุดเจาะจนกว่าจะเจอแหล่งน้ำที่เหมาะสมในการทำการเกษตร ขัดแย้งกับงานวิจัยของ จีรนันท์ ยายะวงษ์ และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2564) พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการบริการจัดการปัญหาภัยแล้งคือประชาชนในพื้นที่ยังขาดจิตสำนึกในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแล้งเกษตรกรยังยึดถือประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมมีการใช้น้ำและทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพยังไม่ถูกวิธี กล่าวคือ ประชาชนจัดการภัยแล้งด้วยตนเองที่ดีพอสมควรแล้ว ประชาชนในพื้นที่มีจิตสำนึกในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแล้ง มีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ไม่ใช้น้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะเพราะเกรงว่าจะเกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น แต่สิ่งที่เป็นปัญหาคือ ประชาชนขาดการหนุนเสริมที่มีประสิทธิภาพจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องของงบประมาณ

แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรบ้านเหล่าเกวียนหักมีอยู่ 2 วิธีคือ 1) การเลือกปลูกพืชทดแทนที่ใช้น้ำน้อย ครัวเรือนมีการปรับเปลี่ยนเทคนิคหรือวิถีการผลิต ได้แก่ การลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว บางครัวเรือนมีการใช้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ลดการทำนาปรังไม่ปลูกข้าวนอกฤดู ส่งเสริมการปลูกพืชอายุสั้นและใช้น้ำน้อย และบางครัวเรือนมีการปลูกผักปลอดสารพิษ ถ้าช่วงที่มีแดดแรงมากเกษตรกรจัดการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้ฟางข้าวคลุมดินเพื่อให้กักเก็บความชุ่มชื้นได้นานขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พหล ศักดิ์คะทัศน์, พุฒิสรรค์ เครือคำ และ กังสดาล กนกหงษ์ (2564) พบว่า การจัดการน้ำสำหรับการเกษตรในภาวะภัยแล้งของเกษตรกรผู้ใช้น้ำโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แฝก-แม่งัด อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เกษตรกรมีการมีการใช้วัสดุคลุมดิน เช่น พลาสติกสำหรับคลุมแปลงปลูก หรือใช้ฟางข้าวเพื่อให้ดินมีความชื้นยาวนานขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรัชยา เชื้อจันทึก และ พัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์ (2561) พบว่า การพัฒนาแผนการบริหารจัดการความเสี่ยงของภาคการเกษตรบนพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภาระกิจการปกครองระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลกุดพิมาน อำเภอด่านขุดทด จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ศักยภาพในการรับมือภัยแล้งคือการสร้างความหลากหลายในการเพาะปลูก การจัดการที่ดินเพื่อการเพาะปลูก การปรับเปลี่ยนช่วงเวลาการเพาะปลูก และ 2) ครัวเรือนเกษตรกรมีการขุดลอกบ่อน้ำในพื้นที่ของตนเองให้มีความลึกที่สามารถเก็บน้ำได้มากขึ้น เพราะการที่ปล่อยสะสมไว้นานหลายปี ไม่ได้ขุดลอกดินออกจะทำให้บ่อมีความตื้นเขิน เก็บน้ำได้ไม่มากเท่าที่ควร แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ขัดแย้งกับงานวิจัยของเกรียงศักดิ์ โชควรกุล (2563) แนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะภัยแล้งแบบบูรณาการของชุมชนบ้านนาฝาย ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนส่งเสริมการรวมกลุ่ม

“เครือข่ายทรัพยากรน้ำชุมชน” โดยการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีภารกิจเพื่อส่งเสริม สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและภัยพิบัติส่งเสริมบทบาทขององค์กรเครือข่ายทรัพยากรน้ำชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นหลักในการแก้ปัญหาในระดับท้องถิ่น กล่าวคือ ในชุมชนเหล่าเกวียนหักไม่ได้มีการรวมกลุ่มหรือก่อตั้งกลุ่มระหว่างชุมชน เทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำในช่วงภาวะภัยแล้ง ชาวบ้านรับรู้และช่วยเหลือตนเอง อย่างไรก็ตามทางเทศบาลได้เข้ามาดูแลในเรื่องของน้ำเพื่ออุปโภคในครัวเรือนเท่านั้น ไม่ได้มีการสนับสนุนด้านน้ำในการทำการเกษตร จึงเป็นจุดอ่อนในเรื่องของการพัฒนาการจัดการภัยแล้งให้มีประสิทธิภาพของครัวเรือนรวมถึงในชุมชนอีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 5 องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาวิจัย สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ได้แนวทางการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่น: กรณีศึกษา บ้านเหล่าเกวียนหัก ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 2 วิธี คือ

1. การเลือกปลูกพืชทดแทนที่ใช้น้ำน้อย ครัวเรือนมีการปรับเปลี่ยนเทคนิคหรือวิถีการผลิต ได้แก่ การลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว บางครัวเรือนมีการใช้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ลดการทำนาปรังไม่ปลูกข้าวนอกฤดู ส่งเสริมการปลูกพืชอายุสั้นและใช้น้ำน้อย และบางครัวเรือนมีการปลูกผักปลอดสารพิษ ถ้าช่วงที่มีแดดแรงมากเกษตรกรจัดการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้ฟางข้าวคลุมดินเพื่อให้กักเก็บความชุ่มชื้นได้นานขึ้น

2. ครัวเรือนเกษตรกรมีการขุดลอกบ่อน้ำในพื้นที่ของตนเองให้มีความลึกที่สามารถเก็บน้ำได้มากขึ้น เพราะการที่ปล่อยสะสมไว้นานหลายปี ไม่ได้ขุดลอกดินออกจะทำให้บ่อมีความตื้นเขิน เก็บน้ำได้ไม่มากเท่าที่ควร

สรุปผลการวิจัย

สาเหตุของภัยแล้งในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นโดยแยกเป็นประเด็นได้ 3 ประเด็น ประเด็นแรก คือ ความผิดปกติของดินฟ้าอากาศ ประเด็นที่สอง คือ แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร สภาวะแล้งส่งผลกระทบต่อเนื่องจากปริมาณฝนที่ลดลง ทำให้แหล่งน้ำผิวดินที่กักเก็บตามเขื่อน อ่างเก็บน้ำ และหนองน้ำสาธารณะมีปริมาณไม่เพียงพอสำหรับการเกษตรอย่างทั่วถึง และมีการแย่งน้ำสาธารณะเพื่อทำการเกษตรเกิดขึ้น และประเด็นที่สาม คือ การสร้างอาคารพาณิชย์รวมถึงหมู่บ้านจัดสรรขึ้นบริเวณชานเมือง หรือการกลายเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว ในหลายกรณีพบว่าการก่อสร้างตามโครงการหมู่บ้านจัดสรรไม่ได้คำนึงถึงโครงสร้างพื้นฐานเดิมเหล่านี้ ส่งผลให้กระทบถึงการวางผังเมืองที่ไม่ได้มาตรฐาน ขวางทางไหลของน้ำ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านแถวชานเมือง ฤดูฝนน้ำท่วมฉับพลัน และในช่วงฤดูร้อนก็ทำให้เกิดภาวะภัยแล้งตามมา

จากการศึกษาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรในพื้นที่ชานเมืองขอนแก่นพบว่า เกษตรกรมีวิธีการจัดการภัยแล้งอยู่ 3 วิธี ดังนี้ 1) การจัดการแหล่งน้ำของครัวเรือนเองคือ เกษตรกรมีการขุดสระน้ำตื้น เจาะบ่อน้ำบาดาลและทำการสูบน้ำจากแหล่งอื่นๆ เช่นฝาย หนองน้ำสาธารณะ ที่ไม่ใช่น้ำจากคลองชลประทานมาใช้ในทำการเกษตรของตนเอง 2) การปรับปรุงสภาพพื้นที่ดิน พบว่า ชาวบ้านมีวิธีการจัดการโดยการขุดลอกหน้าดินชั้นบนออก ช่วยให้ได้ที่นาที่กักเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนมากขึ้น และ3) การติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ วิธีนี้สามารถช่วยแก้ไขปัญหาภัยแล้งเนื่องจากฝนทิ้งช่วงได้ดี เป็นการผลิตพลังงานหมุนเวียนจากแสงอาทิตย์ เพื่อปั่นน้ำขึ้นมาใช้ในการเกษตรของชาวบ้าน เช่น ทำนา รดน้ำพืชผักสวนครัว และเปิดทิ้งไว้ให้สระน้ำตื้นได้มีน้ำกักเก็บไว้ใช้ต่อไปได้

ปัญหาของการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรบ้านเหล่าเกวียนหัก มีอยู่ 2 ประการ คือ 1) ด้านงบประมาณ 2) น้ำเค็ม เกษตรกรบางครัวเรือนไม่มีงบประมาณมากพอที่จะขุดเจาะบาดาลและติดตั้งแผงโซล่าเซลล์เพื่อปั่นน้ำขึ้นมาใช้ในการทำการเกษตร เพราะการที่จะติดตั้งแผงโซล่าเซลล์ได้ต้องมีการขุดเจาะน้ำบาดาลก่อนเชื่อมโยงกับวิธีการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนในด้านการจัดการแหล่งน้ำ จึงทำให้บางครัวเรือนไม่สามารถทำได้ เพราะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง และอีกปัญหาที่พบคือ น้ำเค็ม ชาวบ้านต้องเสียเวลาและเสียงบประมาณในการขุดเจาะบาดาลเพิ่ม เพราะน้ำบางแหล่งเป็นน้ำเค็ม ทำให้ใช้งานไม่ได้

แนวทางในการพัฒนาการจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรพบว่ามีแนวทางพัฒนาอยู่ 2 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นแรก คือ มีการปลูกพืชทดแทนแบบใช้น้ำน้อย เพื่อเป็นการป้องกันดินที่เสื่อมสภาพและช่วยเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตร ถึงอย่างไรก็ตาม พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรยังไม่มีการปลูกพืชแบบใช้น้ำน้อยทดแทนมากนัก จะปลูกแค่พืชผักสวนครัวต่างๆ มีรายได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อย ประเด็นที่สอง คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ หนองน้ำสาธารณะในหมู่บ้านส่วนใหญ่มักตื้นเขินจากน้ำที่ไหลลงชะล้างพาดินลงไป ตกตะกอนทับถมทุกปี ทำให้เก็บน้ำได้ไม่มากและมีน้ำไม่เพียงพอใช้ฤดูแล้ง การขุดลอกจึงเป็นวิธีการเพิ่มปริมาณน้ำให้สามารถสูบขึ้นไปใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของครัวเรือนเกษตรกรได้ ดังนั้นครัวเรือนเกษตรกรจึงแก้ปัญหาโดยการขุดลอกบ่อน้ำตื้นในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรจัดหาหน่วยงานสนับสนุนด้านงบประมาณในการติดตั้งโซล่าเซลล์และด้านจัดสรรเมล็ดพันธุ์พืชให้กับชาวบ้าน

1.2 ภาครัฐควรจัดงบประมารในการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในชุมชนเพื่อให้เกษตรกรสามารถบริการจัดการน้ำได้ด้วยตนเอง

1.3 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาภัยแล้งเพื่อเป็นศูนย์การหลักในการประสานงานระหว่างชุมชนและหน่วยงาน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาความต้องการของครัวเรือนเกษตรกรต่อการบริหารจัดการภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในหมู่บ้านเหล่าเกวียนหัก

2.2 ควรศึกษายุทธศาสตร์แนวทางการแก้ไขปัญหาภัยแล้งของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ เพื่อมาปรับใช้ในการวิจัยครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมอุตุนิยมวิทยา. (2564). *การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ*. สืบค้น 24 ธันวาคม 2565. จาก http://www.climate.tmd.go.th.

_____. (2564). *สถิติปริมาณน้ำฝนในประเทศไทย*. สืบค้น 24 ธันวาคม 2565. จาก https://www.tmd.go.th/info/info.php?FileID=55.

เกรียงศักดิ์ โชควรกุล. (2563). แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะภัยแล้งแบบบูรณาการของชุมชนบ้านนาฝาย ตำบลนาฝาย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารมนุษยศาสตรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 22*(2), 127-148.

จีรนันท์ ยายะวงษ์ และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2564). แนวทางการบริหารจัดการปัญหาลัยแล้ง ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแดงอำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. *Journal of Modern Learning Development มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 6*(2), 86-99.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง และ วีระยุทธ โพธิ์ถาวร. (2558). โครงการศึกษาศักยภาพของคนเมืองในการรับมือกับภัยพิบัติ: กรณีศึกษาชุมชนคลองหวะ ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. *วารสารกรณีศึกษา: งานวิจัยในไทยด้านการรับมือของเมืองของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, 1*(1), 1-2.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง, พรเพ็ญ โสมาบุตร และ กฤษดา ปัจจ่าเนย์. (2564). *โครงการการศึกษาความเปราะบาง ความเสี่ยงเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อน้ำท่วมและภัยแล้งของชุมชนชานเมือง*. ขอนแก่น: กลุ่มวิจัยความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พหล ศักดิ์คะทัศน์, พุฒิสรรค์ เครือคำ และ กังสดาล กนกหงษ์. (2564). การจัดการน้ำสำหรับการเกษตรในภาวะภัยแล้งของเกษตรกรผู้ใช้น้ำโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แฝก-แม่งัด อำเภอสันทราย จังหวัด*เชียงใหม่. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, 39*(3), 169-179.

วรัชยา เชื้อจันทึก และ พัชรินทร์ วิทยาเอนกนันท์. (2561). การพัฒนาแผนการบริหารจัดการความเสี่ยงของภาคการเกษตรบนพื้นที่เสี่ยงภัยแล้ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภารกิจการปกครองระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกุดพิมาน อำเภอด่านขุดทด จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 10*(1), 75-94.

วิเชียร เกิดสุข, พัชรินทร์ ฤชุวรารักษ์ และ กฤติภาส วิชาโคตร. (2555). *โครงการการปรับตัวของเกษตรกรชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สิริศักดิ์ หอมรื่น. (2555). *ยุทธศาสตร์แนวทางการแก้ไขปัญหาภัยแล้งขององค์การบริหารส่วนตำบลซับสนุ่น อำเภอม่วงเหล็ก จังหวัดสระบุรี*. (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).

PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP
Journal of Spatial Development and Policy
https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index

Research Article

Travel Behavior and Willingness to Pay of Public Transport: Case Study of Burapha University, Chanthaburi Campus Students

Chanissara Saricheewin[1] Yanisa Yamkerd[1] Thanomkwan Insiri[1] Tanapat boonnao[1] and Patcharee Preepremmote[2*]

[1] *Bachelor of Business Administration student, Faculty of Science and Arts, Burapha University, Chanthaburi Campus, Thailand*

[2] *Lecturer in Major of Business Administration, Faculty of Science and Arts, Burapha University, Chanthaburi Campus, Thailand*

* *Corresponding author. E-mail: patcharee_p@buu.ac.th*

ABSTRACT

This article aimed (1) to investigate the travel behavior of students at Burapha University, Chanthaburi Campus, (2) to determine a willingness to pay for using public transport, and (3) to explore the challenges and limitations faced by the students when using public transportation to reach Chanthaburi Bus Terminal. Employing a qualitative research approach, data was gathered through a questionnaire distributed to a randomly selected sample of 350 students. Descriptive statistics, including Frequency, Percentage, Mean, Min, Max, and Standard Deviation, were employed for analysis. The findings of the study were as follows: most students preferred personal vehicles for travel, with private cars being the most utilized, followed by going with friends or acquaintances. The frequency of travel was typically once a month, predominantly during weekends (Saturday to Sunday). Students had to an average travel cost of 154 baht per trip, whereas their willingness to pay standed at 117.50 baht per trip, indicating a preference for a lower cost than the current average. The primary challenges identified include insufficient public transportation options and a shortage of Grab drivers willing to accept ride requests. Additionally, concerns were raised about the appropriateness of service fees relative to distance and unfavorable weather conditions for travel.

Keywords: Travel Behavior, Public Transport, Willingness to Pay

Received: 9 August 2023;
Revised: 21 October 2023;
Accepted: 25 October 2023

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy
ISSN: 2985-220X (Online)

พฤติกรรมการเดินทางและความเต็มใจที่จะจ่ายของรถโดยสารสาธารณะ: กรณีศึกษานิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

ชนิสรา สาริชีวิน[1] ญาณิศา แหยมเกิด[1] ถนอมขวัญ อินทร์ศิริ[1] ธนภัทร บุญเนาว์[1] และ พัชรี ปรีเปรมโมทย์[2*]

[1] *นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ประเทศไทย*

[2] *อาจารย์ประจำสาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ประเทศไทย*

* *Corresponding author. E-mail: patcharee_p@buu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเดินทาง (2) เพื่อศึกษาความเต็มใจที่จะจ่ายของการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะ และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางของรถโดยสารสาธารณะ ของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 350 ราย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า นิสิตส่วนใหญ่เดินทางโดยใช้รถส่วนตัว รองลงมา ได้แก่ อาศัยรถเพื่อนหรือคนรู้จัก รถรับจ้างส่วนบุคคล และจ้างเพื่อนหรือคนรู้จักตามลำดับ ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่มีความถี่ของการเดินทางอยู่ที่ 1 ครั้ง/ เดือน และมักจะเดินทางในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์ – อาทิตย์) ค่าใช้จ่ายของนิสิตในการเดินทางเฉลี่ยเท่ากับ 154 บาท/ครั้ง ในขณะที่ราคาที่ยินดีจ่ายเฉลี่ยเท่ากับ 117.50 บาท/ครั้ง ซึ่งต่ำกว่าราคาเฉลี่ยของการเดินทางในปัจจุบัน ปัญหาหลักและข้อจำกัดที่สำคัญ คือ ไม่มีรถขนส่งสาธารณะ รองลงมา ได้แก่ การที่ไม่มีพาร์ทเนอร์ผู้ขับขี่ (Driver) กดรับในแอปพลิเคชั่นแกรปคาร์ (Grab Car) ค่าบริการไม่เหมาะสมกับระยะทาง และสภาพอากาศไม่อำนวยต่อการเดินทาง

คำสำคัญ: พฤติกรรมการเดินทาง, รถโดยสารสาธารณะ, ความเต็มใจที่จะจ่าย

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

จังหวัดจันทบุรีมีการให้บริการรถโดยสารสาธารณะหรือรถประจำทางให้บริการกับประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย และมีเฉพาะบางพื้นที่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการให้บริการของรถรับจ้างส่วนบุคคล ที่เรียกว่า “รถมาสด้า” ซึ่งในอดีตมีการใช้บริการรถมาสด้าแฟมิเลียมาต่อเบาะกับหลังคาให้บริการแบบเดียวกับแท็กซี่เพื่อให้บริการรับ-ส่งผู้โดยสารประจำเส้นทางต่างๆ แต่ปัจจุบันจะมีรถยี่ห้ออื่นด้วยแต่ชาวจันทบุรียังคงเรียกว่า “รถมาสด้า” โดยจะมีที่จอดประจำอยู่หลายที่ เช่น สถานีขนส่ง หน้าโรงพยาบาลพระปกเกล้า ห้างสรรพสินค้า และตลาดใจกลางเมือง เป็นต้น โดยสามารถเรียกใช้บริการกันได้ตลอดเส้นทางเช่นเดียวกับรถแท็กซี่ในกรุงเทพฯ ซึ่งค่าบริการมีทั้งแบบตกลงกันตามแต่ระยะทางสั้นๆ ภายในอำเภอ และแบบเหมาจ่ายจากอำเภอเมืองจันทบุรีไปยังอำเภอต่างๆ อย่างไรก็ตามประเด็นปัญหาการบริการรถโดยสารสาธารณะในจังหวัดจันทบุรี พบว่า มีข้อร้องเรียนผ่านทางสื่อต่างๆ ว่าการเดินทางด้วยรถสาธารณะแบบเหมาจ่ายมีราคาค่อนข้างแพง ส่วนรถโดยสารสาธารณะที่ให้บริการภายในจังหวัดจันทบุรีมีจำนวนน้อย และไม่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอนทำให้ไม่สะดวกต่อการใช้บริการ (นภดล แสงแข และคณะ, 2561)

มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ตั้งอยู่ที่ตำบลโขมง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอน 3 คณะ ได้แก่ คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ คณะเทคโนโลยีทางทะเล และคณะอัญมณี โดยมีนิสิตจำนวนทั้งสิ้น 1,069 คน (กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2566) ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่ที่กำลังศึกษามีภูมิลำเนามาจากต่างจังหวัด จึงจำเป็นต้องมีการเดินทางไป-กลับ ภูมิลำเนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวันหยุด และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ซึ่งในการเดินทางไปยังภูมิลำเนาจะต้องเดินทางไปยังสถานีขนส่งจันทบุรีที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี แต่การเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปยังสถานีขนส่งจันทบุรีไม่มีรถโดยสารสาธารณะ หรือรถประจำทางให้บริการนิสิตจำเป็นต้องเดินทางโดยรถส่วนตัวหรือ รถรับจ้างส่วนบุคคล ซึ่งรถรับจ้างส่วนบุคคลถือเป็นช่องทางที่สำคัญของการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปยังสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี ซึ่งอัตราค่าโดยสารมีความไม่แน่นอนแม้จะเป็นการเดินทางในรูปแบบเดียวกัน รายละเอียดดังตารางที่ 1 และอัตราค่าโดยสารขึ้นอยู่กับผู้ให้บริการเป็นหลัก

ตารางที่ 1 อัตราค่าโดยสารรถรับจ้างส่วนบุคคลระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

ประเภทรถโดยสารสาธารณะ	ราคา (บาท/ครั้ง)
รถจักรยานยนต์รับจ้าง	150 – 250 บาท
รถยนต์นั่งรับจ้างส่วนบุคคล	350 – 400 บาท
รถมาสด้า	250 – 400 บาท
แอปพลิเคชันแกรปคาร์ (Grab car)	206 - 232 บาท

ที่มา: จากการสอบถาม

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า แนวทางการพัฒนาการบริการรถโดยสารสาธารณะในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ การพัฒนาการบริการรถโดยสารสาธารณะ ในจังหวัดจันทบุรี ใน 5 มิติ คือ 1) การให้บริการด้วยอัธยาศัยและสุภาพของบุคลากร 2) การกำหนดอัตราค่าโดยสารตามระยะทางให้ชัดเจน 3) การออกรถโดยสารให้ตรงตามตารางเวลาและจำกัดจำนวนผู้โดยสารตามกฎหมาย 4) ความสะดวกสบาย โดยเพิ่มจำนวนเที่ยวรถที่เพียงพอต่อความต้องการ และ 5) การมีที่นั่งที่เหมาะสมไม่เบียดเสียด ขณะเดียวกันสิ่งที่ควรรักษามาตรฐานและพัฒนาเพื่อเป็นการเพิ่มโอกาสการบริการทั้งในด้านของบุคลากร ค่าโดยสาร ความเชื่อถือได้ ความสะดวกสบาย และสภาพแวดล้อม (นภดล แสงแข และคณะ, 2561) ทั้งนี้จากจากวิจัยของ อนุภาค เสาร์เสาวภาคย์ และคณะ (2554) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่ออุปสงค์การใช้บริการรถโดยสารสาธารณะ (สี่ล้อแดง): กลุ่มวัยรุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยที่มีผลทางบวกมีผลต่ออุปสงค์การใช้บริการรถโดยสารสาธารณะ ได้แก่ ปัจจัยด้านระยะเวลาในการเดินทาง ความสะดวกรวดเร็ว ความปลอดภัยในการเดินทาง ความจำเป็นในการเดินทาง และความปลอดภัย ส่วนปัจจัยที่มีผลทางลบ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านรายได้ และปัจจัยด้านการมีรถยนต์ส่วนตัว

เนื่องจากการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปยังสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีไม่มีรถโดยสารสาธารณะ หรือรถประจำทางให้บริการ นิสิตจึงจำเป็นต้องเดินทางด้วยวิธีอื่นซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้นเพื่อก่อให้เกิดระบบขนส่งสาธารณะที่ครอบคลุมพื้นที่มากยิ่งขึ้นและมีค่าบริการที่สมเหตุสมผล คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมการเดินทางและค่าใช้จ่ายของนิสิตจากมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปยังสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี ตลอดจนอัตราค่าโดยสารที่เหมาะสม และปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางของนิสิต ข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนการให้บริการหรือจัดระบบของรถโดยสารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเดินทางของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

2. เพื่อศึกษาความเต็มใจที่จะจ่ายของการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางของรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการศึกษาในครั้งนี้ คือ นิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จำนวน 1,069 คน (กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2566) โดยในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงตามสูตร Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (ค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้จำนวน 300 ตัวอย่าง และเพื่อป้องกันการสูญเสียหายของข้อมูล คณะผู้วิจัยจึงวางแผนเก็บข้อมูล จำนวนอย่างน้อย 350 ตัวอย่าง ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) จำแนกตามสัดส่วนของประชากรนิสิตระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี แบ่งเป็นคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ จำนวน 238 คน คณะเทคโนโลยีทางทะเล จำนวน 74 คน และนิสิตคณะอัญมณี จำนวน 38 คน (ตารางที่ 2) จากนั้นจึงใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

ตารางที่ 2 จำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสาขาของคณะ ของมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

คณะ	ประชากร		กลุ่มตัวอย่าง (คน)
	จำนวน (คน)	สัดส่วน (ร้อยละ)	
คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์	727	68.01	238
คณะเทคโนยีทางทะเล	225	21.05	74
คณะอัญมณี	117	10.94	38
รวม	**1,069**	**100.00**	**350**

ที่มา: กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2566

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีหลักการในการสร้างเครื่องมือ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

2.1 การสร้างเครื่องมือใช้แบบสอบถามแบบปลายปิด (Closed-ended Questions) และปลายเปิด (Open-ended Questions) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนิสิต มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี แบ่งออกเป็น 4 ส่วนสำคัญ

ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 พฤติกรรมและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ส่วนที่ 3 ความเต็มใจที่จะจ่ายในการเดินทางไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี และส่วนที่ 4 ปัญหาหรือข้อจำกัดและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการให้บริการของรถโดยสารสาธารณะ

2.2 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ดำเนินการเสร็จแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรง และความครอบคลุมของข้อคำถามเมื่อเทียบกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา นิยามและตัวแปรที่ต้องการวัด ตลอดจนความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำ และจำนวนข้อคำถามในแต่ละประเด็น และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาคานวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามกับประเด็นของหลักของเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยทุกข้อคำถามมีค่า IOC มากกว่า 0.5 อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสมก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

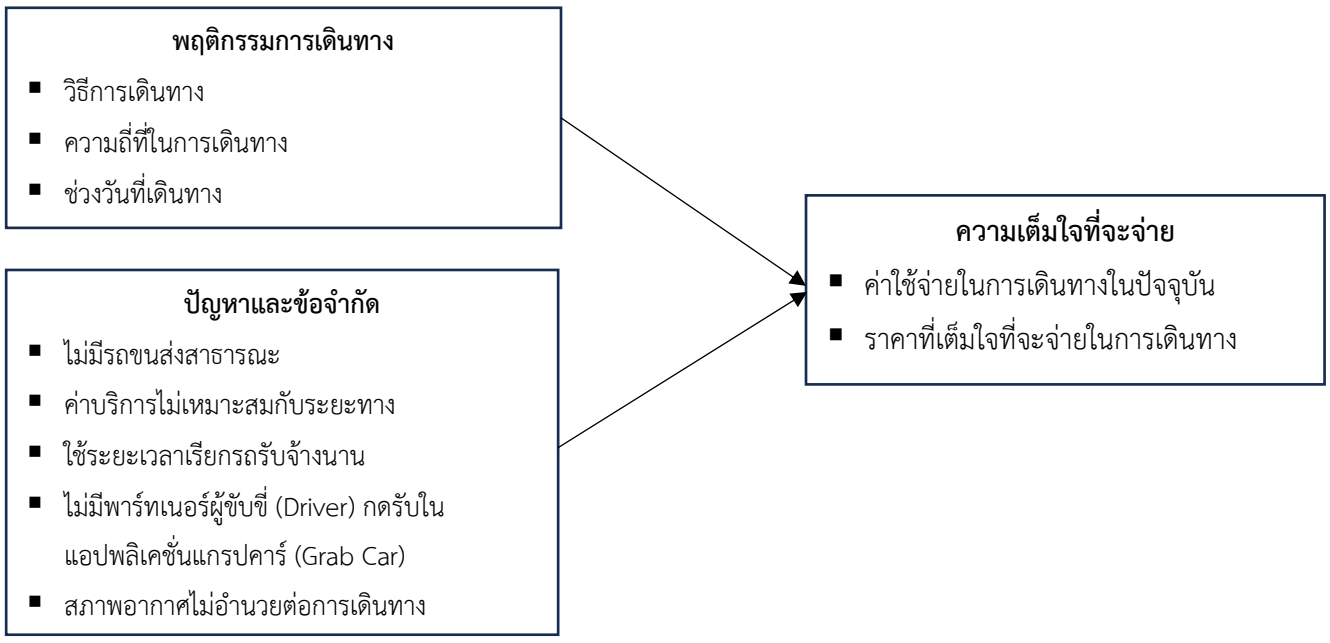
การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ผ่านการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ให้กับนิสิตซึ่งครอบคลุมทั้ง 3 คณะ ได้แก่ คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ คณะเทคโนโลยีทางทะเล และคณะอัญมณี ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กระจายการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมทั้ง 4 ชั้นปี ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืนมาทั้งสิ้น จำนวน 350 ชุด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมลูใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทางสถิติเพื่อประมวลผลทางสถิติ ประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและค่าใช้จ่ายในการเดินทางของผู้ตอบแบบสอบถาม และ (2) การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าต่ำสุด (Min) ค่าสูงสุด (Max) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในการเดินทางและความเต็มใจที่จะจ่ายของผู้ตอบแบบสอบถาม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย สามารถแสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษา พบว่า

จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 350 ราย แบ่งเป็นเพศหญิง ร้อยละ 65.43 เพศชาย ร้อยละ 25.43 และกลุ่ม LGBTQ+ อีกร้อยละ 9.14 ประกอบด้วย นิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ ร้อยละ 68.01 นิสิตคณะเทคโนโลยีทางทะเล ร้อยละ 21.05 และนิสิตคณะอัญมณีอีกร้อยละ 10.94

1. พฤติกรรมการเดินทางของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

จากการพิจารณาพฤติกรรมการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี พบว่า โดยภาพรวมแล้วนิสิตส่วนใหญ่เดินทางโดยรถส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 32.22 รองลงมา ได้แก่ อาศัยรถเพื่อนหรือคนรู้จัก รถรับจ้างส่วนบุคคล และจ้างเพื่อนหรือคนรู้จัก ตามลำดับ ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่มีความถี่ของการเดินทางอยู่ที่ 1 ครั้ง/เดือน และมักจะเดินทางในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์ - อาทิตย์) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแยกตามรายคณะ พบว่า ลักษณะการเดินทางไปยังสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีของทั้ง 3 คณะ เป็นไปในลักษณะเดียวกันทั้งในส่วนของวิธีการเดินทาง ความถี่ที่ในการเดินทาง และช่วงวันที่เดินทาง ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ลักษณะการเดินทางจากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา จำแนกตามคณะ

ลักษณะการเดินทางไปยังสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี		คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์		คณะเทคโนโลยีทางทะเล		คณะอัญมณี		ทั้งหมด	
		ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
วิธีการเดินทาง	รถรับจ้างส่วนบุคคล	63	26.81	19	25.34	10	25.00	92	25.71
	เรียกรถผ่านแอปพลิเคชั่น	4	1.70	1	1.33	1	2.50	6	1.85
	จ้างเพื่อนหรือคนรู้จัก	23	9.79	7	9.33	5	12.50	35	10.54
	อาศัยรถเพื่อนหรือคนรู้จัก	50	21.28	16	21.33	17	42.50	83	28.37
	เดินทางโดยรถส่วนตัว	92	39.15	30	40.00	7	17.50	129	32.22
	อื่นๆ	3	1.27	2	2.67	0	-	5	1.31
	รวมทั้งหมด	**235**	**100.00**	**75**	**100.00**	**40**	**100.00**	**350**	**100.00**
ความถี่ที่ใช้ในการเดินทาง	ไม่เดินทาง	83	35.32	21	28.00	11	27.50	115	30.27
	1 ครั้ง/ เดือน	91	38.72	30	40.00	20	50.00	141	42.91
	2 ครั้ง/ เดือน	35	14.89	14	18.67	0	-	49	11.19
	3 ครั้ง/ เดือน	10	4.26	1	1.33	4	10.00	15	5.20
	4 ครั้ง/ ต่อเดือน	10	4.26	5	6.67	1	2.50	16	4.47
	อื่นๆ	6	2.55	4	5.33	4	10.00	14	5.96
	รวมทั้งหมด	**235**	**100.00**	**75**	**100.00**	**40**	**100.00**	**350**	**100.00**

ตารางที่ 3 ลักษณะการเดินทางจากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา จำแนกตามคณะ (ต่อ)

ลักษณะการเดินทางไปยังสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี		คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์		คณะเทคโนโลยีทางทะเล		คณะอัญมณี		ทั้งหมด	
		ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
ช่วงวันที่เดินทาง	วันธรรมดา (จันทร์ - ศุกร์)	40	17.02	10	13.33	10	25.00	60	18.45
	วันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์ - อาทิตย์)	89	37.87	43	57.34	25	62.50	157	52.57
	วันหยุดนักขัตฤกษ์	106	45.11	22	29.33	5	12.50	133	28.98
	รวมทั้งหมด	**235**	**100.00**	**75**	**100.00**	**40**	**100.00**	**350**	**100.00**

ที่มา: จากการวิเคราะห์

2. ความเต็มใจที่จะจ่ายของการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ซึ่งคิดเป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร พบว่า นิสิตส่วนใหญ่ซึ่งเดินทางด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งมอเตอร์ไซค์รับจ้าง รถยนต์นั่งรับจ้างส่วนบุคคล รถมาสด้า และแอปพลิเคชันแกรปคาร์ (Grab car) มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่ 154 บาท/ครั้ง ในขณะที่ค่าใช้จ่ายสูงสุดที่นิสิตเคยจ่ายในการเดินทางมากถึง 550 บาท ซึ่งจะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายมีความหลากหลายและไม่เป็นมาตรฐาน (ตารางที่ 4) แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงราคาที่ยินดีจ่ายในการเดินทาง พบว่า ความเต็มใจที่จะจ่ายเฉลี่ยของการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี เท่ากับ 117.50 บาท/ครั้ง ซึ่งต่ำกว่าราคาเฉลี่ยของการเดินทางในปัจจุบัน ในขณะที่ความเต็มใจจ่ายสูงสุดของนิสิตเท่ากับ 500 บาท/ครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับราคาในปัจจุบัน (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 4 ค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จำแนกตามรายคณะ

คณะ	ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง (บาท/ครั้ง)			
	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์	158.46	20	550	120.35
คณะเทคโนโลยีทางทะเล	130.54	10	500	109.71
คณะอัญมณี	186.82	30	500	132.45
รวมทั้งหมด	**154.08**	**10**	**550**	**119.63**

ที่มา: จากการวิเคราะห์

ตารางที่ 5 ความเต็มใจที่จะจ่ายในการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี ของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จำแนกตามรายคณะ

คณะ	ความเต็มใจที่จะจ่าย (บาท/ครั้ง)			
	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์	115.32	20	500	102.06
คณะเทคโนโลยีทางทะเล	112.64	15	500	89.43
คณะอัญมณี	135.33	50	500	123.53
รวมทั้งหมด	**117.50**	**15**	**500**	**102.91**

ที่มา: จากการวิเคราะห์

3. ปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางของรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี

จากการศึกษาปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทุบรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี พบว่า ปัญหาหลักที่สำคัญ คือ ไม่มีรถขนส่งสาธารณะ ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 33.61 รองลงมา ได้แก่ ไม่มีพาร์ทเนอร์ผู้ขับขี่ (Driver) กดรับในแอปพลิเคชั่นแกรปคาร์ (Grab Car) ค่าบริการไม่เหมาะสมกับระยะทาง และสภาพอากาศไม่อำนวยต่อการเดินทาง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแยกตามรายคณะ พบว่า ปัญหาและข้อจำกัดของทั้ง 3 คณะ เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ปัญหาและข้อจำกัดของการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี ของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จำแนกตามรายคณะ

ปัญหาและข้อจำกัด	คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์		คณะเทคโนโลยีทางทะเล		คณะอัญมณี		ทั้งหมด	
	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ความถี่ (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
ไม่มีรถขนส่งสาธารณะ	163	33.20	54	33.96	34	33.66	251	33.61
ค่าบริการไม่เหมาะสมกับระยะทาง	71	14.46	28	17.61	19	18.81	118	16.97
ใช้ระยะเวลาเรียกรถรับจ้างนาน	42	8.55	19	11.95	12	11.88	73	10.79
ไม่มีพาร์ทเนอร์ผู้ขับขี่ (Driver) กดรับในแอปพลิเคชั่นแกรปคาร์ (Grab Car)	131	26.68	31	19.50	23	22.78	185	22.98
สภาพอากาศไม่อำนวยต่อการเดินทาง	84	17.11	27	16.98	13	12.87	124	15.65
รวมทั้งหมด	**491**	**100.00**	**159**	**100.00**	**101**	**100.00**	**751**	**100.00**

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

ที่มา: จากการวิเคราะห์

อภิปรายผล

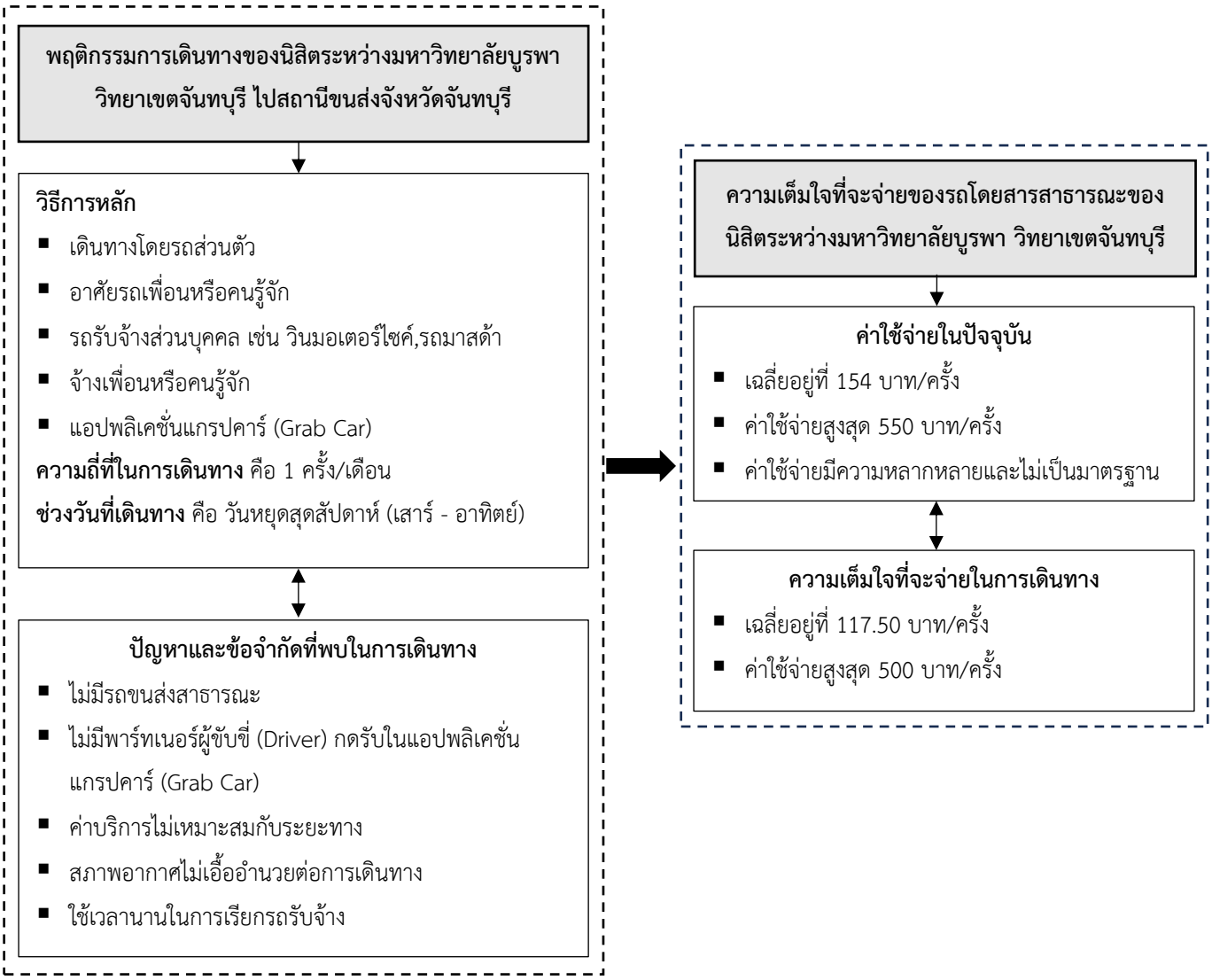
พฤติกรรมการเดินทางของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี พบว่า โดยภาพรวมของการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปสถานีขนส่งจังหวัด นิสิตเดินทางโดยรถส่วนตัว รองลงมา ได้แก่ อาศัยรถเพื่อนหรือคนรู้จัก รถรับจ้างส่วนบุคคล และจ้างเพื่อนหรือคนรู้จัก ตามลำดับ ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่มีความถี่ของการเดินทางอยู่ที่ 1 ครั้ง/ เดือน และมักจะเดินทางในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์ – อาทิตย์) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนิสิตส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาจากต่างจังหวัด และมหาวิทยาลัยตั้งห่างจากสถานีขนส่งประจำจังหวัดค่อนข้างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zhou, J. (2012) ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการเดินทาง ได้แก่ เพศ ระดับชั้นปีที่ศึกษา อายุ และรูปแบบการพักอาศัย ส่วนการเดินทางร่วมในลักษณะ Carpool เป็นที่นิยมสำหรับนักศึกษาที่มีที่พักอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยและมีเพื่อนอยู่ใกล้กัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตินาภรณ์ เทพาศักดิ์ (2553) ที่พบว่า ปัจจัยภายในของผู้เดินทางที่มีผลต่อการเลือกใช้รถขนส่งสาธารณะเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้รถขนส่งสาธารณะ เช่น ค่าโดยสาร เวลาในการเดินทาง ความถี่ในการเดินรถ คุณภาพของตัวรถ และความสะดวกสบาย

ความเต็มใจที่จะจ่ายของการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี พบว่า ค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรีของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่เดินทางด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งมอเตอร์ไซค์รับจ้าง รถยนต์นั่งรับจ้างส่วนบุคคล รถมาสด้า และแอปพลิเคชันแกรปคาร์ (Grab car) มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่ 154 บาท/ครั้ง ในขณะที่ราคาที่ยินดีจ่ายเฉลี่ยเท่ากับ 117.50 บาท/ครั้ง ซึ่งต่ำกว่าราคาเฉลี่ยของการเดินทางในปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเส้นทางดังกล่าวไม่มีการให้บริการรถโดยสารประจำทาง ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของ นภดล แสงแข และคณะ (2561) พบว่า การให้บริการรถโดยสารสาธารณะในจังหวัดจันทบุรี ส่วนใหญ่จะเป็นการให้บริการของรถรับจ้างส่วนบุคคล ซึ่งค่าบริการมีทั้งแบบตกลงกันและมักมีราคาค่อนข้างแพง

ปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางของรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี จากมหาวิทยาลัยไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี พบว่า ปัญหาหลักและข้อจำกัดในการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี คือ ไม่มีรถขนส่งสาธารณะ รองลงมา ได้แก่ ไม่มีพาร์ทเนอร์ผู้ขับขี่ (Driver) กดรับในแอปพลิเคชั่นแกรปคาร์ (Grab Car) ค่าบริการไม่เหมาะสมกับระยะทาง และสภาพอากาศไม่อำนวยต่อการเดินทาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมหาวิทยาลัยตั้งห่างจากสถานีขนส่งประจำจังหวัดค่อนข้างมาก และนิสิตส่วนใหญ่ที่กำลังศึกษามีภูมิลำเนามาจากต่างจังหวัด ซึ่งจำเป็นต้องมีการเดินทางไป-กลับ ภูมิลำเนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวันหยุด และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของ นภดล แสงแข และคณะ (2561) พบว่า จังหวัดจันทบุรีมีการให้บริการรถโดยสารสาธารณะหรือรถประจำทางเฉพาะบางพื้นที่ และไม่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอน ส่วนใหญ่จะเป็นการให้บริการของรถรับจ้างส่วนบุคคล ซึ่งค่าบริการมีทั้งแบบตกลงกันตามแต่ระยะ

องค์ความรู้ใหม่

พฤติกรรมการเดินทางและความเต็มใจที่จะจ่ายของรถโดยสารสาธารณะ ระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรีไปสถานีขนส่งสาธารณะจังหวัดจันทบุรี ของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา เรื่อง “พฤติกรรมการเดินทางและความเต็มใจที่จะจ่ายของรถโดยสารสาธารณะ: กรณีศึกษานิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี” พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 350 ราย แบ่งเป็นเพศหญิง ร้อยละ 65.43 เป็นเพศชาย ร้อยละ 25.43 และกลุ่ม LGBTQ+ อีกร้อยละ 9.14 ประกอบด้วย นิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ ร้อยละ 68.01 นิสิตคณะเทคโนโลยีทางทะเล ร้อยละ 21.05 และนิสิตอัญมณีอีกร้อยละ 10.94 พบว่า ในการเดินทางระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ไปสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี นิสิตส่วนใหญ่เดินทางโดยรถส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 32.22 รองลงมาได้แก่ อาศัยรถเพื่อนหรือคนรู้จัก รถรับจ้างส่วนบุคคล และจ้างเพื่อนหรือคนรู้จัก ตามลำดับ ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่มีความถี่ของ

การเดินทางอยู่ที่ 1 ครั้ง/ เดือน และมักจะเดินทางในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์ - อาทิตย์) ซึ่งเมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายในการเดินทาง นิสิตส่วนใหญ่ซึ่งเดินทางด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งมอเตอร์ไซค์รับจ้าง รถยนต์นั่งรับจ้างส่วนบุคคล รถมาสด้า และแอปพลิเคชันแกรปคาร์ (Grab car) มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยอยู่ที่ 154 บาท/ครั้ง ในขณะที่ค่าใช้จ่ายสูงสุดที่นิสิตเคยจ่ายในการเดินทางมากถึง 550 บาท ซึ่งจะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายมีความหลากหลายและไม่เป็นมาตรฐาน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงราคาที่ยินดีจ่ายในการเดินทาง พบว่า ราคาที่ยินดีจ่ายเฉลี่ยของการเดินทาง เท่ากับ 117.50 บาท/ครั้ง ซึ่งต่ำกว่าราคาเฉลี่ยของการเดินทางในปัจจุบัน

สำหรับปัญหาและข้อจำกัดในการเดินทางโดยรถโดยสารสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี กับสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี พบว่า ปัญหาหลักที่สำคัญ คือ ไม่มีรถขนส่งสาธารณะ ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 33.61 รองลงมา ได้แก่ การที่ไม่มี Driver กดรับในแอปพลิเคชั่น Grab ค่าบริการไม่เหมาะสมกับระยะทาง และสภาพอากาศไม่อำนวยต่อการเดินทาง ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดจันทบุรีควรวางแผนจัดเส้นทางระบบโดยสารสาธารณะให้ครอบคลุมพื้นที่ระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี และสถานีขนส่งจังหวัดจันทบุรี ซึ่งอาจจะเริ่มต้นจากการให้บริการในวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์ - อาทิตย์) โดยมีค่าบริการไม่เกิน 120 บาท/ครั้ง เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นิสิตและประชาชนในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้นอาจจะพิจารณาเพิ่มประเด็นอื่นเพิ่มเติม อาทิ วัตถุประสงค์ที่เดินทางไปยังสถานีขนส่งผู้โดยสารสาธารณะจังหวัดจันทบุรี หรือเพิ่มกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มบุคคลทั่วไปด้วย หรืออาจจะใช้การวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงซ้อน (Multiple Regression Analysis) หรือการวิเคราะห์ด้วยวิธีการอื่นเพิ่มเติม

2.2 การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเพื่องานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น เพื่อผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาข้อมูลในเชิงลึกด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือการวิจัยเชิงแบบผสม (Mixed Method) ร่วมด้วย ซึ่งน่าจะทำให้ผลการวิจัยครอบคลุมและมีความชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กฤติยาภรณ์ เทพาศักดิ์. (2553). *ปัจจัยภายในผู้เดินทางที่มีผลต่อการเลือกใช้รถขนส่งสาธารณะ กรณีศึกษาเทศบาลขอนแก่น.* (วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี).

กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา. (2565). *สถิตินิสิต.* สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://reg.buu.ac.th/registrar/home.asp.

ฐาปกรณ์ นาคปานเอี่ยม. (2563). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการเลือกใช้ยานพาหนะสำหรับเดินทางมามหาวิทยาลัยรามคำแหงของนักศึกษาปริญญาโท บริหารธุรกิจ.* สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/twin-8/6114154017.pdf.

นภดล แสงแข, สิทธิชัย ศรีเจริญประมง, นันทภัค บุรขจรกุล, ภานิตา โพธิ์แก้ว และ กรรณิกา สุขสมัย. (2561). *แนวทางการพัฒนาการบริการรถโดยสาธารณะ จังหวัดจันทบุรี* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

วรรณิภา คุดสีลา. (2559). ทางเลือกสาธารณะว่าด้วยการจัดการระบบขนส่งสาธารณะในเขตเมืองเชียงใหม่. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 8*(3), 369-396.

ศุภกร สุทธิพันธ์. (2557). *การพัฒนาแบบจำลองรูปแบบการเดินทางระหว่างรถส่วนบุคคลกับรถโดยสารประจำทางในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. (วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).

อนุภาค เสาร์เสาวภาคย์, ชูเกียรติ ชัยบุญศรี และ วรวรรณ บุญเสนอ. (2554). ปัจจัยที่มีผลต่ออุปสงค์การใช้บริการรถสาธารณะ (สี่ล้อแดง) กรณีศึกษา: กลุ่มวัยรุ่นในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิทยาการจัดการ*, *28*(1), 17-31.

Zhou, J. (2012). Sustainable commute in a car-dominant city: Factors affecting alternative mode choices among university students. *Transportation research part A: policy and practice, 46*(7), 1013-1029.

PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP
Journal of Spatial Development and Policy
https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index

Research Article

Savings Behavior of Students of Faculty of Science and Arts, Burapha University, Chanthaburi Campus

Kriangkai Supradit[1] Nattawan Matchakua[1] Kanoklak Saranart[1] Winlada Patan[1] and Patcharee Preepremmote[2*]

[1] *Bachelor of Business Administration student, Faculty of Science and Arts, Burapha University, Chanthaburi Campus, Thailand*

[2] *Lecturer in Major of Business Administration, Faculty of Science and Arts, Burapha University, Chanthaburi Campus, Thailand*

* *Corresponding author. E-mail: patcharee_p@buu.ac.th*

ABSTRACT

This article investigated the savings behavior of undergraduates at the Faculty of Science and Arts, Burapha University, Chanthaburi Campus, utilizing a quantitative research approach. A closed-ended questionnaire served as the primary data collection tool, with a sample size of 316 students determined using Taro Yamane's sampling formula and a 95% confidence interval. Statistical analyses, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, were employed to interpret the data. Findings reveal that most students possess a total monthly income, excluding family accommodation expenses, below 7,500 Baht. Consequently, a significant proportion of students do not engage in savings, and for those who do, the average monthly savings amount is less than 500 Baht. These results suggest a prevalent absence of financial planning among the student population. For students practicing savings, common methods include self-storage or bank deposits, with personal preference being the most influential factor. Conversely, students without savings attribute reasons such as extravagant spending, insufficient income to cover expenses, and existing debt obligations, in descending order of prevalence. In terms of savings goals, emergency situations take precedence, followed by family support during financial difficulties, and saving for healthcare needs. Investment purposes rank lowest in terms of priority.

Keywords: Saving, Saving Behavior, Savings Goal, Burapha University Chanthaburi Campus

Received: 20 August 2023;
Revised: 23 October 2023;
Accepted: 25 October 2023

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy
ISSN: 2985-220X (Online)

พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

เกรียงไกร สุประดิษฐ์[1] ณัฐวรรณ มัจฉาเกื้อ[1] กนกลักษณ์ สารนารถ[1] วิลรดา ปาทาน[1] และ พัชรี ปรีเปรมโมทย์[2*]

[1] *นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ประเทศไทย*

[2] *อาจารย์ประจำสาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ประเทศไทย*

* *Corresponding author. E-mail: patcharee_p@buu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่. แบบสอบถามแบบปลายปิด ประชากรของการศึกษานี้ คือ นิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงตามสูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 316 ตัวอย่าง สุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น และใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีรายรับรวมต่อเดือนโดยที่ไม่รวมค่าที่พักจากครอบครัวต่ำกว่า 7,500 บาท/เดือน โดยมีค่าใช้จ่ายตามจำนวนของรายรับ ซึ่งส่งผลให้นิสิตส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม และมีเงินออมต่ำกว่า 500 บาท/เดือน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่า นิสิตส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการวางแผนการออม สำหรับนิสิตกลุ่มที่มีการออมมักจะออมในรูปแบบของการเก็บเงินไว้กับตนเอง และฝากธนาคาร ซึ่งผู้ที่มีอิทธิพลต่อการออมมากที่สุด คือ ตนเอง รองลงมาได้แก่ บิดา/มารดา เพื่อน และคนรัก ตามลำดับ ส่วนในกรณีของนิสิตที่ไม่มีการออม มีสาเหตุหลัก คือ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รองลงมา คือ มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย และมีภาระหนี้สิน ตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเป้าหมายของการออมเงิน พบว่า นิสิตออมเงินเพื่อสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉิน เช่น ใช้ในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ฉุกเฉินใช้ในกรณีที่ครอบครัวมีปัญหาหรือขัดสนทางการเงิน และใช้ในกรณีของการเจ็บป่วย รองลงมา คือ ออมเงินเพื่อการจับจ่ายใช้สอย และเพื่อการเก็งกำไร ตามลำดับ

คำสำคัญ: การออม, พฤติกรรมการออม, เป้าหมายการออม, มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ปัจจุบันภาครัฐได้ให้ความสำคัญต่อการออมเงินของภาคประชาชนอย่างยิ่ง ซึ่งเห็นได้จากนโยบายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดมาตรการสนับสนุนการออมในแผนยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน หรือการผลักดันพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งจากข้อมูลจากการสำรวจการติดตามระดับความรู้และเข้าถึงบริการทางการเงินของครัวเรือน พ.ศ. 2565 พบว่า แนวโน้มการเก็บออมของครัวเรือนมีแนวโน้มลดลงจากช่วง 5 ปีก่อนหน้า ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (covid-19) ทำให้ครัวเรือนมีการเก็บออมลดน้อยลง ซึ่งประชาชนที่มีอายุที่ไม่เกิน 30 ปี ส่วนมากไม่มีภาระผูกพัน (ภาชินี ยิ่งเลิศ และ ธนารักษ์ เหล่าสุทธิ, 2565) อย่างไรก็ตามเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (covid-19) เริ่ม

คลี่คลาย ส่งผลให้ร้อยละของครัวเรือนที่มีการเก็บออมเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2565 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) จากสถานการณ์ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับความเสี่ยงในหลายๆ ด้าน ทั้งการถดถอยทางเศรษฐกิจ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป สถานการณ์เหล่านี้ล้วนมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น การดำรงชีวิตเริ่มมีความยากลำบาก อาหารและผลิตภัณฑ์ต่างๆ และค่าสาธารณูปโภคที่สูงขึ้น ส่งผลต่อค่าครองชีพเพิ่มขึ้น ในขณะที่กระแสการโฆษณาสินค้ากลับยิ่งกระตุ้นให้วัยรุ่นไทยมีค่านิยมแบบวัตถุนิยมเพิ่มมากขึ้น หากไม่ระมัดระวังในการใช้จ่าย อาจจะทำให้ประสบปัญหาทางด้านการเงิน การเรียนรู้วิธีการใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักการออมเงินจึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ

นิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ประกอบด้วย 6 หลักสูตร ได้แก่ สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ สาขาการจัดการโลจิสติกส์และการค้าชายแดน สาขาบริหารธุรกิจ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและวิทยาการข้อมูล สาขาเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ และสาขาปัญญาประดิษฐ์ประยุกต์และเทคโนโลยีอัจฉริยะ ซึ่งอายุระหว่าง 18-22 ปี และนิสิตกลุ่มนี้กำลังจะเข้าสู่วัยแรงงานที่จะต้องพึ่งพาตนเองในการทำงาน และสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว ซึ่งหนึ่งประเด็นสำคัญก็คือ การวางแผนการออมเพื่ออนาคตของตนเองและครอบครัวในระยะยาวให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมั่นคง จากข้อมูลข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมการออมเงินของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนเพื่อการเตรียมพร้อมในการออมเพื่อเข้าสู่วัยทำงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการศึกษาในครั้งนี้ คือ นิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น 727 คน (กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2566) ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงตามสูตรของ Taro Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (ค่าความคาดเคลื่อนร้อยละ 5) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 259 ตัวอย่าง และเพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูลคณะผู้วิจัยจึงวางแผนเก็บข้อมูลจำนวนอย่างน้อย 316 ตัวอย่าง ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) และใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสาขาของคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์

หลักสูตร	ประชากร		กลุ่มตัวอย่าง
	จำนวน (คน)	สัดส่วน ร้อยละ)	จำนวน (คน)
ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ (EBC)	230	29.75	94
การจัดการโลจิสติกส์และการค้าชายแดน (LBT)	199	25.63	81
บริหารธุรกิจ (BA)	167	23.73	75
เทคโนโลยีสารสนเทศและวิทยาการข้อมูล (ITDS)	67	12.34	39
เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ (AT)	44	5.70	18
ปัญญาประดิษฐ์ประยุกต์และเทคโนโลยีอัจฉริยะ (AI)	20	2.85	9
รวม	727	100	316

ที่มา: กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 2566

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีหลักการในการสร้างเครื่องมือ ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ และวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือ ดังนี้

2.1 การสร้างเครื่องมือ ใช้แบบสอบถามแบบปลายปิด (Closed-ended Questions) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนิสิต มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี แบ่งออกเป็น 4 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านรายรับและการออม ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านการใช้จ่าย และส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการออม

2.2 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ดำเนินการเสร็จแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงทั่วไป และความครอบคลุมของข้อคำถามเมื่อเทียบกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา นิยามและตัวแปรที่ต้องการวัด ตลอดจนความเหมาะสมของการใช้ถ้อยคำและจำนวนข้อคำถามในแต่ละประเด็น และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับประเด็นของหลักของเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence: IOC) ซึ่งมีค่า IOC มากกว่า 0.67 ในทุกข้อคำถาม แสดงให้เห็นว่าประเด็นคำถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการดำเนินการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ผ่านการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ให้กับนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ซึ่งประกอบด้วย 6 สาขา ได้แก่ สาขาบริหารธุรกิจ (BA) สาขาการจัดการโลจิสติกส์และการค้าชายแดน (LBT) สาขาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางธุรกิจ (EBC) สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและวิทยาการข้อมูล (ITDS) สาขาเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ (AT) และสาขาปัญญาประดิษฐ์ประยุกต์และเทคโนโลยีอัจฉริยะ (AAI) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กระจายการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมทั้ง 4 ชั้นปี

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทางสถิติในประมวลผลทางสถิติ ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analytics) โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี โดยมีเกณฑ์กำหนดให้คะแนนคำตอบสำหรับข้อคำถาม Likert Scale ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.80 คือ ระดับน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.81-2.60 คือ ระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.61-3.40 คือ ระดับปานกลาง

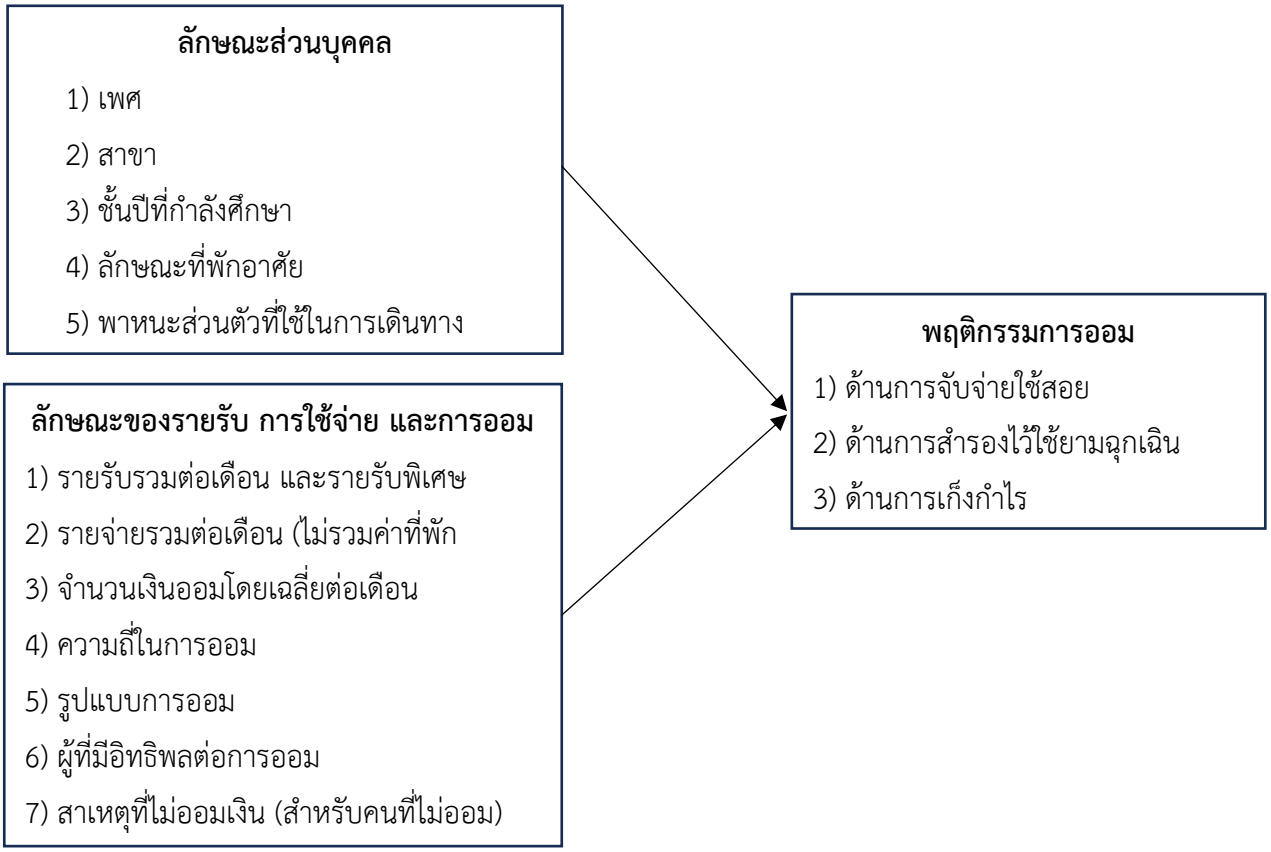
ค่าเฉลี่ย 3.41-4.20 คือ ระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.21-5.00 คือ ระดับมากที่สุด

ส่วนคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่างๆ นำมาวิเคราะห์และนำเสนอผลในลักษณะของความเรียง และจำแนกตามประเด็นที่สำคัญๆ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย สามารถแสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี

จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 316 ราย แบ่งเป็น เพศชาย ร้อยละ 25.95 เพศหญิง ร้อยละ 64.56 และกลุ่ม LGBT อีกร้อยละ 6.65 และไม่ระบุอีกร้อยละ 2.85 ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นนิสิตชั้นปี 1 คิดเป็นร้อยละ 44.94 รองลงมา ได้แก่ ชั้นปี 2 (ร้อยละ 25.32) ชั้นปี 3 (ร้อยละ 14.56) ชั้นปี 4 (ร้อยละ 14.56) และชั้นปี 5 ขึ้นไป (ร้อยละ 0.62) ตามลำดับ ทั้งนี้

นิสิตส่วนใหญ่อยู่หอพักภายนอกนอกมหาวิทยาลัยบูรพา คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมา ได้แก่ หอพักภายในมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี (ร้อยละ 42.09) อยู่บ้านกับครอบครัว (ร้อยละ 7.59) และอื่นๆ (ร้อยละ 0.32)

ทั้งนี้เมื่อพิจารณารายรับ รายจ่าย และจำนวนเงินออมต่อเดือนของนิสิต พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีรายรับรวมต่อเดือน (ไม่รวมค่าที่พัก) จากครอบครัวอยู่ที่ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน และระหว่าง 5,001 - 7,500 บาท/เดือน (รวมคิดเป็นร้อยละ 58.86) รองลงมา คือ มีรายรับระหว่าง 10,001 - 12,500 บาท/เดือน (ร้อยละ 13.61) รายรับระหว่าง 7,501 - 10,000 บาท (ร้อยละ 12.34) รายรับระหว่าง 12,501 – 15,000 บาท (ร้อยละ 11.39) และรายรับมากกว่า 12,501 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 3.80) ตามลำดับ ในขณะที่เมื่อพิจารณาในส่วนของรายรับจากการทำงานพิเศษ หรืองานนอกเวลาเรียน พบว่า มีนิสิตเพียงร้อยละ 34.81 เท่านั้นที่มีการทำงานพิเศษ โดยนิสิตที่ทำงานพิเศษส่วนใหญ่มีรายรับต่ำกว่า 1,000 บาท/เดือน สำหรับในประเด็นของรายจ่าย พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีรายจ่ายระหว่าง 5,001 - 7,500 บาท/เดือน และต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน คิดรวมกันทั้งสิ้นร้อยละ 76.58 หรือก็คือ นิสิตส่วนใหญ่มีการใช้จ่ายตามจำนวนของรายรับที่มีนั่นเอง ซึ่งก็สอดคล้องกับจำนวนเงินออมที่พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีเงินออมต่ำกว่า 500 บาท/เดือน (คิดเป็นร้อยละ 37.34) และไม่มีเงินออมเลย (คิดเป็นร้อยละ 24.37) รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รายรับ รายจ่าย และเงินออมต่อเดือนของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ประเด็น		จำนวน (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
รายรับรวมต่อเดือน (ไม่รวมค่าที่พัก)	ต่ำกว่า 5,000 บาท	93	29.43
	5,001 - 7,500 บาท	93	29.43
	7,501 - 10,000 บาท	39	12.34
	10,001 - 12,500 บาท	43	13.61
	12,501 – 15,000 บาท	36	11.39
	15,001 บาท ขึ้นไป	12	3.80
	รวมทั้งหมด	**316**	**100**
รายรับจากการทำงานพิเศษ	ไม่มี	206	65.19
	ต่ำกว่า 1,000 บาท	58	18.35
	1,001 - 2,000 บาท	35	11.08
	2,001 - 3,000 บาท	10	3.16
	3,001 บาท ขึ้นไป	7	2.22
	รวมทั้งหมด	**316**	**100**
รายจ่ายรวมต่อเดือน (ไม่รวมค่าที่พัก)	ต่ำกว่า 5,000 บาท	119	37.66
	5,001 - 7,500 บาท	123	38.92
	7,501 - 10,000 บาท	58	18.35
	10,001 - 12,500 บาท	11	3.50
	12,001 - 15,00 บาท	2	0.63
	15,001 บาทขึ้นไป	3	0.95
	รวมทั้งหมด	**316**	**100**

ตารางที่ 2 รายรับ รายจ่าย และเงินออมต่อเดือนของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (ต่อ)

ประเด็น		จำนวน (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
จำนวนเงินออมโดยเฉลี่ยต่อเดือน	ไม่มีเงินออม	77	24.37
	ต่ำกว่า 500 บาท	118	37.34
	501 - 1,000 บาท	75	23.73
	1,001 - 1,500 บาท	26	8.23
	1,501 - 2,000 บาท	9	2.85
	2,001 บาท ขึ้นไป	11	3.48
	รวมทั้งหมด	**316**	**100**

ที่มา: จากการวิเคราะห์

จากการพิจารณาพฤติกรรมการออม พบว่า นิสิตส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการวางแผนการออม โดยมีนิสิตมากถึงร้อยละ 62.97 ที่จะออมเมื่อมีโอกาส ในขณะที่มีนิสิตที่มีการออมอย่างสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่จะออมทุกสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 17.72 รองลงมา คือ ออมทุกเดือน (ร้อยละ 12.66) และการออมทุกวัน (ร้อยละ 3.80) ตามลำดับ โดยมีรูปแบบการออมที่นิยม ได้แก่ การเก็บเงินไว้กับตนเอง (ร้อยละ 47.30) เช่น การหยอดกระปุก เป็นต้น และการออมกับธนาคาร (ร้อยละ 37.79) ในขณะที่การออมรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ กองทุนรวม สลาก และประกัน มีน้อยมาก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในประเด็นของผู้ที่มีอิทธิพลต่อการออมมากที่สุด คือ ตนเอง คิดเป็นร้อยละ 46.68 รองลงมาได้แก่ บิดา/มารดา (ร้อยละ 31.86) เพื่อน (ร้อยละ 9.51) และคนรัก (ร้อยละ 5.75) ตามลำดับ ในขณะที่นิสิตที่ไม่มีออม มีสาเหตุหลัก คือ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย คิดเป็นร้อยละ 34.81 รองลงมา ได้แก่ มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย (ร้อยละ 23.73) และมีภาระหนี้สิน (ร้อยละ 8.54) ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ประเด็น		จำนวน (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
ความถี่ในการออม	ออมทุกวัน	12	3.80
	ออมทุกสัปดาห์	56	17.72
	ออมทุกเดือน	40	12.66
	ออมทุกปี	5	1.58
	ออมเมื่อมีโอกาส	199	62.97
	อื่นๆ	4	1.27
	รวมทั้งหมด	**316**	**100.00**
รูปแบบการออม	เก็บไว้ที่ตนเอง	184	47.30
	ธนาคาร	147	37.79
	ทองคำ	20	5.14
	กองทุนรวม	12	3.08
	สลาก	11	2.83
	ประกัน	10	2.57
	อื่นๆ	5	1.29
	รวมทั้งหมด	**389**	**100.00**

ตารางที่ 3 พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (ต่อ)

ประเด็น		จำนวน (ราย)	สัดส่วน (ร้อยละ)
ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการออม	ตนเอง	211	46.68
	บิดา/มารดา	144	31.86
	พี่น้อง	21	4.65
	เพื่อน	43	9.51
	คนรัก	26	5.75
	อื่นๆ	7	1.55
	รวมทั้งหมด	**452**	**100.00**
สาเหตุที่ไม่ออมเงิน (สำหรับคนที่ไม่ออม)	ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย	110	34.81
	มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย	75	23.73
	มีภาระหนี้สิน	27	8.54
	ไม่มี	1	0.32
	อื่นๆ	103	32.59
	รวมทั้งหมด	**316**	**100.00**

ที่มา: จากการวิเคราะห์

จากการพิจารณาเป้าหมายของการออม พบว่า นิสิตส่วนใหญ่เห็นว่าตนเองออมเงินเพื่อสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉินในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.79) รองลงมา ได้แก่ ออมเงินเพื่อการจับจ่ายใช้สอย (ค่าเฉลี่ย 3.73) และเพื่อการเก็งกำไร (ค่าเฉลี่ย 3.50) ตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อแยกพิจารณาตามแต่ละเป้าหมายของการออม พบว่า สำหรับด้านการจับจ่ายใช้สอย นิสิตออมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็น และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เป็นหลัก รองลงมา คือ เพื่อซื้อสินค้าแบรนด์เนมหรือของสะสม ส่วนในด้านการสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉิน นิสิตออมเงินเพื่อใช้ในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ฉุกเฉินมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เพื่อใช้ในกรณีที่ครอบครัวมีปัญหาหรือขัดสนทางการเงิน และเพื่อใช้ในกรณีของการเจ็บป่วย ตามลำดับ ในขณะที่ด้านการเก็งกำไร นิสิตออมเงินเนื่องจากต้องการผลตอบแทนในการออมเป็นสำคัญ รองลงมา คือ เพื่อการลงทุน และใช้ในอนาคต รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 เป้าหมายของการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เป้าหมายของการออม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ด้านการจับจ่ายใช้สอย	**3.73**	**0.92**
1) เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็น และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	3.92	0.84
2) เพื่อซื้อสินค้าแบรนด์เนมหรือของสะสม	3.08	1.12
ด้านการสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉิน	**3.79**	**0.99**
1) เพื่อใช้ในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุหรือเหตุกาณณ์ฉุกเฉิน	3.80	0.92
2) เพื่อใช้ในกรณีของการเจ็บป่วย	3.78	1.00
3) เพื่อใช้ในกรณีที่ครอบครัวมีปัญหาหรือขัดสนทางการเงิน	3.79	1.04
ด้านการเก็งกำไร	**3.50**	**1.12**
1) เพื่อการลงทุน และใช้ในอนาคต	3.46	1.11
2) เพื่อได้รับผลตอบแทนในการออม เช่น ดอกเบี้ย เงินปันผล เป็นต้น	3.55	1.12

ที่มา: จากการวิเคราะห์

อภิปรายผล

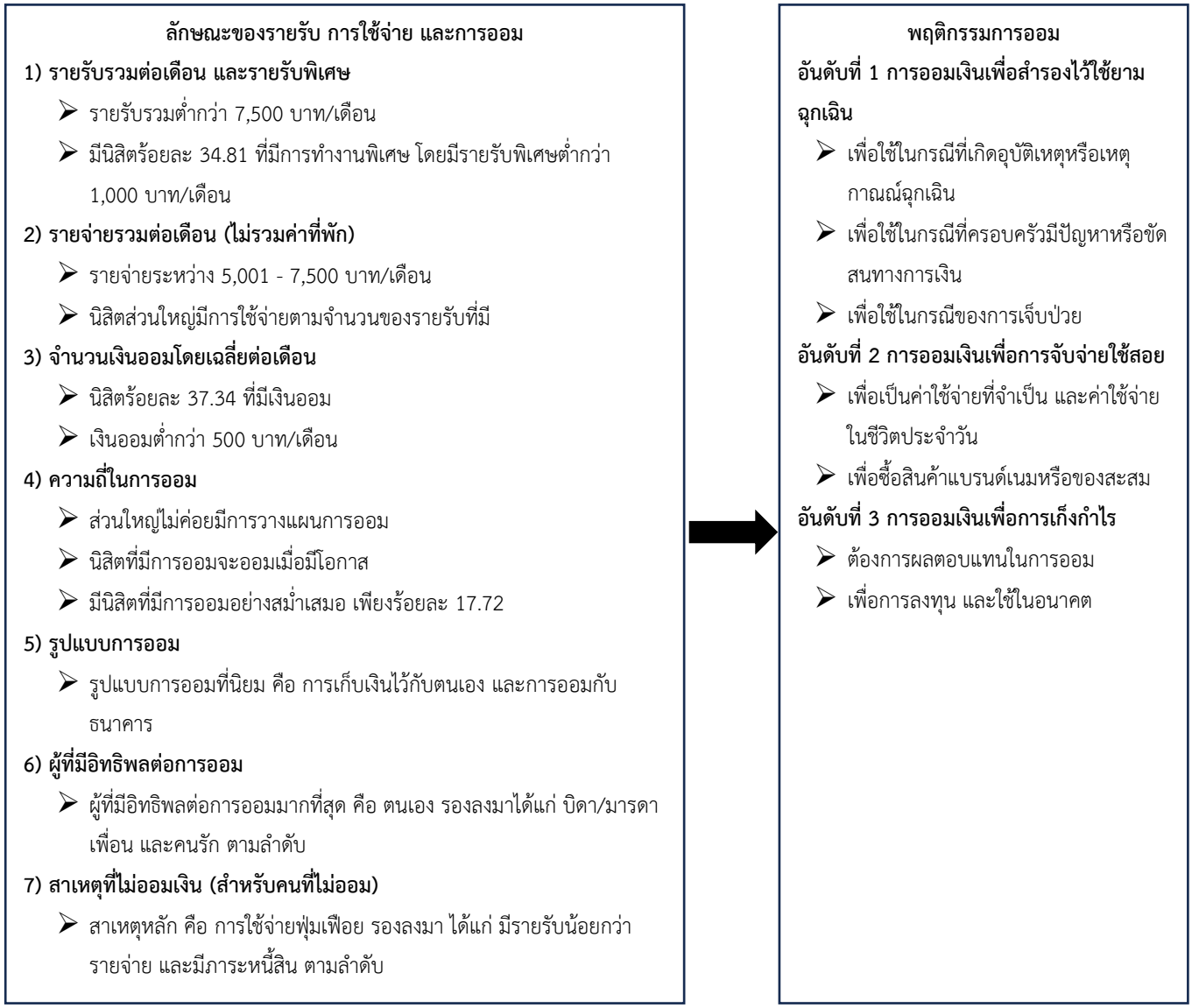
จากการพิจารณารายรับ รายจ่าย และจำนวนเงินออมต่อเดือนของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีรายรับรวมต่อเดือน (ไม่รวมค่าที่พัก) จากครอบครัวอยู่ที่ต่ำกว่า 7,500 บาท/เดือน และนิสิตส่วนใหญ่มีการใช้จ่ายตามจำนวนของรายรับที่มี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัลลพ ล้อมตะคุ, สิทธิชัย ลีวิวัฒน์วงศ์ และ สิริเกียรติ รัชชุศานติ (2566) ซึ่งพบว่า นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยส่วนใหญ่มีรายได้จากครอบครัว และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า/เท่ากับ 5,000 บาท และงานวิจัยของ นิธินันท์ เทียนดี, รณฤทธิ์ ปลื้มถนอม, พลอยไพลิน ยอดคำ และ พัชรี ปรีเปรมโมทย์ ซึ่งพบว่า นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่รวมค่าที่พักน้อยกว่า 6,000 บาท/เดือน

สำหรับในประเด็นของการออม พบว่า นิสิตส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.63) ซึ่งในส่วนนี้นิสิตมีจำนวนเงินออมต่ำกว่า 500 บาท/เดือน มากที่สุด และพบว่ามีนิสิตอีกร้อยละ 24.93 ไม่มีเงินออมเลย อีกทั้งนิสิตส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการวางแผนการออม มักจะออมเมื่อมีโอกาส ซึ่งผู้ที่มีอิทธิพลต่อการออมมากที่สุด คือ ตนเอง รองลงมาได้แก่ บิดา/มารดา เพื่อน และคนรัก ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์จันทร์ ชวดจะโป๊ะ, ทับทิม พิมพ์สาลี, พัชริดา โสมาศรี และ อทิยา สุทธิพงษ์ (2563) ซึ่งพบว่า เพศ อายุ และจำนวนเงินออมมีผลต่อพฤติกรรมการออมของนักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่จึงมีเงินออมเฉลี่ยต่ำกว่า 500 บาท/เดือน และผู้ที่มีอิทธิพลต่อการออมมากที่สุด คือ ตนเอง

ทั้งนี้เมื่อพิจารณารูปแบบการออมที่นิสิตนิยม พบว่า การเก็บเงินไว้กับตนเอง และการออมกับธนาคาร เป็นรูปแบบที่นิสิตนิยม ส่วนนิสิตที่ไม่มีออม มีสาเหตุหลัก คือ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รองลงมา ได้แก่ มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย และมีภาระหนี้สิน ตามลำดับ โดยวัตถุประสงค์ของการออมที่สำคัญ คือ นิสิตส่วนใหญ่ออมเงินเพื่อสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉินมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ออมเงินเพื่อการจับจ่ายใช้สอย และเพื่อการเก็งกำไร ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงกมล สุวรรณล้วน (2561) ซึ่งพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดพัทลุง มักออมเงินแบบฝากธนาคาร และมีจุดมุ่งหมายในการออมเพื่อใช้จ่ายฉุกเฉิน โดยมีจำนวนเงินออมต่ำกว่า 1,000 บาท และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤติการ สุขบาง (2558) ที่ศึกษาพฤติกรรมการออมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า เงินออมส่วนใหญ่เป็นเงินหลังจากที่เหลือจากการใช้จ่าย มีปริมาณออมเงินเฉลี่ย 101 – 500 บาท/เดือน และวิธีการออมเงินส่วนใหญ่ คือ การหยอดกระปุก และการเปิดบัญชีกับธนาคารไว้ออมเงิน

องค์ความรู้ใหม่

พฤติกรรมการออมของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

สรุปผลการวิจัย

นิสิตส่วนใหญ่มีรายรับรวมต่อเดือน (ไม่รวมค่าที่พัก) จากครอบครัวอยู่ที่ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน และระหว่าง 5,001 - 7,500 บาท/เดือน โดยมีนิสิตที่มีรายรับจากการทำงานพิเศษ หรืองานนอกเวลาเรียน เพียงร้อยละ 34.81 ซึ่งทำงานพิเศษส่วนใหญ่มีรายรับต่ำกว่า 1,000 บาท/เดือน ทั้งนี้นิสิตส่วนใหญ่ก็มีรายจ่ายระหว่าง 5,001 - 7,500 บาท/เดือน และต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน หรือก็คือ นิสิตส่วนใหญ่มีการใช้จ่ายตามจำนวนของรายรับที่มีนั่นเอง ซึ่งก็สอดคล้องกับจำนวนเงินออมที่พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีเงินออมต่ำกว่า 500 บาท/เดือน และมีนิสิตกว่าร้อยละ 24.37 ที่ไม่มีเงินออมเลย ทั้งนี้ นิสิตส่วนใหญ่ไม่มีการออมอย่างสม่ำเสมอ มักจะออมเมื่อมีโอกาส ในขณะที่มีนิสิตที่มีการออมอย่างสม่ำเสมอ โดยมีรูปแบบการออมที่นิยม ได้แก่ การเก็บเงินไว้กับตนเอง และการออมกับธนาคาร ในขณะที่การออมรูปแบบอื่นๆ เช่น ทองคำ กองทุนรวม สลาก และประกัน มีน้อยมาก ซึ่งผู้ที่มีอิทธิพลต่อการออมมากที่สุด คือ ตนเอง รองลงมาได้แก่ บิดา/มารดา เพื่อน และคนรัก

ตามลำดับ สำหรับในกรณีของนิสิตที่ไม่มีออม มีสาเหตุหลัก คือ การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย มีรายรับน้อยกว่ารายจ่าย และมีภาระหนี้สิน ตามลำดับ

วัตถุประสงค์หลักในการออมเงินของนิสิต คือ ออมเงินเพื่อสำรองไว้ใช้ยามฉุกเฉิน เช่น ใช้ในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุหรือเหตุกาณณ์ฉุกเฉินใช้ในกรณีที่ครอบครัวมีปัญหาหรือขัดสนทางการเงิน และใช้ในกรณีของการเจ็บป่วย รองลงมา คือ ออมเงินเพื่อการจับจ่ายใช้สอย ทั้งเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และซื้อสินค้าแบรนด์เนมหรือของสะสม ในขณะที่วัตถุประสงค์ด้านการเก็งกำไรมีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ดี สำหรับนิสิตที่ออมเงินเพื่อเก็งกำไร หรือเพื่อลงทุนนั้นให้ความสำคัญกับผลตอบแทนจากการออมเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า นิสิตส่วนใหญ่ไม่มีการออมอย่างสม่ำเสมอ มักจะออมเมื่อมีโอกาส ซึ่งคณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานระดับประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสนับสนุนและกระตุ้นการออมด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีและรูปแบบการออมให้กับนิสิต และการส่งเสริมและสร้างวินัยการออม เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับนิสิตซึ่งจะต้องเข้าสู่ภาวการณ์ทำงานในอนาคตอันใกล้

1.2 จากผลการศึกษา พบว่า นิสิตจำนวนไม่น้อยที่มีรายรับค่อนข้างต่ำ ซึ่งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถออมเงินได้ด้วยเหตุผลข้างต้น คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ รวมถึงมหาวิทยาลัยบูรพา ควรส่งเสริม หรือจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการทำงานระหว่างเรียนให้กับนิสิตที่มีความขาดแคลนทางการเงิน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเพื่องานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาข้อมูลในเชิงลึกด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือการวิจัยเชิงแบบผสม (Mixed Method) ร่วมด้วย ซึ่งน่าจะทำให้ผลการวิจัยครอบคลุมและมีความชัดเจนมากขึ้น

2.2 การวิจัยในครั้งนี้เน้นกลุ่มตัวอย่างเฉพาะนิสิต คณะวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี ซึ่งในการวิจัยครั้งต่อไป อาจจะขยายผลเป็นนิสิตของทุกคณะในมหาวิทยาลัยบูรพา หรือทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบของนิสิตทั้ง 3 วิทยาเขต

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ใช้สถิติงพรรณนาเป็นหลัก เพื่อให้การวิเคราะห์มีความสมบูรณ์มากขึ้น อาจจะใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนเพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (ANOVA) หรือการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงซ้อน (Multiple Regression Analysis) หรือการวิเคราะห์ด้วยวิธีการอื่นเพิ่มเติม

เอกสารอ้างอิง

กฤติการ สุขบาง. (2558). *การแบ่งกลุ่มพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายเงินของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ และอิทธิพล ที่มีผลกระทบต่อการออมและการใช้จ่ายเงิน.* (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย).

กองทะเบียนและประมวลผลการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา. (2565). *สถิตินิสิต.* สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://reg.buu.ac.th/registrar/home.asp.

ดวงกมล สุวรรณล้วน. (2562). *ความสนใจและความตระหนักรู้ในการวางแผนการออมเงินกับพฤติกรรมการออมเงินของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดพัทลุง.* (บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).

พิมพ์จันทร์ ชวดจะโป๊ะ, ทับทิม พิมพ์สาลี, พัชริดา โสมาศรี และ อทิยา สุทธิพงษ์. (2563). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการออมของนักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://ms.udru.ac.th/ACresearch/assets/pdf/20211019092529.pdf.

วัลลพ ล้อมตะคุ, สิทธิชัย ลีวิวัฒน์วงศ์ และ สิริเกียรติ รัชชุศานติ. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีเงินออมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย. *วารสารรัชต์ภาคย์*, *17*(51), 192-204.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจการติดตามระดับความรู้ และการเข้าถึงบริการทางการเงินของครัวเรือน พ.ศ. 2565*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20231115075919_49757.pdf.

Yamane, T. (1973). *Statistics An Introductory Analysis*. (3rd Edition). New York: Harper and Row.

PANYAPAT
ปัญญาพัฒน์

JSDP
Journal of Spatial Development and Policy
https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index

Academic Article

Black Tea Kettle: Creativity in The Community's Cultural Way of Life

Phra Komsan Jalearnwong[1*] Anek Yai-In[1] and Daonue Bootsitha[1]

[1] *Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand*

[*] *Corresponding author. E-mail: sanpkk@hotmail.com*

ABSTRACT

This academic article aims to propose a model for changing community lifestyles by applying creativity to the consumption behavior of modern society. A society where people yearn for the originality of nature. The traditional way of life of people in rural areas in Thailand Setting the kettle on the wood stove It is another way of life of the villagers that seems to be normal. In fact, that is the way and spirit that has been passed on as a cultural wisdom from generation to generation. The way may be changed to suit the era. But still retaining the same intentions and objectives of the ancestors who inherited it. Changing the way of thinking by adopting the community way of life, which is something that is done or behaved on a regular basis. Bring it as a strength by turning the creativity of the new generation into learning. for tourism for the relaxation of people of different cultures It can be considered as another thing that can create careers and income for people in the community as well.

Keywords: Creativity, Kettle, Community Culture

Received: 20 August 2023;
Revised: 20 October 2023;
Accepted: 25 October 2023

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy
ISSN: 2985-220X (Online)

กาต้มชาสีดำ : ความคิดสร้างสรรค์บนวิถีวัฒนธรรมชุมชน

พระคมสัน เจริญวงค์[1*] เอนก ใยอินทร์[1] และ ดาวเหนือ บุตรสีทา[1]

[1] *คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย*

[*] *Corresponding author. E-mail: sanpkk@hotmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอรูปแบบการปรับเปลี่ยนวิถีชุมชนด้วยการนำเอาความคิดสร้างสรรค์เข้ามาปรับใช้กับพฤติกรรมการบริโภคของสังคมยุคใหม่ สังคมที่มีผู้คนโหยหาความดั้งเดิมของธรรมชาติ ความดั้งเดิมของวิถีชีวิตของผู้คนตามท้องถิ่นชนบทในประเทศไทย การตั้งกาต้มน้ำบนเตาฟืน เป็นอีกวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องธรรมดาๆ ซึ่งแท้จริงแล้วนั่นคือวิถีและจิตวิญญาณที่ถูกถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น โดยวิถีอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังคงเจตนาและจุดมุ่งหมายแบบเดิมของบรรพบุรุษที่ได้สืบทอดไว้ การปรับเปลี่ยนวิธีคิดโดยการนำเอาวิถีชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่กระทำหรือประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ นำมาเป็นจุดแข็งโดยใส่ความคิดสร้างสรรค์ของคนรุ่นใหม่ให้กลายเป็นการเรียนรู้ เพื่อการท่องเที่ยว เพื่อการผ่อนคลายของคนต่างวัฒนธรรม ถือได้ว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้กับผู้คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ความคิดสร้างสรรค์, กาต้มน้ำ, วัฒนธรรมชุมชน

© 2023 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยมีปรากฏให้เห็นได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของ สินค้า ผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยว การแสดงออกด้วยท่าทาง เช่น การฟ้อนลำ การเต้น การฟ้อนเล็บ ฯลฯ การนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่นพื้นบ้าน เช่น การกิน การดำรงชีวิต ฯลฯ การนำเสนอขนบธรรมเนียมประเพณีผ่านภาพยนตร์และละครไทย เช่น สัปเหร่อ พรหมลิขิต บุเพสันนิวาส ฯลฯ ชาตรี ประกิตนนทการ (2564) ได้กล่าวไว้ว่า “การสร้างสรรค์จะต้องมีเงื่อนไขในการนิยามสำคัญ 3 ข้อ คือ ความแปลกใหม่ (Novelty) ความมีประโยชน์ (Utility) ความน่าประหลาดใจที่คาดไม่ถึง (Surprise) การสร้างเงื่อนไขให้คนกล้าที่จะคิดนอกกรอบ ออกจากกรง ขยายเพดานความคิด จนนำไปสู่การสร้างสรรค์ได้ในที่สุด สังคมไทยมีปัญญามากพอที่จะตัดสินใจเองได้ว่างานไหนดีหรือไม่ดี” ความสร้างสรรค์มีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับว่าบุคคลคนนั้นอยู่ในพื้นที่แบบใด อยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบไหน ผู้คนที่อยู่ภายในชุมชนและคนรอบข้างเป็นแบบใด ความคิดสร้างสรรค์ที่ออกมาจะสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ตัวตนและความเป็นสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้อย่างชัดเจน ความสร้างสรรค์ในสังคมไทยถูกเปิดกว้างขึ้นอย่างมากมายตามมิติและทัศนคติของผู้คนในสาขานั้นๆ ความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะเด่นคือการสร้างรูปแบบใหม่ที่มีความหมาย ความเป็นผู้นำทางความคิดของสังคมยุคใหม่ ทุกอาชีพสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ใหม่ได้เสมอ เช่น นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร อาจารย์มหาวิทยาลัย ศิลปิน นักแสดง นักร้อง นักออกแบบ สถาปนิก กวีและนักประพันธ์ เป็นต้น ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากองค์ความรู้และการแก้ปัญหาที่หลากหลาย จนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสรรค์ของงานนั้น ๆ สามารถผลิตรูปแบบหรือการออกแบบใหม่ๆ เพื่อทำขายและถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นให้แพร่หลายได้ (Florida, R., 2002) จากวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยอาศัยอยู่ สิ่งสำคัญคือต้องเรียนรู้และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและความแตกต่าง (Jean Chua, 2021) วัฒนธรรมสร้างสรรค์ในท้องถิ่นและมูลค่าบริษัทส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในเขตเมืองใหญ่ เพราะบริษัทขนาดใหญ่และมีสำนักงานใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์สูงและสร้างมูลค่าให้กับบริษัทที่สูงขึ้น (Mabel D Costa & Ahsan Habib, 2024) โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันนี้ สังคมและวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้ถูกถ่ายทอดสู่สาธารณะ ปรากฏเห็นเป็นผลงานมากมาย ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์จับต้องได้ หรือเป็นวัฒนธรรมที่เป็นคุณค่าทางจิตใจ เป็นความรู้สึกทางจิตวิญญาณ โดยทั่วไปแล้วคนไทยมีนิสัยชอบคิดประดิษฐ์ประดอย ประดับตกแต่งเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้เกิดความสวยงาม นำไปเป็นของฝากบ้าง ตกแต่งบ้านและที่อยู่อาศัยบ้าง ขายเพื่อสร้างรายได้บ้าง บางกลุ่มชอบคิดนอกกรอบ แหวกม่านประเพณีแบบดั้งเดิม นำของใหม่เข้ามาผสมผสานกับของเก่า ซึ่งก็จะได้ของที่มีความผสมผสานที่เราเรียกว่า “การประยุกต์” โลกในปัจจุบันถูกทำให้เล็กลงเป็นสังคมที่สื่อและเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อการเติบโตของเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลต่อวิธีคิดของมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงคนสูงวัย เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านการบริโภคของมนุษย์ เห็นคุณค่าเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร เกิดความหลากหลายของการผสมผสานทั้งแนวคิด กระบวนการในการทำงาน รวมถึงการข้ามวัฒนธรรมนำวัฒนธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย (เสาวลักษณ์ พันธบุตร, 2560) การเปิดโอกาสให้คิดแบบไม่มีกรอบ ไม่กำหนดหรือบังคับให้ผู้เรียน/ประชาชนต้องทำตามผู้สอน/ผู้บรรยาย ทำให้สร้างโอกาสเกิดความสร้างสรรค์ ได้ผลิตภัณฑ์แบบใหม่ ได้ชุมชนแบบใหม่ ได้สังคมแบบใหม่ แต่การที่ได้ของใหม่เกิดขึ้นมานั้น เป็นการผสมผสานระหว่างความใหม่ผสมความเก่า ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ ความสร้างสรรค์ที่เนื่องด้วยการประยุกต์ผสมผสานจนเกิดความกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน

การเกิดขึ้นของศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ หรือ Thailand Creative & Design Center (TCDC) เป็นหน่วยงานภายใต้ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) หรือ Creative Economy Agency (Public Organization) ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกา “จัดตั้งสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2561” โดยเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 และเปิดให้บริการแก่ประชาชนตั้งแต่วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม บนรากฐานการใช้ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงสร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ที่มีความพร้อมสำหรับการก้าวสู่อนาคต ตลอดจนการสร้างผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่นำ “ทุน” มาบวกกับ “ความคิดสร้างสรรค์” เพื่อพัฒนาและสร้างมูลค่าให้แก่สินค้าและบริการที่ผลิตภายในประเทศ (ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC), 2561)

การมีศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) ในประเทศไทยและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐจึงทำให้กลุ่มวัยรุ่นคนรุ่นใหม่ ผู้ที่มีความคิดนอกกรอบ ได้ช่องทางการปล่อยของ คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ คิดค้นอุปกรณ์ใหม่ๆ คิดค้นรูปแบบการทำงานแบบใหม่ เพื่อให้การทำงานมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น อาทิ รูปแบบการให้ข้อมูลการเดินรถสองแถว จังหวัดอุบลฯ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, การออกแบบวิธีการทำงานร่วมกันกับชาวมูเซอ จังหวัดกำแพงเพชร ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, การออกแบบระบบการจัดการขยะเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนเก้าเส้ง จังหวัดสงขลา ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ภายใต้โครงการส่งเสริมพื้นที่ชุมชนสร้างสรรค์ด้วยพลังเยาวชน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2558) ซึ่งนับตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมาความคิดสร้างสรรค์ของเยาวชนคนรุ่นใหม่จึงได้พลั้งพลูออกมาสู่สายตาประชาชนคนไทยและชาวต่างชาติหลากหลายชิ้นงาน ความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์กาลเวลาที่เปลี่ยนไป เพื่อตอบโจทย์ความต้องการและรสนิยมของผู้บริโภคตามยุคสมัยและเวลาในช่วงนั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของ กีรติพร จูตะวิริยะ, คำยิน สานยาวง และ คำพอน อินทิพอน

(2554) ได้อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคไว้ว่า คนรุ่นใหม่มีการสร้างชุดความรู้ รูปแบบ และทัศนคติการบริโภคอาหารพื้นบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปจากรุ่นบรรพบุรุษของตน และเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีในการบริโภคไปตามกระแสแห่งสังคมสมัยใหม่ โดยมีการบริโภคที่ถูกสุขลักษณะมากขึ้น แต่ลดปริมาณมื้อในการบริโภคอาหารพื้นบ้านลงไป อีกทั้งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการกินในรูปแบบการผสมผสาน (Hybridization) กับอาหารพื้นถิ่นในรูปแบบใหม่ให้เกิดขึ้น และมีการขยายตัวออกไปยังกลุ่มผู้บริโภคอื่น นิตยา มณีวงศ์ (2561) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมีความรวดเร็วเป็นอัตราทวีคูณทำให้โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่หยุดยั้ง โลกไร้พรมแดนเชื่อมต่อกันได้ทั่วทุกส่วนของมุมโลก ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้สะดวก รวดเร็วเพียงกระพริบตา การแข่งขันด้านการค้า การเปิดการค้าเสรี เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกๆ ด้านชีวิตของมนุษย์ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนหรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มในสังคม

ภาพที่ 1 สภาพสิ่งปลูกสร้างของชาวบ้านบนดอยปุย

วิถีการต้มน้ำร้อนด้วยกาต้มน้ำ

การต้มน้ำร้อนให้เดือดด้วยอุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส ถือว่าเป็นเรื่องง่ายๆ เหมือนปลอกกล้วยเข้าปาก เชื่อได้เลยว่าบุคคลที่มีสติสัมปชัญญะ มีวุฒิภาวะความสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ บุคคลเหล่านั้นจะต้องสามารถต้มน้ำร้อนให้เดือดได้อย่างแน่นอน โดยที่ไม่ต้องมีองค์ความรู้ใดๆ เลย ไม่ต้องฝึกฝนอบรม ไม่จำเป็นต้องเปิดยูทูป เพื่อหาข้อมูลดูวิธีการต้มน้ำให้ร้อนและถึงจุดเดือดใดๆ เลย การต้มน้ำให้ร้อนใช้แค่เพียงความรู้สึกและการสัมผัสบางอย่าง ด้วยการเทน้ำลงไปในกาต้มน้ำ ปิดฝาให้มิดชิด เสียบปลั๊กไฟฟ้า รอให้น้ำเดือดสักประมาณ 5-10 นาที เพียงแค่นั้นก็จะได้น้ำร้อน เพื่อนำไปดื่มร้อนๆ หรือนำไปทำประโยชน์อย่างอื่น เช่น ชงกาแฟ ชงชา ชงยาสมุนไพร ประคบร้อนเพื่อการผ่อนคลาย ฯลฯ แต่ในความเป็นจริงแล้วนั้น การต้มน้ำให้เดือดนั้นถือว่าเป็นวิถีและภูมิปัญญาของชุมชนนั้นๆ การต้มน้ำนั้นมีการปฏิบัติกันอยู่แล้วในหลายส่วนของโลก การต้มน้ำด้วยกาต้มน้ำไฟฟ้าถือว่าเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพสูงกว่าการต้มน้ำร้อนโดยใช้เชื้อเพลิง เพราะกาต้มน้ำไฟฟ้าจะให้ความร้อนกับน้ำถึงจุดเดือดพร้อมกัน และนอกจากนั้นยังไม่มีสารปนเปื้อนเจือปนในน้ำขณะต้มอีกด้วย (Nicole, W., 2021) การต้มน้ำร้อนควรเลือกหม้อที่เป็นเซรามิกและเหล็กหล่อ เพราะจะช่วยกักเก็บความร้อนได้ดีกว่าวัสดุอย่างอื่น ยิ่งหม้อมีความร้อนมากเท่าไร โมเลกุลของน้ำก็จะเคลื่อนที่ได้มากขึ้นเท่านั้น การต้มน้ำขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกอุกรณ์ให้ความร้อนแบบใดที่เหมาะสมกับผู้ต้มน้ำ เช่น ต้มด้วยเตาไฟฟ้าแบบไม่เหนี่ยวนำ ต้มด้วยเตาแม่เหล็กไฟฟ้า ต้มด้วยเตาแก๊ส หรือต้มด้วยเตาถ่าน ฯลฯ ซึ่งการต้มน้ำด้วยเตาแม่เหล็กไฟฟ้าถือว่ามีความมหัศจรรย์ น้ำเดือดเร็วมาก มีความปลอดภัยสูงและเหมาะกับ

สังคมยุคปัจจุบัน (Becky Krystal, 2021) วิธีการต้มน้ำถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น ควรกรองเอาน้ำขุ่นออกเพื่อให้ได้น้ำบริสุทธิ์ กะขนาดปริมาณน้ำที่ต้องการเพื่อนำใส่หม้อหรือกาต้มน้ำหรือกระทะ วางหม้อ/กาต้มน้ำ/กระทะตั้งบนเตาแก๊สแล้วหมุนเตาไปที่ระดับสูงสุด ตั้งไฟเพื่อให้เกิดความร้อน ปล่อยให้น้ำเดือดเต็มที่ โดยทำให้น้ำมีอุณหภูมิไม่ต่ำกว่า 212 องศาฟาเรนไฮต์ เมื่อน้ำเดือดเต็มที่สามารถนำมาใช้ประกอบอาหารได้ (Jennifer Lease, 2023) วิถีการต้มน้ำด้วยกาต้มน้ำแบบก่อไฟตั้งเตาถ่านเป็นวิถีของชาวบ้านตั้งแต่โบราณ และสืบทอดภูมิปัญญาจนมาถึงปัจจุบันนี้ การต้มน้ำด้วยวิธีนี้เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดและสอดคล้องกับการดำรงชีวิตหรือการใช้ชีวิตประจำวัน ทำได้ด้วยวิธีการง่ายๆ สะดวก รวดเร็ว ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่อยู่รอบตัว ไม่สิ้นเปลือง ไม่จำเป็นต้องเสียเงินและจ่ายค่าเชื้อเพลิงหรือพลังงาน เพียงแค่นำกิ่งไม้ เศษไม้ ที่ร่วงล่นตามธรรมชาติมาก่อไฟพอไฟติดได้ที่ก็ยกกาต้มน้ำขึ้นตั้งเตา เพียงแค่นี้ก็เป็นอันเสร็จพิธีสำหรับการต้มน้ำให้ร้อน ถ้าหากไม่มีกาต้มน้ำก็สามารถใช้วัสดุหรืออุปกรณ์อื่นๆ ทดแทนได้ เช่น หม้อนึ่ง หม้อทำกับข้าว กระบอกไม้ไผ่ กระบอกน้ำอะลูมิเนียม เป็นต้น

การที่แสดงให้เห็นถึงวิถีการต้มน้ำให้ร้อนของแต่ละยุคสมัยนั้น ชี้ให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนวิถีการเป็นอยู่ของผู้คนที่อยู่ต่างยุคต่างสมัย มีวิธีการและวิถีการเรียนรู้ วิถีการเป็นอยู่เพื่อดำรงชีพ แตกต่างกันออกไป โดยอาศัยความสอดคล้องกันของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบข้าง ความทันสมัยของเครื่องไม้เครื่องมือ อุปกรณ์และเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์คิดค้นนวัตกรรมและสิ่งใหม่ๆ เพื่อตอบโจทย์รสนิยมและความต้องการของผู้คนในสังคมตามยุคสมัยนั้นๆ การต้มน้ำด้วยวิธีโบราณที่มีกาต้มน้ำโบราณตั้งอยู่บนเตาฟืน ทำการต้มแล้วต้มอีกจนสีของกาต้มน้ำกลายเป็นสีดำ เป็นกลิ่นอายของวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนตามชนบทไทย แสดงให้เห็นถึงความเรียบง่าย ใช้วัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ภายในชุมชนนำมาใช้เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติของการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป ทั่วโลกมีวิวัฒนาการทันสมัยมากขึ้น มีความสะดวกสบายเข้ามาในการดำรงชีวิตมากขึ้น ความเป็นธรรมชาติและการอาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติได้ค่อยๆ หายไปจากวิถีการเป็นอยู่ของชุมชน การนำวิถีการต้มน้ำด้วยการต้มน้ำสีดำๆ แบบดั้งเดิมมารื้อฟื้นใหม่ใส่ความคิดสร้างสรรค์สมัยใหม่เข้าไป จากสิ่งที่คนในสังคมปัจจุบันไม่เคยพบเจอ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน ถือว่าเป็นเรื่องที่แปลกใหม่ เป็นสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน จะเกิดการเรียนรู้และศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่รุ่นพ่อรุ่นแม่จะกลายเป็นสิ่งที่สะท้อนจำให้หวนคิดถึงวิถีเก่าๆ สิ่งเก่าๆ ที่เคยใช้ชีวิตแบบยากลำบากตามมีตามเกิดในสังคมยุคสมัยที่ผ่านมา จนกลายเป็นความสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมวิถีชุมชน

ภาพที่ 2 กาต้มน้ำโบราณสีดำและอุปกรณ์สำหรับก่อไฟต้มน้ำของร้านชากาดำ

การปรับเปลี่ยนวิถีชุมชนเป็นโอกาสการสร้างรายได้

วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาทางความรู้ การดำรงชีพในแต่ละวันนั้นถือว่าเป็นวิถีของชุมชน เพราะเป็นเรื่องที่ชาวบ้านทั่วไปถือเป็นวัตรปฏิบัติหรือเป็นกิจวัตรที่ทำกันเป็นประจำและทำสืบต่อกันมา ซึ่งบางครั้งคนภายในชุมชนอาจจะไม่รู้ถึงความเป็นมาหรือความหมายที่ผู้คนรุ่นก่อนได้แอบแฝงปรัชญาและความหมายเชิงคุณธรรมไว้เป็นเครื่องสอนใจ เตือนใจผู้คนรุ่นหลังให้ได้สะท้อนคิดและเข้าใจการสื่อความหมายของคนรุ่นบรรพบุรุษ เมื่อคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคที่เด็กรุ่นใหม่มีนิสัยช่างสงสัย ช่างสังเกต ช่างถาม เพื่อสืบเสาะหาความรู้ให้เข้าใจกระจ่างแจ้ง แต่สำหรับคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ของเราที่ได้รับสืบทอดวิถีเชิงชุมชนมาจากบรรพบุรุษอีกทอดหนึ่งนั้น ไม่สามารถตอบคำถามหรือตอบโจทย์รุ่นลูกรุ่นหลานได้ จึงทำให้การสื่อความหมายที่จะถ่ายทอดชุดความรู้ของบรรพบุรุษขาดหายไป วัฒนธรรมมีลักษณะของการเคลื่อนย้าย มีลักษณะที่เคลื่อนไหว และมีการพลวัต การกระทำเป็นผลสืบเนื่องจากสังคมที่ผลิตสร้างชีวิตทางสังคม การตีความวัฒนธรรมใหม่เกิดจากการกระทำและเปลี่ยนวิธีการมองเรื่องอำนาจ แสวงหาหนทางในการหลบหนีหรือต่อต้านการควบคุม การสร้างกรอบความคิดทางวัฒนธรรมเป็นการกำกับผู้คนในสังคม และวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งอำนวย (Enabling) ที่ช่วยให้ผู้คนมีเครื่องมือในการรับมือกับภาวการณ์ต่างๆ ในสังคม เช่น ระบบสัญลักษณ์ ศาสนา และความเชื่อ ที่ช่วยให้คนสามารถจัดการกับความทุกข์ ภาวะไร้ความหมาย หรือความสับสนอลหม่าน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2563) ดังนั้น วิถีของชุมชนบางอย่างนั้นจึงถูกยกขึ้นมาตีความโดยใช้ความน่าจะเป็นและการบอกเล่าจากปากต่อปากของผู้คนภายในชุมชน โดยการนำเอาเครื่องมือเชิงวิชาการมาเป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลและนำสิ่งที่ได้นั้นมาประกอบกันและตีความโดยการคาดการณ์ การใช้ความน่าจะเป็นและการเทียบเคียงข้อมูลที่ค้นพบจากชุมชนนั้นๆ

การรู้จักความหมายของวิถีชุมชนอย่างลึกซึ้งและเข้าใจปรัชญาของวิถีที่บรรพบุรุษสืบทอดเอาไว้ให้เป็นมรดกนั้น ถือว่าเป็นทรัพย์สินทางภูมิปัญญา (Intellectual Property) ที่พวกท่านทั้งหลายเหล่านั้นได้ทิ้งสมบัติอันมีค่าไว้ให้กับลูกหลาย ในอดีตที่ผ่านมาภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติที่ผู้คนภายในชุมชนถือปฏิบัติและดำเนินวิถีไปตามปกติ ทุกคนในชุมชนทำเหมือนกัน ปฏิบัติเหมือนกัน ไม่มีอะไรที่เป็นจุดเด่น ไม่มีอะไรเป็นความพิเศษ ไม่มีอะไรที่แปลกตาและเห็นแล้วรู้สึกตื่นเต้น แต่พอเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป วิถีชีวิต พฤติกรรมการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย มีการนำเอาวิถีของชุมชนภายนอกจากที่แห่งอื่นๆ เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น โดยเฉพาะวิถีของคนชุมชนเมือง วัฒนธรรมของคนเมืองกรุง เพราะเชื่อว่าเป็นวิถีและวัฒนธรรมของผู้เจริญแล้ว เป็นวิถีวัฒนธรรมที่มีความทันสมัย นำมาใช้แล้วจะทำให้ไม่น่าอาย เป็นที่ยอมรับของสังคมคนไทยทั่วไป ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้รับเอาวัฒนธรรมจากต่างประเทศผ่านการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารด้านวัฒนธรรม จากละคร เพลง ภาพยนตร์ รายการวาไรตี้ทางโทรทัศน์ ทำให้สิ่งเหล่านั้นมีอิทธิพลเหนือจิตใจแทรกซึมวัฒนธรรมจากโลกภายนอก เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำการผสมผสานค่านิยมและวัฒนธรรมแบบใหม่กลายเป็นอัตลักษณ์แบบผสมผสาน (ปภังกร ปรีดาชัชวาล และคณะ, 2566) ในยุคปัจจุบันรสนิยมของผู้คนมีลักษณะเป็นปฏิภาคกลับ กล่าวคือ ผู้คนที่มีอายุร่วมสมัยที่เรียกว่า ***“ยุค 80 & ยุค 90”*** มีความต้องการย้อนวัย ย้อนกิจกรรมหรือวิถีบางอย่างที่เคยทำเป็นวิถีปกติสมัยนั้นให้ย้อนกลับมา เพื่อระลึกถึงความเก่าความหลัง เมื่อครั้งยังวัยเยาว์ วัยหนุ่ม วัยสาว เติมเต็มความขาดหายทางจิตใจ เนื่องจากสภาวะของการใช้ชีวิตแข่งกับเวลาทำให้ผู้คนเหนื่อยล้า ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ นำไปสู่ความคิดอยาก “ย้อนเวลา” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางความคิดที่มีอยู่ในทุกสังคม การโหยหาอดีต (Nostalgia) เป็นการคิดถึงโลกที่เราข้ามผ่านมาแล้ว หรือสูญเสียไป และจะสามารถเดินทางกลับไปได้อีกครั้งเมื่อใช้จินตนาการเป็นช่องทางเข้าไปสัมผัส กระแสของการโหยหาอดีตนั้นได้แทรกซึมอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยมาอย่างแพร่หลายและยาวนาน โดยเฉพาะอย่างในกลุ่มชนชั้นกลางที่มีสัดส่วนเกือบ 3 ใน 4 ของประชากรทั้งหมดและเป็นกลุ่ม

ผู้บริโภคและจับจ่ายใช้สอยหลักของประเทศ (ธัญพร เฮงวัฒนาอาภา และ ปรีดา อัครจันทโชติ, 2565) ความต้องการของผู้คนเหล่านี้เป็นความต้องการดิ่มด่ำเพียงชั่วครั้งชั่วคราว เพื่อระลึกถึงความทรงจำที่เคยผ่านมา เก็บรอยความสุขที่เป็นอดีตที่ยากลำบาก แต่แฝงไปด้วยความสุขและการต่อสู้ชีวิตที่ผ่านมา ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้คือผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในสังคมชนบทและดิ้นรนแสวงหาความสำเร็จ ต้องการมีการศึกษา ต้องการมีเงิน มีรายได้ เพื่อตอบโจทย์ความสำเร็จที่เป็นค่านิยมในยุคสมัยนั้น เมื่อประสบความสำเร็จในชีวิต มีสิ่งที่เพียบพร้อมสะดวกสบาย เป็นต้น เมื่อถึงบั้นปลายชีวิตจึงย้อนกลับไปสู่ความเป็นวิถีและธรรมชาติแบบดั้งเดิมที่เคยเติบโตขึ้นมา การเข้าใจความหมาย ตีความปรัชญาและวิถีของคนโบราณได้อย่างละเอียดลึกซึ้งทำให้คนรุ่นใหม่ผุดไอเดียใหม่ขึ้นมา หรือบางทีเราอาจจะเรียกว่า ***"ความคิดสร้างสรรค์"*** ก็ได้ ความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) มีลักษณะเป็นการนำเอาวิถีแบบดั้งเดิมขึ้นมาปัดฝุ่น ประยุกต์รูปแบบให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน เป็นการผสมผสานความเก่าและความใหม่ของวิถีด้วยการออกแบบให้กลมกลืน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เรียบเรียงเรื่องราวของชุมชน (Story) เพื่อจัดทำการผลิตสินค้าชุมชนหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) ให้เป็นแหล่งสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อาทิ ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ฯลฯ นำเสนอความคิดสร้างสรรค์โดยการนำเสนอเรื่องราว (Story) ตั้งแต่การเลี้ยงไหม การเก็บฝ้าย การปั่นด้าย การปั่นไหม การทอผ้าด้วยกี่โบราณ และนำไปสู่การนำผ้าไปตัดเย็บด้วยการออกแบบสมัยใหม่ หรือที่เรียกว่า นำเอาแนวคิดสร้างสรรค์มาร่วมออกแบบชุดเพื่อให้ตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้าสมัยใหม่ เมื่อได้ชุดที่ออกแบบตามที่ต้องการเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำไปสู่การโชว์ผลิตภัณฑ์ โดยวิธีการผสมผสานกับวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น การฟ้อนรำ การฟ้อนต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การฟ้อนกิจกรรมงานประจำปีระดับจังหวัด และการกำหนดให้ข้าราชการท้องถิ่นใส่ชุดประจำถิ่นหรือชุดพื้นบ้าน เป็นต้น ถือว่าเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มคุณค่า สร้างมูลค่า ส่งเสริมความสามารถให้สินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนมีศักยภาพในการแข่งขัน สร้างความโดดเด่น ช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิต (แพรภัทร ยอดแก้ว, 2565) ซึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนก็จะผ่านสายตาของคนทั่วไป บางคนบางท่านก็อาจเกิดความสนใจ มีการสั่งซื้อ สั่งทำ โดยตรงกับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดอาชีพและสร้างรายได้ ปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวของไทยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเน้นความยั่งยืน มีการผสมผสานวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา และผสมผสานความคิดสร้างสรรค์ความเป็นไทย เพื่อสร้างประสบการให้นักท่องเที่ยว ข้อมูลการท่องเที่ยวของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (2565) ระบุว่า รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมของไทย ปี 2565 สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจกว่า 220 ล้านบาท สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพและรายได้สู่ชุมน ลดความยากจน และความเข้มแข็งยั่งยืนของเศรษฐกิจในพื้นที่

ภาพที่ 3 สินค้าชุมชนและของฝากสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจ

กรณีกาต้มน้ำสีดำๆ เก่าๆ ใบหนึ่งบนยอดดอยปุยที่ดูแล้วแสนจะธรรมดาๆ และอยู่ห่างไกลจากความเจริญของชาวเมืองกรุง ผู้คนในท้องถิ่นมองว่าเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อลืมตาตื่นเช้ามาก็ต้องก่อไฟตั้งกาต้มน้ำเพื่อดื่มชา กาแฟ เพื่อทำให้ร่างกายรับของที่อุ่นๆ ร้อนๆ เข้าไปในร่างกาย ดับความหนาวเย็นจากภายในปรับอุณหภูมิในร่างกายให้อบอุ่น และหลังจากนั้นค่อยไปประกอบกิจกรรมอื่นๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น ทำไร ทำสวน ค้าขาย ฯลฯ แต่สิ่งที่มองว่าธรรมดาๆ ก็สามารถนำมาสร้างรายได้ด้วยความคิดสร้างสรรค์ โดยการนำเอากาต้มน้ำสีดำๆ มาก่อไฟตั้งเตาให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองชิมลิ้มลองรสชาติการจิบน้ำชาบนดอยปุยของ ***“ร้านชากาดำ”*** วิธีการที่ร้านแห่งนี้จัดทำขึ้นเป็นสิ่งที่เรียบง่าย สบายๆ สไตล์ชาวพื้นบ้าน กล่าวคือ จัดมุมการต้มน้ำไว้ ณ จุดหนึ่งที่โดดเด่นของร้าน โดยใช้พื้นที่กว้าง x ยาว ประมาณ 1.5 เมตร ใช้ไม้ไผ่สับฝากตีกรอบเป็นสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง x ยาว 100 เซนติเมตร เพื่อเป็นพื้นที่ก่อกองไฟตั้งเตาถ่านต้มน้ำร้อน รอบๆ ข้างทั้ง 2 ด้านของร้าน จะใช้ไม้ไผ่สับฝากทำเป็นฝา จำลองฝาบ้านขอบคนบนดอยสมัยโบราณ บนผนังไม้สับฝากก็จะมีเมล็ดพันธุ์พืช อุปกรณ์สำหรับดำรงชีพของผู้คนในชุมชนสมัยโบราณ ทดแทนการตกแต่งเพื่อความสวยงาม จุดเด่นของร้านชากาดำ แห่งนี้ คือการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้ดื่มชาฟรี โดยไม่คิดเงิน แต่ทางร้านจะมีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับชายี่ห้อต่างๆ ของชุมชนไว้ขายให้กับนักท่องเที่ยว กล่าวคือ หากชิมแล้วรู้สึกชอบใจก็สามารถซื้อเป็นของฝากติดไม้ติดมือไปฝากให้คนที่รู้จักหรือญาติผู้ใหญ่ แต่ถ้าหากชิมแล้วไม่ถูกใจก็ไม่เป็นไร ถือว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกันกับคนในชุมชนเกี่ยวกับการชิมชาและการต้มชาของคนบนดอย โดยใช้แบบจำลองจากพื้นที่จริงและการสัมผัสวิถีชุมชนจริงๆ นอกจากนั้นแล้วร้านชากาดำยังมีผลิตภัณฑ์อื่นๆ ให้ชมและเลือกซื้อเป็นของฝาก ขณะที่นักท่องเที่ยวกำลังจิบชา คือ สามารถชมเครื่องประดับประเภทหยกจากพม่า เช่น แหวน สร้อยคอ ไม้กัวซา เป็นต้น ซึ่งจากการนำความคิดสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตบนดอยสูงของร้านชากาดำ ทำให้เห็นว่าจากสิ่งที่ธรรมดาๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน สามารถนำมาใส่ความคิดสร้างสรรค์ทางความคิดทำให้เกิดธุรกิจเป็นอาชีพและสร้างรายได้ เพื่อจุนเจือครอบครัวและเป็นจุดเด่นของชุมชนที่ทำให้ผู้คนและนักท่องเที่ยวอยากไปสัมผัสและทดลองการใช้ชีวิตตามวิถีของชาวบ้านตามท้องถิ่นนั้นๆ

ผู้คนถวิลหาวิถีแบบดั้งเดิม

การที่นักท่องเที่ยวได้แวะเวียนเดินทางขึ้นดอยไปจิบชาของร้านชากาดำ ซึ่งถือว่าเป็นร้านค้าที่อยู่บนจุดสูงสุดของหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า “บ้านม้งดอยปุย” แสดงให้เห็นว่าผู้คนหรือนักท่องเที่ยวมีความถวิลหาความต้องการวิถีแบบดั้งเดิม เพียงแค่ได้พบเห็นอุปกรณ์หรือสิ่งของที่เป็นของแบบดั้งเดิม อาทิ กาต้มน้ำใบเก่า เตาก่อไฟเก่า ไม้ฟืนที่เก็บได้รอบๆ หมู่บ้าน ไม้ไผ่สับฝากที่เรียงราย ประกอบกันเป็นฝาบ้าน พร้อมกับอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้สำหรับดำรงชีพของคนท้องถิ่น เป็นต้น ทำให้เกิดกลิ่นไอความขลัง หวนระลึกถึงความเก่าความหลัง ประชาชนหรือนักท่องเที่ยวที่ผ่านไปหรือค้นหาข้อมูลจากจุดเช็คอินบนเว็บไซต์กูเกิลแม็พ (Google Maps) ซึ่งต้องเกิดความอยากไปสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนมากยิ่งขึ้น การถวิลหาความเก่าหรือเหตุการณ์ สิ่งแวดล้อม ผู้คน กิจกรรม สิ่งของและอุปกรณ์ เป็นความต้องการของกลุ่มคนวัยกลางคน การโหยหากิจกรรมและความสุขในวัยเด็กเปรียบเสมือนภาพความสัมพันธ์และความทรงจำที่ดีในวัยเด็ก ทำให้นึกถึงช่วงเวลาและกิจกรรมดีๆ ในช่วงเวลานั้นๆ ที่ผ่านมาแล้วโดยจะไม่มีเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นอีก มีเพียงแค่ความคล้ายคลึงบางกิจกรรมที่ยังเป็นความทรงจำและทำให้โหยหาที่เป็นภาพจินตนาการให้นึกถึงมิตรภาพและความสัมพันธ์เท่านั้น (กมลทิพย์ มะโน และคณะ, 2562) กลุ่มคนเหล่านี้มีความต้องการสัมผัสบรรยายกาศที่มีลักษณะคล้ายๆ กับสมัยวัยเยาว์ ซึ่งความทรงจำในช่วงเยาว์วัยส่วนใหญ่จะเป็นความทรงจำที่มีความสุข เป็นความรู้สึกที่ขาวสะอาด ไม่มีความเสแสร้งเจือปน ดังนั้น จึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ถวิลหาความดั้งเดิมที่เคยสัมผัส หรือประสบพบเจอมาในสมัยก่อนๆ

ภาพที่ 4 นั่งต้มน้ำร้อนด้วยกาต้มน้ำแบบโบราณและฝาบ้านแบบไม้ไผ่สับฝาก

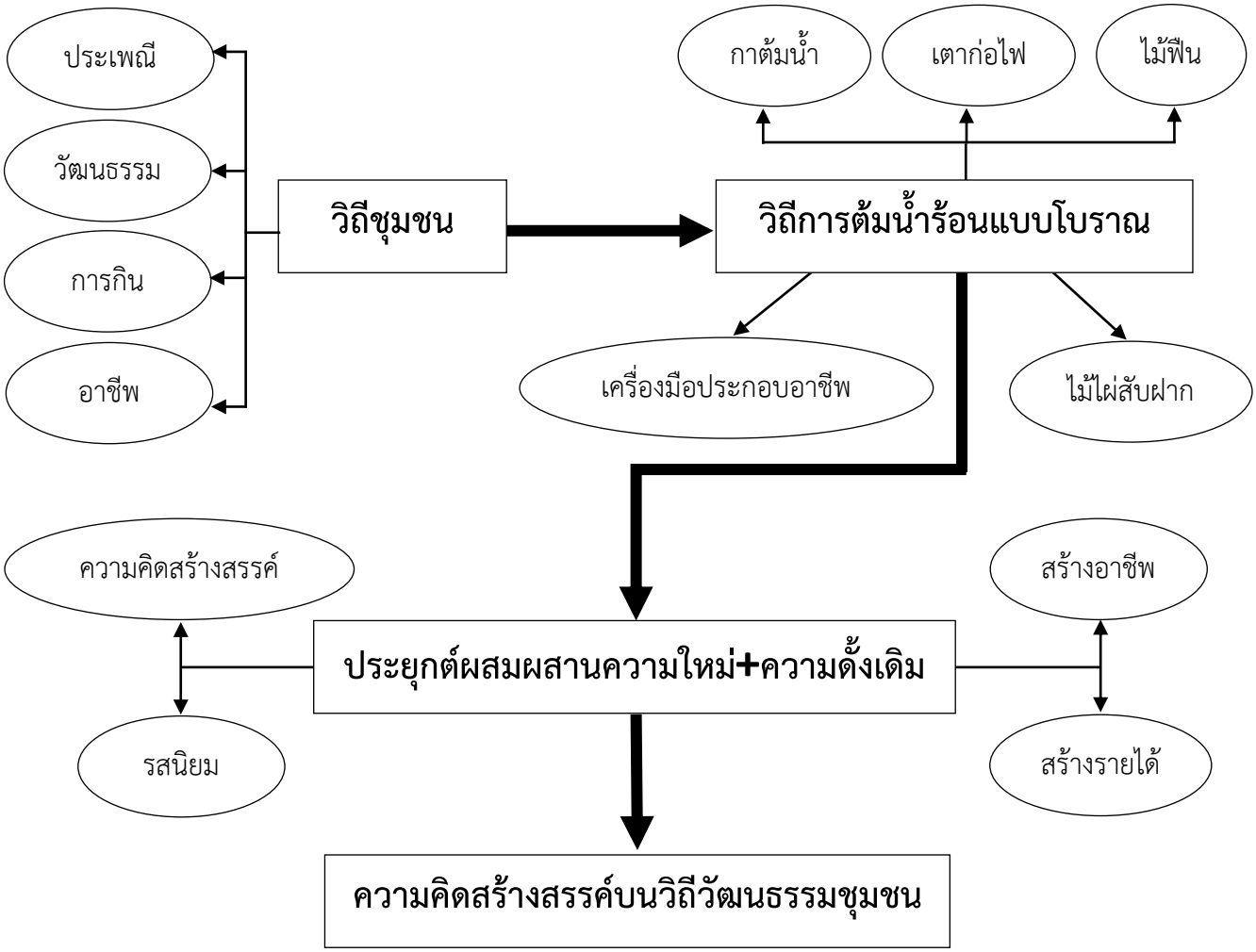
“กาต้มน้ำสีดำ” เป็นอุปกรณ์เพื่อการดำรงชีพของคนโบราณจนถึงปัจจุบันอีกชิ้นหนึ่งที่ยังมีความตราตรึงใจของผู้คนทุกยุคทุกสมัย กาต้มน้ำขนาดใหญ่ตั้งบนเตาถ่านหรือเตาฟืน เป็นภาพชินตาของวัยรุ่นยุค 80 และ ยุค 90 ซึ่งร้านขายกาแฟโบราณ ตอนเช้าๆ ตามตลาดสด ทุกคนจะเห็นจนชินตา เรียกทั่วไปว่า ***“สภากาแฟ”*** เป็นสถานที่ถกปัญหาทางการเมือง มีหนังสือพิมพ์ให้อ่าน เป็นที่เล่าเรื่องราวซุบซิบนินทา เรื่องส่วนตัว เรื่องข่าวคราวบ้านเมือง และกระจายข่าวสารไปสู่ผู้คนในชุมชน หรือบางครั้งเราก็อาจเห็นกาต้มน้ำใบใหญ่ๆ ตั้งบนก้อนเส้าเวลาที่ผู้หญิงอยู่ไฟจากการคลอดบุตรใหม่ ซึ่งเจ้าของบ้านจะต้องจัดเตรียมน้ำร้อนและยาดองเหล้าเสือ 11 ตัว และยาสมุนไพรประเภทชูกำลังไว้สำหรับต้อนรับญาติพี่น้องที่แวะเวียนมาถามข่าวสารทุกข์สุขดิบ โดยเฉพาะเวลายามกลางคืนจะมีญาติพี่น้องและชาวบ้านมาพูดคุยและกินน้ำร้อน (น้ำร้อน+ยาเสือ 11 ตัว+ยาสมุนไพร) พร้อมกับการสนทนาสับเพเหระจนถึงยามดึก ซึ่งนั่นก็สะท้อนให้เห็นว่าการถวิลหาสิ่งดั้งเดิมไม่ใช่แค่เพียง “กาต้มน้ำใบเก่าๆ สีดำๆ” เท่านั้น แต่มันคือการถวิลหาความเป็นวิถีที่คนๆ นั้น ได้สัมผัสและได้เคยใช้ชีวิตอยู่ในจุดๆ นั้น ตั้งแต่เกิดจนจำความได้ โดยการซึมซับรับเอาความเป็นวิถีเข้าไปเป็นจิตวิญญาณ จนทำให้เกิดความโหยหา และเมื่อพบเจอสิ่งต่างๆ เหล่านั้นก็จะมีความดีใจ ปราบปลื้มใจ มีความปิติยินดีต่อใจ กับสิ่งที่เป็นวิถีนั้นๆ ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การเรียนรู้วิถีการต้มน้ำร้อนบนดอย

การได้เรียนรู้เพิ่มเติมและซึมซับบรรยากาศการนั่งพิงไฟหน้าเตาถ่านก้อนไฟสีแดงๆ และต้มน้ำร้อนด้วยกาต้มน้ำใบใหญ่สีดำในร้านชากาดำ บนยอดดอยปุย ทำให้รู้สึกถึงความเรียบง่ายแบบธรรมดาด้วยการอาศัยธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัวเรา เป็นการปรับตัวของมนุษย์ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในโลกใบนี้ มนุษย์รู้จักนำเอาทรัพยากรจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาใช้ประโยชน์ ทั้งการดำรงชีพ นำมาเป็นอาหาร นำมาเป็นอาวุธเพื่อป้องกันตัว นำมาทำเป็นที่อยู่อาศัย ฯลฯ ความสร้างสรรค์จากความคิดของมนุษย์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม (Added Value) จากกลุ่มบุคคลที่ไม่เคยสัมผัสวิถีแบบชาวดอยมาก่อน หรือบุคคลที่เคยใช้ชีวิตสัมผัสมาก่อนแล้วแต่ปัจจุบันวิถีนั้นได้หายไปจากชีวิตแล้ว จึงเกิดความต้องการและถวิลโหยหาความเป็นวิถีนั้นๆ การต้มน้ำร้อนด้วยการต้มน้ำแบบวิถีของคนบนดอยปุยจึงเป็นการดื่มด่ำบรรยากาศและระลึกถึงความหลังที่ผ่านมา ซึ่งการต้มน้ำให้ร้อนถึงจุดเดือดแบบคนบนดอย มีวิธีการต้มน้ำหลากหลายรูปแบบ มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑ์ชาวเขา (2550) ได้อธิบายเกี่ยวกับการต้มน้ำและการทำอาหารของผู้คนบนดอยไว้ว่า การทำอาหารและต้มน้ำให้ร้อนของชาวม้งมักจะนิยมใช้ “เล่าเก๋ว” หรือ “หม้อเล็ก” หรือ “หม้อเล็กม้ง”

เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการหุงข้าว ใช้สำหรับครอบครัวขนาดเล็ก การหุงคือจะนำน้ำมาต้มให้เดือดแล้วนำข้าวสารที่ล้างเรียบร้อยมาเทลงไปในหม้อเล็ก รอให้น้ำเดือดและข้าวนวลมือก็จะเทน้ำออก นำหม้อพิงไฟไว้ข้างๆ กองไฟ บางช่วงเวลาการต้มน้ำนิยมต้มด้วย “กา” หรือเรียกอีกอย่างว่า “กาต้มน้ำดินเผา” ซึ่งหมายความว่า ภาชนะสำหรับใส่น้ำหรือต้มน้ำ มีพวยและหูสำหรับหิ้วหรือจับ เป็นภาชนะดินเผาใช้สำหรับใส่น้ำดื่มและเป็นกาต้มน้ำในสมัยโบราณ นิยมกันในชนบท จะใช้ตั้งบนเตาถ่านหรือเตาฟืนก็ได้ เก็บความร้อนได้นาน วัสดุที่ใช้ทำมาจากดินเผาเคลือบ (ทรงฤทธิ์ แซงวุฒิ, 2555) การต้มน้ำเป็นวิธีการขั้นพื้นฐานทำให้น้ำสะอาดไม่ให้มีสิ่งตกค้างเจือบนในน้ำโดยการตั้งทิ้งไว้บนหม้อหรือกระทะทิ้งไว้จนน้ำเดือด การทำให้น้ำสะอาดก่อนต้มเพื่อปรับคุณภาพน้ำโดยการกรองโดยใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ทราย ผ้า หรือถ่าน (Paul Webb, 2020) กาต้มน้ำแบบโบราณสีดำที่เกิดจากเขม่าไฟเผาฟืนแบบชาวม้งของร้านชากาดำ เป็นการนำเสนอความคิดสร้างสรรค์การต้มน้ำร้อนเพื่อการนั่งชิมชากาแฟแบบผ่อนคลายสบายๆ นั่งชมวิวภูเขา ป่าไม้ ธรรมชาติบนดอยสูง ประยุกต์พื้นที่ที่มีความจำกัดและมีความสูงชันให้นักท่องเที่ยวได้แวะมาเยี่ยมเยียน สร้างรายได้จากการขายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ชาสำเร็จรูปชนิดห่อ เครื่องประดับประเภทหินหยกพม่า ของฝากประเภทต่างๆ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 5 แสดงองค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 5 แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรสนิยม มีการนำเอาวัฒนธรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิตจากชุมชนอื่นเข้ามาประยุกต์ใช้กับชุมชนเดิม ซึ่งทำให้วัฒนธรรมหรือวิถีแบบดั้งเดิมเลือนหายไปจากชุมชน เมื่อกาลเวลาผ่านไปความโหยหาและถวิลหาความเก่าของวัฒนธรรมและวิถีดั้งเดิมจึงหวนคืนมา มีการฟื้นฟูนำกลับมาพัฒนาใหม่ ทำให้เกิดความน่าสนใจ นำแนวคิดสร้างสรรค์จากองค์ความรู้ของคนรุ่นใหม่ ลูกหลานที่มีความรู้จากระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบัน ใส่ความหลากหลายและความน่าสนใจของความเป็นอัตลักษณ์ชุมชน สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้กับผู้คนในชุมชน ซึ่งความคิดสร้างสรรค์สามารถต่อยอดไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

บทสรุป

การสร้างสรรค์จากความคิดของคนรุ่นใหม่ที่ใส่ใจความหมาย ความลึกซึ้งของที่มา ศึกษาประวัติความเป็นมาได้เข้าใจชัดแจ้ง แล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย รสนิยมความต้องการของผู้บริโภคตามยุคสมัยนั้น ๆ เป็นการตอบโจทย์แนวทางการพัฒนาประเทศให้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ที่บอกว่า “การเสริมสร้างศักยภาพของประชากรทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการพัฒนาคนในทุกมิติในทุกช่วงวัยให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพสูง เด็กนักเรียนและวัยรุ่นสามารถพัฒนาทักษะการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้มีความพร้อมในการต่อยอดพัฒนาทักษะในทุกด้าน” วิถีชุมชนเป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา เมื่อเวลาเปลี่ยนไปวิถีชุมชนก็เปลี่ยนแปลงตาม แม้นว่าจะพยายามให้วิถีนั้นหยุดอยู่กับที่ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เช่น การรักษาวิถีชุมชน การอนุรักษ์วิถีชุมชน การกิน การแต่งกาย ฯลฯ แต่เมื่อถึงที่สุดแล้ว ความเป็นวิถีก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาและวิวัฒนาการของโลก เพราะเมื่อทั่วโลกเปลี่ยนแปลงวิถีกันไปทั้งหมด ผู้คนในชุมชนย่อมมีการรับเอาวิถีชุมชนจากภายนอกเข้ามาปฏิบัติและประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนแบบดั้งเดิม ซึ่งนั่นอาจจะเรียกว่า “การเปลี่ยนแปลงโดยอัตโนมัติ” กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนโดยไม่รู้สึกว่ามีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการรับเอาวิถีชุมชนจากแหล่งอื่นๆ เข้ามาใช้ในชุมชน เป็นการค่อยๆ หยิบเอามาใช้ทีละเล็กทีละน้อย อีกทั้งการเปลี่ยนถ่ายสายเลือดแต่ละรุ่นของชุมชน มีรสนิยมและความชอบแตกต่างกันออกไป คนรุ่นเก่าที่มีการต่อต้านวิถีที่มาจากภายนอกชุมชนก็ได้ล่วงลับไป ส่วนคนรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นมาก็นำเอาวิถีใหม่จากที่อื่นเข้ามาประยุกต์ใช้และปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม มีความสะดวก รวดเร็ว ไม่ยุ่งยาก ทำให้มีความเรียบง่ายและประหยัด ดังนั้น การนำเอาวิถีแบบดั้งเดิมที่เป็นจุดเด่นของชุมชนมาสร้างเป็นจุดเด่น โดยเสนอความคิดสร้างสรรค์ตอบโจทย์สมัยนิยมของผู้บริโภคยุคใหม่ที่โหยหาความเป็นวิถีชุมชนแบบดั้งเดิม ไม่มีเทคโนโลยีเข้ามาเจือปนจึงเป็นจุดเด่นของชุมชน เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและสามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กมลทิพย์ มะโน, พัชลินจ์จีนนุ่น และ วราเมษ วัฒนไชย. (2562). ปรากฏการณ์โหยหาอดีตในภาพยนตร์เรื่องแฟนฉัน. ใน *การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 10* (น. 76-77). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

กีรติพร จูตะวิริยะ, คำยิน สานยาวง และ คำพอน อินทิพอน. (2554). วิถีการบริโภคอาหารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคโลกาภิวัฒน์ เขตนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 7*(2), 49-73.

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2564). *ความคิดสร้างสรรค์ในวัฒนธรรมตีมือ*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_424052.

ทรงฤทธิ์ แซงวุฒิ. (2555). *“กา” กาต้มน้ำดินเผา*. สืบค้น สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://shorturl.asia/4Gbmx.

ธัญพร เฮงวัฒนาอาภา และ ปรีดา อัครจันทโชติ. (2565). การโหยหาอดีตของกลุ่มผู้รับสารผ่านเพลงไทยสากลในยุค’90s. *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์*, *21*(2), 142-158.

นิตยา มณีวงศ์. (2561). พฤติกรรมทางวัฒนธรรมนักศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารสารสนเทศ*, *17*(2), 1-8.

ปภังกร รีดาชัชวาล, ไฉไล ศักดิวรพงศ์ และ สากล สถิตวิทยานันท์. (2566). การยอมรับและพฤติกรรมการเลียนแบบทางวัฒนธรรมจากสื่อบันเทิงเกาหลีของวัยรุ่นไทย. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *5*(1), 17-30.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2563). ทฤษฎีปฏิบัติการกับจุดเปลี่ยนในมานุษยวิทยา. *วารสารมานุษยวิทยา*, *3*(2), 186-194.

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ. (2565). *การท่องเที่ยว.* สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2022/03/11_NS-05_070365.pdf.

แพรภัทร ยอดแก้ว. (2565). แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวคลั่งในจังหวัดนครปฐม. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 14 “วิจัยสร้าง Innovation and Technology เพื่อรองรับสังคมไทยสู่ยุค Digital World”* (น. 2873-2886). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

มูลนิธิกระจกเงา โครงการพิพิธภัณฑ์ชาวเขา. (2550). *ชนเผ่าม้ง ของใช้ในชีวิตประจำวัน*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก http://www.openbase.in.th/node/765.

ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC). (2561). *แหล่งข้อมูลด้านการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์*. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://www.tcdc.or.th/th/about-main.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2558). *ต่อยอดความรู้สู่การพัฒนาเมืองเชิงสร้างสรรค์.* สืบค้น 1 กรกฎาคม 2566. จาก https://shorturl.asia/mlYuZ.

เสาวลักษณ์ พันธบุตร. (2560). อยู่อย่างคนร่วมสมัยในยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, 5*(2), 161-167.

Becky Krystal. (2021). *How to boil water. Yes, really.* Retrieved 1 July 2023. from https://www.washingtonpost.com/food/2021/02/15/how-to-boil-water/.

D’Costa, M., & Habib, A. (2024). Local creative culture and firm value. *Finance Research Letters, 59*, 104701.

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class.* New York: Basic books.

Jean Chua. (2021). *Creative Branding In China: How Global Brands Can Adapt To Local Culture*. Retrieved 1 July 2023. from https://www.provokemedia.com/latest/article/creative-branding-in-china-how-global-brands-can-adapt-to-local-culture.

Jennifer Lease. (2023). *How to Boil Drinking Water*. Retrieved 1 July 2023. from https://www.wikihow.com/Boil-Drinking-Water.

Nicole, W. (2021). A Better Way to Boil: Comparing Methods of Purifying Water at Home. *Environmental Health Perspectives, 129*(4), 044001.

Paul Webb. (2020). *History of Water Softening*. Retrieved 1 July 2023. from https://www.watersoftenersinfo.co.uk/post/history-of-water-softening.